

[http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/ 137/](http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/137/)

YKSILÖN DEMOKRAATTINEN VAIKUTUSMAHDOLLISUUS LEGAL DEMOCRACYN
PIIRISSÄ -HAYEKIN MALLI

Petri Patja

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitos
Valtio-opin pro gradu -tutkielma
Tammikuu 1997

YKSILÖN DEMOKRATTINEN VAIKUTUSMAHDOLLISUUS LEGAL DEMOCRACYN
PIIRISSÄ -HAYEKIN MALLI

Petri Patja. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Tammikuu 1997. Jyväskylän yliopisto. s. 105

Hayekin tavoitteena on lisätä yksilön vapautta ja autonomiaa päättää omasta elämästään. Hänelle yksilön vapauden esteenä ovat erityisesti valtion pakkotoimet sekä määränemmistöön perustuva demokratia. Hayek turvaa rule of law -periaatteeseen sekä vapaisiin markkinoihin. Hän pitää politiikkaa vain etujen myöntämisenä tietyille ryhmille, jolloin yhteisön julkinen etu kärsii. Hayek uskoo, että liberaalisen tradition tulisi perustua spontaaniin toimintaan ja kulttuurievoluutioon. Kaikenlainen suunnittelu johtaa sortoon ja kurjuuteen.

Hayek pelkää valtion viranomaisten sekä poliitikkojen tekemien päätöksien mielivaltaisuutta yksilöä kohtaan. Sama pelko liittyy myös demokratiaan. Hayek uskoo, että rule of law'n avulla voidaan taata yksilöille vapaa ja tasa-arvoinen kohtelu. Rule of law takaa ennustettavuuden, ei-mielivaltaisuuden ja universaalisuuden. Hayek ei itse luota tai pohdi demokratian kykyä parantaa yksilön vaikutusmahdollisuuksia.

Työssäni käyn läpi yksilön demokraattista vaikutusmahdollisuutta erilaisten lähestymismallien kautta. Samoin pohdittavana on konstitutionalismi, rule of law'n sekä demokratian trilemma, joka on työn avainongelma. Käyn näitä läpi teoreettisen ja kirjallisen materiaalin kautta.

Hayekin edustamaa demokratiakäsitystä voidaan nimittää legal democracyksi. Hayekin on rakentanut malliaan jo vuodesta 1944 aina 1980-luvun loppuun asti. Kommunismin menetettyä kannatustaan maailmassa on Hayekin ajatukset nousseet enemmän esille, varsinkin entisissä Itä-Euroopan kommunistisissa maissa. Hayekia on myös käytetty hyökkäyksessä hyvinvointivaltiota vastaan.

Mutta rule of law ja demokratia edellyttävät toisiaan. Yksilön autonomia ja vaikuttamisen mahdollisuus omaan elämäänsä lisääntyvät. Samoin demokratian avulla voidaan estää rule of law'n mielivaltaiset tulkinnat. Deliberatiivinen demokratia luo uusia mahdollisuuksia yksilöille verrattuna entisiin malleihin.

Avainsanat: demokratia, Hayek, liberalismi, rule of law, yksilö

SISÄLTÖ:

1. JOHDANTO.....	1
2. KESKUSTELUA DEMOKRATIASTA.....	8
2.1. Elitistinen vs. osallistuva.....	10
2.2. Oikeuksiin suuntautunut liberalismi vs. kommunitarismi.....	14
2.3. Hyvinvointivaltio vs. uuskonservatismi.....	20
2.4. Deliberatiivisen demokratiakäsityksen periaatteista.....	22
3. DEMOKRATIA HAYEKILLA.....	30
3.1. Demokratia rule of law'n ylläpitämiselle.....	30
3.2. Yksilöiden demokraattinen vaikutusmahdollisuus markkinoiden kautta.....	34
3.3. Hayekin demokratiakritiikki.....	38
Ekskursio Hayekin sosiaaliseen teoriaan.....	42
4. LEGAL DEMOCRACY JA YKSILÖIDEN DEMOKRAATTISEN VAIKUTUSMAHDOLLISUUDEN PROBLEMATIIKKA.....	48
4.1. Konstitutionalismi suhteessa demokratiaan.....	48
4.1.1. Hayek ja rule of just conduct.....	51
4.1.2. Hayek ja rule of law.....	54
4.2. Rule of law vs. lainsäädäntä.....	59
4.3. Rule of law'n poliittisuus.....	64
4.4. Yksilön demokraattinen vaikutusmahdollisuus.....	69
4.4.1. Valtion ja yksilön suhde.....	70
4.4.2. Säännöt ja yksilö.....	73
4.4.3. Markkinat ja yksilö.....	76
5. MONIMUOTOINEN DEMOKRATIA.....	83
5.1. Demokraattisuuden mahdollisuus.....	89
6. LOPUKSI.....	95
7. LÄHTEET.....	101

Käytän seuraavista Hayekin teoksista seuraavanlaisia lyhennyksiä työssäni:

RS= The Road to Serfdom

Cl= The Constitution of Liberty

S= Studies in Philosophy, Politics and Economics

LLL= Law, Legislation and Liberty:

Vol.I Rules and Order

Vol.II The Mirage of Social Justice

Vol.III The Political Order of A Free People

NS= New Studies in Philosophy, Politics, Economics, and The History of Ideas

FC= The Fatal Conceit

1. JOHDANTO

Työni tarkoitus on käsitellä yksilön demokraattista vaikutusmahdollisuutta Hayekin luoman mallin puitteissa. Hayek korostaa erityisesti yksilön vapautta ja pyrkii teoriassaan juuri maksimoimaan yksilön valintamahdollisuuden päättää omasta elämästään ilman ulkopuolista pakkoa. Tämän pakon ensisijainen aiheuttaja on valtio. Hayekilla vapaus kiinnittyy läheisesti lakeihin, jolloin erityisesti rule of law suojaa yksilöitä epäoikeutetulta pakolta. Toinen vapauden turvaaja on markkinat, jonka sääntöjen puitteissa yksilöt kykenevät saavuttamaan omat päämääränsä ja tavoitteensa. Työssäni pyrin kriittisesti arvioimaan, onko Hayekin mallin kautta mahdollista saavuttaa yksilölle demokraattinen autonomia ja minkälainen Hayekin demokratiakäsitys oikeastaan on.

Hayekin ajatukset ovat saaneet paljon kannatusta nykyisessä Itä-Euroopassa (entiset kommunistiset maat). Muutenkin Hayekin malli tulee yhä useammin kirjallisuudessa esiin yhtenä vaihtoehtona sille, kuinka yhteisön tulisi toimia. Hayekin mielestä vapaa yksilö ei tarvitse demokraattista vaikutusmahdollisuutta (ks. ed.). Työssäni pyrin väittämään, että demokatialla kyettäisiin lisäämään ja laajentamaan yksilön autonomiaa. Hayek ei pohdi juuri sitä, kenellä on oikeus antaa tulkintoja rule of law'n sisällöstä. Tähän ongelmaan demokratia toisi sisältöä ja voisi estää mielivaltaiset tulkinnat rule of law'sta.

Työssäni yksilön demokraattinen vaikutusmahdollisuus on laajempi käsite kuin pelkkä äänestämisen tai edes poliittinen osallistuminen, jotka se tietenkin pitää sisällään. Se on oman elämän hallitsemista ja muokkaamista itsenäisten päätösten ja toiminnan kautta. Jos ajatellaan lähes kaikkien valintojen olevan poliittisia, tällöin jokaisella yksilöllä tulisi olla demokraattinen oikeus, mahdollisuus suorittaa itse omat valintansa tai pystyä vaikuttamaan osana kollektiivia oman yhteisönsä suorittamiin valintoihin. Yksilöllä/kansalaisella tulisi olla mahdollisuus osittain luoda itse rajat omalle poliittiselle osallistumiselleen kuin myös yhteisön velvoitteille. Tästä enemmän työn toisessa luvussa.

Aion esitellä Hayekin mallin ns. legal democracyn keskeiset tunnusmerkit. Käyn tässä lyhyesti käydä nämä tunnusmerkit lävitse jopa osittain aika luettelomaisesti.

Legal democracyssa enemmistöperiaate on tehokas ja hyväksyttävä tapa yksilön suojelemiseksi valtion mielivallalta. Täten se helpottaa vapuden ylläpitämistä. Poliittinen elämä kuin myös taloudellinen elämä kuuluvat kuitenkin yksilön vapauden ja aloitekyvyn piiriin, joten toimiessaan oikein ja viisaasti enemmistösäännön tulisi olla sidottu rule of law'hon. Legal democracyn avainpiirteitä ovat mm. rule of law, valtion minimaalinen puuttuminen niin kansalaisyhteisöön kuin yksittäisen yksilön elämään. Samoin vapaiden markkinoiden rooli tulee olla mahdollisimman laaja. kyseessä on perustuslaillisen valtion malli, joka perustuu Anglo-Amerikkalaiseen poliittiseen traditioon pitäen sisällään vallan jaon periaatteen. (Held 1987, 251)

Lisäksi yleisiin edellytyksiin kuuluvat mm. tehokas poliittinen johtajuus, jota ohjaavat liberaaliset periaatteet. Yletön byrokraattinen sääntely ja ohjaus pitää puristaa minimiin. Samoin intressiryhmien kuten ammattiyhdistysliikkeen roolia tulisi saada kavennetuksi. Ylipäättään kaikenlaisen kollektiivisen toiminnan uhka tulisi saada mahdollisimman vähäiseksi, mielunmin jopa hävittää kokonaan. (ks. ed.) Hayekin kautta on hyvä tarkastella yksilön demokraattista vaikutusmahdollisuutta legal democracyn piirissä ja näin osallistua demokratiasta käytävään keskusteluun.

Friedrich August von Hayek syntyi Wienissä vuonna 1899 akateemiseen perheeseen ja opiskeli Wienin yliopistossa oikeustiedettä, taloustiedettä ja filosofiaa. Hayek väitteli vuonna 1921 oikeustieteestä ja kaksi vuotta myöhemmin valtio-opista. Hayek tutustui tällöin itävaltalaiseen koulukuntaan, joka korosti vapaan kilpailun merkitystä taloudelliselle kehitykselle. Hayekin ensimmäinen huomattava teos julkaistiin jo vuonna 1929 ja viimeinen 1988. Hän on toiminut professorina niin Lontoon kuin Chicagon yliopistoissa. Itävallasta hän poistui aikoinaan välttääkseen kansallissosialismin. Hän toimi vuodesta 1962-67 Freiburgin yliopiston talouspolitiikan professorina. Lisäksi hän oli 80-luvun loppuun saakka Salzburgin yliopiston kunniaprofessorina, mutta hänen vaikutuksensa erityisesti kohdistui Yhdysvaltoihin sekä Englantiin.

Hän oli perustamassa 1947 Mont Pelerin Societya, jonka piirissä tutkijat tapasivat ja keskustelivat länsimaisen sivistyksen perusarvoista. Hayek sai vuonna 1974

Nobelin-taloustieteen palkinnon. Hän kuoli vuonna 1992. Hayekinhan tuotanto on äärimmäisen laaja, paitsi määrällisesti, myös aiheiltaan. Hän on käsitellyt mm. taloutta, oikeutta, filosofiaa, psykologiaa.

Hän kirjoitti ennen toista maailmansotaa lähinnä taloustieteen alaan kuuluvia teoksia ja tutkimuksia, joissa hän korostaa mm. kilpailua ja markkinoita keskusjohtoista suunnittelua vastaan. Hayekhan on koko taloutta käsittelevässä tuotannossaan asettunut juuri Keynesiläistä talousoppia vastaan. Vuonna 1944 ilmestyneessä Kirjassaan "Road to Serfdom" hän ryhtyi muokkaamaan omaa yhteisön malliaan erityisesti fasismia ja kommunismia vastaan. Samaan aikaan ilmestyi mm. Karl Popperin "The Open Society" sekä J. Schumpeterin "Capitalism, Socialism and Democracy". Jokainen heistä on kotoisin Itävallasta ja he näkivät näin keisarikunnan luhistumisen. Jokainen heistä siirtyi fasismin tieltä joko Iso-Britaniaan tai Yhdysvaltoihin.

1950-luvun teoksissaan Hayek pyrki hyökkäämään yhteiskunnallista suunnittelua vastaan. Samoin hän luo psykologista pohjaa tuleville ajatuksilleen kirjoittaessaan psykologiaa koskevan kirjan. Mutta yksi Hayekin keskeinen idea on rule of law'n korostaminen, jonka hän aloittaa jo "The Road of Serfdom"-teoksessaan. Erityisesti 1960 ilmestyneessä "The Constitution of liberty"-teoksessa hän määrittelee ja käsittelee rule of law'n historiaa. Samoin hän esittelee liberaalisen järjestyksen tunnusmerkkejä 1960-luvulla, mutta oikeastaan vasta 1970-luvulla hän todella kehittää lopullisesti oman mallinsa. Hän esittelee evoluutioteoriaansa ja spontaanin järjestyksen ideansa perusteluna markkinajärjestyksen paremmuudelle. Samoin hän hyökkää rajusti hyvinvointivaltiota ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsitettä vastaan. 1970-luvun lopulla hän kehittää oman institutionaalisen systeemin äänestyskäytäntöineen.

1980-luvulla kommunismin jäädessä vähitellen tappiolle verrattuna liberalismiin, ryhtyi hän entistä tarmokkaammin ylistämään markkinoiden toimivuutta ja universaalista paremmuutta. Hän jopa uskoo liikakansoituksenkin kääntyvän hyödyksi resurssiongelmista huolimatta, jos vain markkinoiden annettiin toimia vapaana. (Ks. Hayek 1987) Samoin 1980-luvun puolella väliä hän alkaa käsittämään liberaalisen tradititon evoluutiosena välttämättömyytenä, koska

kaikkialla markkinaperusteinen systeemi on voitolla ja voi hyvin. Viimeisessä kirjassaan "The Fatal Conceit" (1988) hän esittää markkinasysteemin historiallisen polun tähän päivään ja sen kuinka markkinasysteemi on kaikessa parempi verrattuna sosialismiin.

Itse käytän työssäni Hayekin tekstejä vuodesta 1944 aina vuoteen 1988, mutta suurin huomio keskittyy kuitenkin teksteihin väliltä 1960-1979. Kun tekstejä ja kirjoituksia on pitkänkin ajan päästä, on käsitteet muistettava sijoittaa mielessään oikeaan kontekstiin. 1960-luvulla elämä näytti hiukan erilaiselta kuin se nykyään on. Tuon aikaiset käsitykset puolueista ja demokratiasta eroaa jossain määrin verrattuna nykyiseen. Tarkastellessaan työtä lukijan olisi hyvä välillä muistaa viitteen ajankohta, vaikkakin Hayek on lähes koko uransa rakentanut systemaattisesti omaa teoriaansa yhteisöstä. Käsitteiden merkitys on kuitenkin muuttunut ajan myötä.

Hayekilla on periaatteessa vain kaksi kilpailevaa poliittista oppia: yksilön vapautta puolustava liberalismi ja kollektiivisen vaihtoehdon tarjoava sosialismi. Käytännössä näiden välillä ei ole minkäänlaista keskitietä. Hayekin mielestä liberalismiin ja sosialismiin piirissä yhteisymmärrys saavutetaan laajalti perusarvoista: molemmissa pyritään ihmiskunnan hyvinvoinnin säilyttämiseen ja yhteisön rauhan takaamiseen. Käytännön tasolla poliittista yhteisymmärrystä on vaikea saavuttaa. Kun molemmissa tavoittellaan samoja perusarvoja, tällöin voidaan tieteellisesti tutkia kumpi systeemi kykenee saavuttamaan tärkeät päämäärät paremmin. Hayekilla näiden perusarvojen saavuttamiseksi hyvin keskeissä osassa ovat säännöt ja lait. Yhteisö saavuttaa menestystä järjestyksen vallitessa kaaoksen sijaan. Työssäni en varsinaisesti vertaile näitä kahta suuntaa keskenään, mutta on hyvä muistaa se Hayekin ajatusten lähtökohta, jolla hän puolustaa liberalismiaan.

Hayek pyrki luomaan mallin siitä, miltä liberalistisen yhteisön tulisi näyttää. Hän kutsuu sitä Great Societyksi haluten näin erottaa sen Popperin käsitteestä Open Society. Tämän Great Society'n tulisi luonteeltaan olla spontaani järjestys eikä tietoisien toiminnan tai suunnittelun tulos. Spontaanisia järjestyksiä ovat mm. moraalit, uskonto, oikeus, kieli, kirjoitus, raha ja markkinat. Kaikki hierarkiset

rakenteet kuten organisaatiot pitäisi integroida kaiken sisältävään sosiaaliseen järjestykseen, joka itsessään ei ole hierarkinen järjestelmä. Siitä Hayek käyttää nimikettä spontaaninen "overall order". Viimeisimmässä kirjassaan hän osittain korvaa käsitteen "overall order" käsitteellä "extended order", mutta Hayekille keskeinen käsite on kuitenkin spontaaninen markkinajärjestys.

Tätä voisi kutsua myös pelkästään markkinoiksi tai markkinasysteemiksi. Tästä käytetään myös "catallaxy" nimikettä, jota en työssäni juuri käytä.

" A catallaxy is thus the special kind of spontaneous order produced by market through people acting within the rules of the law of property, tort and contract" (Hayek 1976, 109).

Catallaxyn puitteissa markkinajärjestystä voidaan tarkastella laajemmassa mielessä kuin tavallisesti; vaihto ei perustuisi pelkästään instrumentaaliseen mallille. Sopimukset olisivat luonteeltaan enemmän vapaaehtoiseen yhteisymmärrykseen perustuvia. Esimerkiksi kaikki kaupungin asukkaat olisivat osakkeenomistajia, jotka tekisivät yhteistyötä. (Di Zerega 1989, 235-236) Erityisesti Hayek pyrki catallaxy-käsitteellä tekemään pesäeron talouden (economy) käsitteeseen.

Hayekilla on muitakin vastaavia kaksoiskäsitteitä, joilla hän pyrki selventämään liberaalista sanomaansa kuten esimerkiksi: "cosmos and taxis, nomos and thesis, nomocracy and teleocracy, and demarchy and democracy", joita hän käyttää erityisesti 1970-luvun teksteissään. Näiden käsitteiden käyttöä voidaan kutsua myös jargoniksi, joka ei juuri selvennä Hayekin sanomaa. (Kley 1994, 20) Työni keskeinen tehtävä on tarkastella yksilön demokraattisia vaikutusmahdollisuuksia legal democracyn puitteissa, joten en keskity Hayekin sosiaaliseen teoriaan.

Työn toisessa luvussa tulen kysymään, kuinka muutamat muut mallit suhtautuvat yksilön demokraattiseen vaikutusmahdollisuuteen. Mallit edustavat osaltaan toisen maailmansodan jälkeistä demokratiakeskustelua. Niillä kaikilla on hiukan erilainen lähestymistapa demokratiaan ja yksilön asemaan tässä keskustelussa. Perusongelmana on, kuinka paljon yksilö saa päättää itse omista asioistaan ja kuinka päätäntävalta muutetaan käytännöksi. Riittääkö vaaleissa äänestäminen tai omiin oikeuksiin vetoaminen vai tarvitaanko laajempaa osallistumista? Nykyisessä demokratiakeskustelussa on asetettu vastakkain

perusoikeudet ja kansalaissuvereniteetti. Luvussa pyrin pohtimaan, mitä kukin malli ja vaihtoehto merkitsee yksilön todelliselle vaikutusmahdollisuudelle muokata elämä mieluisekseen. Luvussa tulen antamaan erilaisia vaihtoehtoja, joita sitten vertaan Hayekin käsityksiin vastaavista asioista.

Työn kolmannessa luvussa esittelen Hayekin demokratiakäsitystä. Luvusta käyvät ilmi Hayekin hyvinkin konkreettiset institutionaaliset ehdotukset valtion päätäntäelinten uudelleenjärjestelyiksi. Tässä luvussa tuon esille käsitteet "governmental ja legislative assembly" eli parlamentti ja toinen kamari. Samoin markkinoiden asema Hayekin mallissa saa luvussa ansaitun huomion; pohdittaessa, kuinka markkinasysteemin tulisi turvata yhteisön kehitys ja yksilön päätänvalta. Luvun loppupuolella käsittelen Hayekin kritiikkiä demokratialle ja puoluekoneistolle. Tätä lukua lukiessa kannattaa välillä pitää mielessä viitteiden kirjoittamisajankohta, sillä käsitykset markkinoiden tehokkuudesta tai puolueisiin kohdistuvasta epäluulosta ovat melko vahvasti ajassa kiinni.

Kolmannen ja neljännen luvun väliin sijoittuu ekskursio Hayekin sosiaaliseen teoriaan, jossa esittelen lähemmin käsitteet spontaaninen järjestys ja kulttuurievoluutio. Sosiaalinen teoria on Hayekille keskeinen elementti, jolla hän uskoo yhteisön menestyksen sekä rauhan syntyvän ja säilyvän. Sosiaalisen teoriansa avulla hän selittää länsimaisen liberalismien menestystarinan. Spontaanin toiminnan ja kulttuurievoluution käsitteillä hän ohjaa ja varoittaa ihmisiä tuhoamasta liberalistista traditiota, koska se saattaisi merkitä sivistyksen romahtamista. Ekskursiossa tulee myös selitys sääntöjen tärkeydelle Hayekin mallissa. Ekskursio antaa arvokkaan lisän Hayekin ajatusten ymmärtämiselle siitä, miksi yhteisö vaatii sellaisia järjestelyjä, joita Hayek rakentaa.

Neljännen luvun ensimmäisessä alaluvussa esittelen konstitutionalismien ideaa, sen eri tulkintamuotoja ja suhdetta demokratiaan. Tässä yhteydessä tuon esiin Hayekin käsityksen rule of law'n luonteesta ja sen vaikutuksesta yhteisön sekä yksilön toimintaan. Samoin esittelen tarkemmin Hayekin käsitettä "rules of just conduct", joka erityisesti 1970-lukua lähestyttäessä yleistyi hänen teksteissään. Samoin tässä alaluvussa tarkennan Hayekin institutionaalisia järjestelyjä. Seuraavassa alaluvussa pyrin tuomaan esiin muunlaisia tulkintoja siitä, mitä rule

of law itse asiassa on. Toisin sanoen rule of law on määriteltävissä ja tulkittavissa monella eri tavalla. Kolmannessa alaluvussa keskityn enemmän käsittelemään rule of law'n suhdetta demokratiaan. Tämän alaluvun tarkoituksena on keskittyä rule of law'n ja demokraattisen lainsäädännän (legislation) suhteisiin siten, millä tavoin se vaikuttaa yksilön demokraattisiin vaikutusmahdollisuuksiin. Samoin pohdin sitä, voisiko rule of law vaatia demokratian rinnalleen?

Neljännessä alaluvussa tarkastelen kriittisesti Hayekin suomia mahdollisuuksia yksilön demokraattiselle toiminnalle. Siinä käsitelen tarkemmin yksilön suhdetta valtioon, sääntöihin ja markkinoihin. Samalla tuon esiin niitä ongelmia, jota Hayekin malli aiheuttaa yksilön demokraattiselle autonomialle ja elämiselle. Tässä osassa työtä annan osittain vastauksia edellisissä luvuissa esille tulleisiin kysymyksiin ja myös tarkennan hiukan Hayekin ajatuksia. Markkinoiden ja yksilön suhdetta tarkasteltavassa osassa tulee esille laajempaakin kritiikkiä markkinoiden toimivuudesta ja tehokkuudesta.

Neljännessä luvussa ei ole siis tarkoitus antaa vaihtoehtoista toimintamallia Hayekille. Sen sijaan viidennessä luvussa käyn keskustelua demokraattisesta mahdollisuudesta yksilön oman elämän käytäntöjen ohjaamiseen sekä rule of law mallin hyväksikäyttämisestä siihen. Luvussa myönnän valtion uhkaavan yksilön autonomiaa, mutta samalla kysyn voivatko myös markkinat olla uhka yksilölle. Tällöin rule of law:n vaikutusalueetta voisi laajentaa vai olisiko jokin demokraattinen vaihtoehto parempi suojelemaan yksilön demokraattista autonomiaa? Viidennessä luvussa tarkoitukseni ei ole tarjota valmista vaihtoehtoa Hayekin systeemille, vaan ainoastaan osallistua keskusteluun erilaisista mahdollisuuksista, kenties hiukan laajentaa käsitystä demokratiasta verrattuna Hayekiin. Käsittely tapahtuu hiukan konkreettisemmalla tasolla kuin loppuluvussa.

Kuudennessa luvussa pyrin abstraktimmalla tasolla läpikäymään Hayekin kontekstuaallisuutta ja kuinka se asettuu liberaaliseen demokratikäsitteeseen. Pyrin myös käsittelemään konstitutionalismia, rule of law:n ja demokratian trilemmaa, demokraattisen osallistumisen muodollisia edellytyksiä sekä minkälaisia ulottuvuuksia deliberatiivinen demokratimalli tuo siihen.

2. KESKUSTELUA DEMOKRATIASTA

Tämän luvun tarkoituksena on tarkastella muutamien demokratiamallien avulla, kuinka ne määrittävät demokratiaa ja yksilön vaikutusmahdollisuuksia.

Tarkoitukseni on tuoda esille erilaista puhuntaa yksilön käytännön demokraattisesta vaikutusmahdollisuudesta demokraattisessa prosessissa.

Perusongelmana on se, nähdäänkö yksilö suvereenina kansalaisena osallistumassa itseään koskevaan päätöksentekoon osana yhteisöä, vai riittävätkö perustuslain takaamat oikeudet turvaamaan yksilön mahdollisuuksia omien valintojensa tekemiseen elämänsä suhteen. Kyse on pitkälti siitä, tulisiko demokratialle asettaa rajoja ja minkälaisia laajuudeltaan.

Tarkoitukseni on luoda pohjaa seuraavassa luvussa esiin tulevalle Hayekin lähestymismallille: mihin valoon Hayek osuu luoviessaan demokratian mutkikkaalla ja majakoita täynnä olevalla merellä? Hayek ei perusta teesejään demokratian ympärille, vaan hän korostaa rule of law'n merkitystä. Hayek ei pohdi sitä, että demokratia ja rule of law voisivat edellyttää toisiaan ja näin paremmin estää valtion tai enemmistöjen mielivaltaisuuden yksilöä kohtaan. Yksilölle demokraattisen vaikutusmahdollisuuden kautta avautuisi mahdollisuus osallistua keskusteluun rule of law'n sisällöstä, jolloin voitaisiin paremmin ehkäistä rule of law'n erilaisten tulkintojen kautta tulevat haitat yksilöä kohtaan. Yksilöillä olisi mahdollisuus määrittää rule of law'lle rajoja omista lähtökohdistaan käsin.

Käyn keskustelua demokratiasta kuuden lähestymismallin kautta. Esittelen myös deliberatiivisen demokratimallin käsityksiä demokratiasta. Lisäksi luvun loppupuolella valoitän hiukan feministien näkökantaa ja globaalin tason tuomia ongelmia demokratiaa ja yksilön vaikutusmahdollisuuksia ajatellen. Aluksi kartoitan hiukan taustaa yksilön asemasta demokratiassa amerikkalaisen ja ranskalaisen tradition kautta. Tässä keskustelussa ovat juuri vastakkain perusoikeudet ja kansalaissuvereeniteetti.

Amerikkalaisessa traditiossa, jonka perustana on Yhdysvaltojen itsenäistyminen, ei juuri uskota, että ihmisten yhteinen tahto (common will) tai järjen voima olisi hyvä perusta tasavallalle. Traditiossa nähdään, että ihmiset ovat yhteisössä

jakautuneet moniin osiin, eri intressiryhmiin. Tällöin pyritään suojaamaan yksilöiden ja vähemmistön oikeudet enemmistön vallalta. Ihmisten ei tule yrittääkään määritellä yhteistä hyvää. Sen sijaan malli rajoittuu luonnehtimaan instituutioita, jotka korostavat oikeutta yksityisomistukseen tai vallan hajoittamiseen. Ihmisten sallitaan tavoitella heidän omia tavoitteitaan, joilla he saavuttavat onnensa. Mallissa pyritään estämään valtiota tai tiettyä yksittäistä ryhmittymää määrittelemästä eräänlaista kollektiivistä onnellisuutta. Perustuslaillisilla järjestelyillä pyritään estämään, kesyttämään liialliset poliittiset intohimot. (Offe & Preuss 1991, 189-149)

Ensinnäkin intressit kontrolloivat intressejä; yksityisomistus ja sopimuksen tekovapaus ovat lailla turvatut markkinoilla. Toiseksi intressit kontrolloivat valtiovaltaa demokraattisten oikeuksien laajuuden ja erityisesti äänestämisen ja lehdistön vapauden avulla. Kolmanneksi valta kontrolloi valtaa; demokraattisen vallan omaavat institutiot ovat riippuvaisia toisistaan. Poliittisen prosessin tehtävänä ei ole määritellä yhteistä hyvää, vaan se kuuluu yksilöiden toimintaan kansalaisyhteisössä. Tietenkin yksilöiden on kunnioitettava jollakin tasolla yhteistä intressiä. Demokraattisen valtiovallan tehtävänä on estää ihmisten moraalisesti huonot aikomukset, kun taas moraalisesti siedettävillä aikomuksilla on jätettävä tilaa kansalaisyhteisöissä. (ed., 152-153)

Ranskalainen malli on taas Ranskan vallankumouksen innoittama. Malli on sidottu kollektiiviseen käsitykseen maallisesta pelastuksesta, joka tapahtuu sosiaalisen edistyksen kautta. Mallissa pyritään saamaan kansalaiset hyviksi kansalaisiksi ja sitouttumaan yhteiseen hyvään. Tasa-arvoisuuden vaatimus on myös tärkeä traditiolle: ihmiset, jotka ovat lain subjekteja tulisi myös olla lain kirjoittajia. Ihmisten osallistuminen lakien valmisteluun katsotaan tärkeäksi. Perustuslain tehtävä on ylittää ihmisen tahdon erehtyväisyys ja suojella jo saavutettua hyvää. Samoin sen on määrä edistää yhteisen hyvän löytämistä. Ihmisten tulisi tunnistaa kollektiiviset intressinsä ja saada niistä yhteisymmärrys. Mallissa esiintyy jännitettä empirisen tahdon ja 'järkevä'n tahdon välillä. 'Järkevä'n tahdon tulisi korvata Jumala sosiaalisen järjestyksen perustana. (Offe & Preuss 1991, 150-154)

Molemmat mallit muotoiltiin ensimmäistä kertaa 1700-luvun loppupuolella ja yhä 1900-luvun lopussa ne ovat osa demokraattista keskustelua. Molemmilla malleilla on suurta teoreettista merkitystä, koska ne rajoittavat tilaa, jonka puitteissa demokratian teoreetikot yrittävät määritellä synteettisen ratkaisun, vastauksen. Näillä ratkaisuilla on taas käytännöllistä ja poliittista merkitystä. Kun suunnitellaan uusia instituutioita tai oikeutetaan olemassa olevia, syntyy väistämätön dilemma demokraattisessa teoriassa: " should democratic institutions or constitutions be built around the 'empirical' or the 'reasonable' will of the people? " (Offe & Preus 1991, 157) Tähän ja muihin kysymyksiin yrittävät nykyiset demokrateoriat antaa vastauksia.

2.1. Elitistinen vs. osallistuva

Schumpeter ("Capitalism, Socialism and democracy" 1942) loi mallin elitistiselle demokratialle. Hän määritteli, että demokratia on metodi, toisin sanoen institutionaalinen järjestys, jossa yksilöt antavat päätöksentekovallan kilpaileville eliiteille. Yksilön/kansalaisen pääsääntöinen tehtävä olisi valita vaaleissa äänestämisen kautta sopivan poliittisen puolueen johtaja hoitamaan asiat yksilön puolesta. Yksilöillä olisi edelleen valta vaihtaa huono hallitus parempaan. Heillä on mahdollisuus valita mukavin paketti tarjokkaiden joukosta ilman kuluttajansuojaa tai valitusoikeutta.

Eliitti pitkälti yksinään päättää siitä, mitkä kysymykset ovat tärkeitä. He asettavat poliittisen agendan. He kilpailuttavat itse asettamiaan poliittisia kysymyksiä äänestäjillä, jotka siis valitsevat heille parhaiden sopivan ehdotuksen. Elitistisessä järjestelmässä yksilöillä on itsellään vähäiset mahdollisuudet tuoda poliittiselle kentälle käsiteltäväksi ongelmia, ratkaisuja tai ylipäättänsä vaikuttaa eliitin asettamiin kysymyksiin. Elitistiseen järjestelmään kuuluu, että siellä vallitsee vahva demokraattinen itsekontrolli: äänestäjät ja poliitikot tietävät roolinsa. Kansalaisten tulisi pidättäytyä liialliselta hallituksen arvostelulta vaalien välillä. Heidän tulisi ymmärtää, että poliittinen toiminta kuuluu poliitikoille, ei tavallisille yksilöille (Schumpeter 1976, 294-295).

Elitistiseen järjestelmään kuuluu, että yhteiskunnassa pitää ihmisillä olla tietyt perusoikeudet ja yleinen äänioikeus. Yhteiskunnallinen pluralismi vahvistaa demokratiaa, esimerkiksi vahva osallistumien yhdistyksiin, joiden kautta mahdollistuu pääsy eliittiin. (Kornhauser 1968, 227-238) Pluralismi taas vaatii kehittyneen talouden, koulutuksen ja vahvan median, mutta vallan harjoittaminen kuuluu pelkästään eliitille (Dahl 1971, 76-78). Vallan pitäisi siirtyä väkivallattomasti kilpailevien eliittien kesken. Päätöksissä pitäisi päästä kompromisseihin eliittien välillä. Tätä helpottaa se, että poliittisten kysymysten piiriä supistetaan. Poliittisten päätösten aluetta ei tulisi laajentaa liiaksi, ettei konsensus vaarantuisi. Tätä tukee vahva ja tehokas byrokraattinen koneisto, joka pystyy tarvittaessa ohjaamaan jopa poliitikkoja ja ministeriöitä. Tehokas byrokraatia estää populaaristen mielipiteiden vaikutuksen päätöksentekoon. (Schumpeter 1976, 291-294)

Elitistisen demokratiateorian edustajat ottavat massan yksilöt hyvin valmiissa muotissa; he ovat passiivisia, apaattisia suhteessa poliittisiin kysymyksiin. He ovat vain kiinnostuneita itsestään, eivät yhteiskunnallisista kysymyksistä. Tavalliset kansalaiset eivät ole kykeneviä itsenäisiin ja rationaalisiin poliittisiin valintoihin. Myöskään koulutus ei välttämättä auta ns. nostamaan yksilön ajattelun tasoa, varsinkin kun kyseinen yksilö astuu politiikan kentälle (Schumpeter 1976, 262). Tavallinen kansalainen ajautuu aina politiikassa erilaisten ryhmien viettelyksen uhriksi, jolloin hänen oma tahtonsa ja halunsa jää syrjään.

Tämän ajatustavan taustalla oli pelko massojen toiminnasta. Fasismin nousu Saksassa ja kommunismin entisessä Neuvostoliitossa koettiin tuolloin suureksi uhaksi vapaalle yhteiskuntajärjestelmälle ja demokratialle. Nämä tapahtumat selitettiin mieluusti aiheutuneen osittain yksilöiden kollektiivisen toiminnan seurauksesta: massat näyttivät seuraavan populaarisia iskulauseita. Massojen nihilismiä pidettiin uhkana demokratialle tai massaliikettä pidettiin populaarisena hyökkäyksenä liberaalisia demokraattisia institutioita kohtaan. Yksilöiden poliittista aktivismia pidettiin uhkana, joka johtaisi vähemmistön vallasta enemmistön valtaan. (Kornhauser 1968, 119-128) Vain eliitin kautta vakaus säilyisi yhteiskunnassa.

Schumpeter korostaa sitä, ettei ole olemassa yhteistä hyvää tai kaikkien yhteistä päämäärää. Tällainen ajattelu on vaarallista. Pikemminkin populaarinen tahto tai äänestäjien tahto on sosiaalinen konstruktio, joka ei juurikaan tukeudu itsenäiseen tai rationaaliseen perustaan. (Schumpeter 1976, 252-268) Jos yksilöt eivät todellakaan ole kykeneväisiä tekemään poliittisia valintoja, eikö tällöin tarvita vain insinöörejä tekemään oikeat 'tekniset' ratkaisut ja järjestämään näin elämä kulkeväksi. Tällöin lähestytään uhkaavasti teknoraattista visiota yhteiskunnasta. (Held 1987, 180) Tietenkään yhteiskunnallisten voimien vaikutusta yksilöön ei pidä unohtaa, mutta tässä demokratian mallissa todellisia osallistujia ovat vain poliittisen eliitin jäsenet. Kysymys kuuluukin, kuinka eliitit muodostuvat ja pakottaako kilpailu ottamaan kansalaisten mielipiteet huomioon?

Ainostaan pienellä eliitillä voi olla hyvä ja rikas käsitys politiikasta. He ovat hyvin koulutettuja, kiinnostuneita politiikasta ja aktiivisia. (Dahl 1971, 127-128) Eliitillä täytyy olla mahdollisuus formuloida politiikkaa ja toimintaa ilman ulkopuolisten sekaantumista siihen. Lisäksi eliittiin pääsyyn tarvitaan rajoituksia. (Kornhauser 1968, 227-238) Varmistaako eliittien kilpailuttaminen sen, että johtajat joutuvat kuuntelemaan kansalaisten intressejä ja vaatimuksia? Riittääkö äänestäminen legitimoimaan poliittisen systeemin?

Jos ihmiset ajautuvat apatiaan, eivätkä äänestä vilkkaasti, niin vaikuttaako se eliitin toimintaan? Samoin äänestysprosentin ollessa alhainen voi kiinteä ja pienikin yhtenäinen ryhmä saada runsaasti vaikutusvaltaa, esim. USA:ssa uskonnollinen oikeisto. Toisaalta pystyvätkö vääränlaiset pienet ryhmät, (miksei isommatkin) saamaan kuuluville sellaista puhetta, mikä ei ole valtaeliitin mieleen? Pitäisikö yksilön aktiivisuus rajoittua vain markkinoille ja yksityiselämään vai kaivataanko laajempaa osallistumista.? Tätä tarjoavat osallistuvan demokratia kannattajat.

He eivät usko siihen elitismien väitteeseen, että alhaisen sosiaalisen aseman omaavat olisivat luonnostaan passiivisia tai ihmisiä ei ylipäätensä kiinnostaisi politiikka ja demokraattinen vaikuttaminen. Samoin kyseenalaistetaan väittäjä, että massat tai tavalliset ihmiset olisivat ainoastaan uhka vapaudella ja vallitsevalle systemille. Myös eliitit voidaan asettaa tähän samaan uhkan

asemaan. Demokraattisen teorian täytyy olla avoin tulkinnoille. Tällöin ei voida lyödä lukkoon jotain tiettyä systeemiä, jolloin on hyvin vaikeaa legitimoida muutos. (Bachrach 1972, 23-24) Muutoksen saamisen vaikeus voi johtaa demokratian vaarantumiseen. Jos hallitus ei pysty vastaamaan massojen tarpeeseen, on vaarana syntyä totalitaristinen järjestelmä (Bachrach 1972, 29).

Osallistuvan demokratian teorian edustajat haluavat yksilön osallistumisen kautta demokratisoida yhteisöä. He luottavat yksilön kykyyn sekä haluun puolustaa ja vaikuttaa elämäänsä oman elinympäristönsä kautta. Osallistuminen opettaa poliittista osallistumista. Yksilön persoonallisuuden kehitys vaatii parempaa osallistumista julkiseen elämään kuin pelkät vaalit (Bachrach 1972, 38). Toisin sanoen osallistuminen paikallistasolla opettaa yksilölle demokratian sääntöjä. Alhaisen tason osallistuminen kannustaa yksilöitä tehokkaaseen laajemman tason osallistumiseen, joka taas lisää aktiivisuutta. Yksilöt alkavat uskoa omaan tehokkuuteensa. Osallistumisella on siis tärkeä kasvattava ja psykologinen merkitys ihmisille, jos heille vaan annetaan siihen mahdollisuus. (Pateman 1972, 46-56)

Teorian edustajat korostavatkin osallistumista työpaikoilla, tehtaissa ja yrityksissä. Yksityiset organisaatiot pitäisi demokratisoida, koska ne luovat arvoja yhteisöön. Yksityiset organisaatiot pitää myös politisoida. Elitisteillä oli kapea käsitys demokratiasta, jolloin asioita jäi politisoimatta (Bachrach 1972, 94-97). Ajattelutapa korostaa mielellään, kuinka demokratia kohentuu organisaatioihin osallistumisen kautta. Poliittiselle kansalaiselle kuuluu mahdollisuus osallistua järjestöihin, jonka kautta vapaus ja itsemääritys kohentuu (Wolin 1961, 429-435). Erilaiset intressit tulevat esille vapaaseen keskusteluun osallistuvien ryhmien kautta (Bachrach 1972, 109). Osallistumisen laadun täytyy olla "full participation": jokaisella yksilöllä on päätöksentekolimessä yhtäläinen valta päättää päätöksen tuloksesta (Pateman 1972, 71).

Teoriassa hyväksytään harvojen valta teknisistä syistä kansallisella tasolla, mutta mahdollisuus on oltava avoin kaikille osallistua päätöksentekoon. Yksilöillä on oltava mahdollisuus vaikuttaa päätösten luonteeseen, jotka koskevat heidän elämäänsä. Heillä tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa eri areenojen

päätöksentekoon ja edustajien valintaan. Informaation vapauden vaade korostuu. Yksilöiden pitäisi päästä osallistumaan julkisen tahdon ja mielipiteen muodostamiseen. (Pateman 1970, 109-111) Siis periaatteessa pyritään yhteiseen hyvään. Onko sellainen sitten löydettävissä? Julkinen tila pitäisi olla avoin poliittiselle aktiivisuudelle. Käytännössä hallitsevien ja hallittujen välinen kuilu pitäisi kaventua ennenkuin todella voidaan puhua demokratiasta.

Työn demokratisoimisen kautta ihmiset oppivat paremmin ymmärtämään hallituksen päätöksiä ja saavat kyvyn itse osallistua toimintaan. Samoin oman elämän kontrolli lähidemokratian kautta parantuisi. Jos lapsille järjestettäisiin päivähoitopaikkoja, myös naiset pystyisivät osallistumaan politiikkaan. Ongelma oli ajankohtainen 1960-luvulla (Pateman 1970, 110-111) Osallistuvan mallin edustajat halusivat laajentaa yksilön osallistumisen kenttää. He halusivat enemmän kuin pelkät vaalit. He haluavat rikkoa eliitin kaikkitietävyyden ja antaa kansalaiselle mahdollisuuden osallistua ja haastaa eliitti päätöksenteossa. Kuinka nämä uljaat ideat realisoituisivat käytännössä, siihen he tarjosivat kovin vähän vastauksia.

Osallistuvan demokratian mallissa edellytetään ihmisiltä kiinnostusta ja aktiivisuutta omaan elämään kohdistuvaan päätöksentekoon. Entäpä jos ihmiset eivät haluakaan osallistua päätöksentekoon? Pitäisikö päätöksenteolla olla laajempi merkitys? Yksilöillä on mahdollisuus päättää omasta elämästään ja sitä kautta he osallistuvat koko poliittisen kulttuurin luomiseen. Menettävätkö he tällöin etuja aktiiviselle enemmistölle tai vähemmistölle? Entä jos enemmistö päättääkin toimia epädemokraattisesti? Takaako osallistuminen automaattisesti poliittiset oikeudet ja vapaudet? Pitäisikö olla perustuslaillisia rajoituksia tai suoja yksilöille demokraattisesti toimivaa enemmistöä vastaan?

2.2. Oikeuksiin suuntautunut liberalismi vs. kommunitarismi

Oikeuksiin suuntautuneen liberalismien edustajat puhuvat muodollisen, universaalisen oikeuden käsitteen puolesta ilman, että siihen liittyisi mitään käsitystä substantiivisesta hyvästä. Heidän mielestään ihmiset eivät ole kykeneväisiä löytämään tai pääsemään yhteisymmärrykseen jonkun yhteisön

hyvästä tai yhteisestä päämäärästä. Toinen tärkeä asia on yksilön vapaus. Kuinka vapaus voidaan toteuttaa modernissa maailmassa? Tätä kautta vastakkain asettuu yksilön oikeudet ja yhteisön normit. (Cohen 1992, 8) Toisaalta teoriassa kuitenkin jollain tasolla oletetaan, että on olemassa liberaalinen yhteisö, jossa on yhteisesti hyväksytyt oikeuksien tärkeys ja merkitys. Niitä puolustetaan yhteisönä.

Liberalismin edustajat kunnioittavat erityisesti yksilön oikeuksia ja poliittisen neutralisuuden periaatetta. Demokratialla on hyvin suojeleva luonne. Yksilöitä pitää suojella joko enemmistön mielivallalta tai hallitsijoiden määräyksiltä. Yksilöä suojellaan etenkin lakien avulla, joiden edessä kaikki ovat samanarvoisia oikeuden kantajia. Oikeus menee yli politiikan tai moraalin, koska laki perustuu periaatteisiin, ei kiisteltäviin asioihin (Dworkin 1994, 64). Poliittinen päätös täytyy oikeuttaa sillä, että se kunnioittaa tai suojaa yksilön tai ryhmän oikeuksia. Vähemmistöllä on oikeus yhtäläiseen kunnioitukseen. Oikeudellisten periaatteiden tulisi olla pohjana myös poliittiselle toiminnalle. (Dworkin 1994, 82-84)

Yhteisöä kuitenkin pitäisi hallita miehet ja naiset, jotka ovat vaaleilla valittuja ollen näin vastuussa enemmistölle. Korkein oikeus suojelee yksilön oikeuksia. Hallituksella on kuitenkin viimeinen sana lakien voimaantumiseen. (Dworkin 1994, 185-186) Hallituksen pitäisi seurata kansalaismielipidettä. Perustuslaki takaa poliittiseen prosessiin osallistumisen ja siihen vaikuttamisen reilut mahdollisuudet: tiedon saannin, mahdollisuuden osallistua julkiseen keskusteluun, puolueiden taloudellisen riippumattomuuden ja reilun kilpailun valtaan. Puolueiden on edustettava valitsijoitaan niin kuin se sopii yhteen oikeudenmukaisuuden periaatteiden kanssa. (Rawls 1988, 132-135) Poliittisia päätöksiä voidaan rajoittaa suojeltaessa yksilön vapauksia. Enemmistön tahto ei saa ylittää yksilön oikeuksia toimia. Yksilön oikeudet voi kilpailla vain keskenään, ei ryhmien kanssa. (Dworkin 1994, 194)

Yksilön poliittinen velvoite liberalismissa on lähinnä äänestämisen. Äänestämällä he antavat systeemille legitimitetin ja valtiolle oikeuden sekä velvollisuuden puolustaa heidän oikeuksiaan. Samalla ihmiset sitovat itsensä tottelemaan vallitsevaa järjestelmää. Liberaalinen demokratia ei tarjoa oikeutusta

politiikalle, vaan tarjoaa politiikan, joka oikeuttaa yksilön oikeudet (Barber 1984, 4). Teoriassa pyritään suojaamaan passiivisenkin äänestäjän mahdollisuuden tehdä oman elämänsä valinnat ilman kenenkään puuttumista siihen. Samoin kuka tahansa yksilö voi suojella oikeuksiaan tuomioistuinten kautta; oli vastassa sitten valtio, jokin ryhmä tai joku toinen yksilö. Tällöin tuomarit tekevät monesti poliittisia päätöksiä. Millainen on tuomareiden poliittinen moraalitai kykenevätkö tuomarit hylkäämään oman poliittisen vakaumuksensa?

Liberalismin edustajat korostavat myös neutraalisuuden merkitystä. Hyvän määrittelyssä ei saisi sulkea pois kenenkään yksilön hyvän elämän käsitystä. Neutraalisuuteen kuuluu rationaalinen dialogi: keskustelun kautta pyrimme sopimaan erimielisyytemme. Samoin henkilöiden keskinäinen kunnioitus on huomioitava. Ihmisiä on kohdeltava oman tahdon edustajina eikä pelkästään keinoina päämäärän saavuttamiseksi. (Larmore 1990, 345-348) Kaikki yksilöt pitäisi nähdä tasa-arvoisessa asemassa esimerkiksi arvoja määriteltessä. Kaikki arvot ovat arvokkaita yksilöille. Jos arvo on tärkeä yhteisölle, sen pitää olla tärkeä myös yksilölle. (Cohen 1992, 609)

Mikä sitten jää yhteisön asemaksi teoriassa? Ovatko ihmiset liian atomistisia ja vain omaa etuja ajattelevia? Pitäisikö asioita hoitaa mielummin politiikan keinoin kuin juridisesti? Mikä on poliittisen yhteisön asema liberalismissa? Täytyvätkö yksilöiden demokraattiset tarpeet oikeuksiin suuntautuvassa liberalismissa? Kommunitarismi pohtii näitä seikkoja ja tuo esille omat vaihtoehdot.

Kommunitarismin edustajat väittävät, että yksilöt ovat sijoittuneet historialliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. He ovat sosiaalistuneet yhteisöihin, joiden kautta he johtavat yksilöllisyytensä, kollektiivisen identiteettinsä, kielen, moraaliset kategoriat. Yksilö saa yhteisönsä kautta perusteet esimerkiksi moraalisille päätelmilleen. Moraaliteorian perustana pitäisi olla yhteisö ja sen hyvä, ei yksilö ja hänen oikeutensa. Kommunitarismin edustajat pitävät liberalistista moraalista autonomiaa ja yksilöllistä itsensä kehittämistä atomistisena, abstraktina ja hajanaisena käsitteenä minästä. (Cohen 1992, 9) Täten pitäisi luopua oikeuksien politiikasta ja siirtyä yhteisön hyvän politiikkaan. Taustalla on ajatus, että ihmiset voivat saavuttaa yhteisen ymmärryksen

maailmasta sekä käsityksen yhteisestä hyvästä. Samoin meidän identiteettimme muodostuisi hyvän käsitteen kautta. (Gutmann 1985, 310-312)

Ihmiset, jotka jakavat yhteisen elämän omaavat samalla tällöin vahvoja velvollisuuksia. Yhteisön jäsen on velvollinen osallistumaan yhteisön turvallisuuden ja hyvinvoinnin rakentamiseen. Yhteiskunnallisella sopimuksella yritetään saavuttaa päätös tarpeista, jotka olisivat välttämättömiä yhteisölle. Asioista yhteisössä tulisi päättää kuitenkin poliittisesti. (Walzer 1983, 64-67)

Kommunitarismissa halutaan aktiivinen osallistuminen rahan dominoinnin ja markkinoiden tilalle. Ainoastaan valtio on tällöin tarpeeksi vahva säätelemään ja valvomaan markkinoita. Käytännössä pakko on joskus välttämätön, koska kaikki eivät ymmärrä omaa parastaan. Valtio suojelee elämän katasrofeja vastaan. Tosin tämäkin tapahtuisi julkisen väittelyn kautta. (Walzer 1983, 78-81) Vaarantaako tämä yksilön oman elämän hallinnan?

Poliitikkojen tulisi toimia kansalaisten suostumuksella. Poliittinen valta käy tyranniaa vastaa. Tosin vaarana on, että se muuttuu itse tyranniaksi. Tällöin tarvitaan rajoja vallankäytölle ja vallalle. Näitä olisivat mm. oikeudelliset periaatteet, vallan kolmijako, vallan myymättömyys, yksityiselämän koskemattomuus, tasavertaisuus lain edessä, vapaat joukkotiedotusvälineet. Kaikkilla ihmisillä pitäisi olla yhtäläinen mahdollisuus saada osuus vallasta ja vaikuttaa sen käyttöön. Mikä koskettaa kaikkia, silloin kaikkien asianosaisten pitäisi olla siitä päättämässä. Yhteisöllä tulisi olla oikeus asettaa rajat esimerkiksi tehtaan saastuttamiselle. (Walzer 1983, 282-293)

Asetelma edellyttää avointa puhefoorumiä, jonka kautta asianomaiset saisivat asiansa ja ongelmansa julkisuuteen. Kuinka tämä käytännössä toteutetaan? Kaikkia asioita ei tarvitse käsitellä edustajien kautta tai viedä niitä johonkin päätettäväksi. Yksilöthän voivat keskustella asioista aivan oman elämänsä lähipiirissä, esimerkkinä asukasdemokratia. Kysymys on siitä, että ihmiset kuuntelevat toisiaan. Yksilöillä pitäisi olla autonomia tehdä omat poliittiset ratkaisunsa koskien omaa elämäänsä. Tietysti on asioita, joista ratkaisu on tehtävä julkisessa sfäärissä. Kuinka tällöin varmistetaan se, että kansalaisten edustajat

joutuvat todella huomioimaan yksittäisen kansalaisen tai ryhmän vaatimukset? Tämä ongelma tulee esiin varsinkin nykyisessä edustuksellisessa järjestelmässä.

Kommunitarismin edustajat eivät luota, että vaaleissa äänestämisen kautta yksilön demokraattiset mahdollisuudet toteutuisivat. Pateman väittääkin, että äänestämällä edustajia tekemään päätökset puolestaan, yksilöt vieraannuttavat oikeutensa päätöksentekoon. Sen sijaan edustajat päättävät mitä kuuluu kansalaisten poliittisiin velvoitteisiin. Tilalle pitäisi saada suora tai osallistuva demokraattinen äänestäminen. Tällöin kansalainen omaksuu velvoitteensa ja päättää itse sen sisällöstä; päätös tehdään yksilönä käyttäen heidän kollektiivista tai poliittista kykyä kansalaisena. Yksilöiden siis pitää itse luoda poliittinen velvoitteensa. (Pateman 1979, 18-21) Tämä vaatii tietysti ihmisten aktiivisuutta.

Kommunitaristien mielestä liberalistisessa systeemissä äänestys on kuin rituaali, jonka kautta stabiilisuuden turvaavat säännöt hyväksytään. Muodollinen tasa-arvo on vastakohtana markkinoiden ja yksityisen alueen luomalle epätasa-arvolle. Poliittiset velvoitteet kuuluvat vain parempiosaisille ja kykeneville. Pateman väittää, että politiikan ei pitäisi erota arkielämästä. Poliittinen alue on sosiaalisen elämän yksi kollektiivinen ulottovuus, jossa kansalaiset tekevät vapaaehtoista yhteistyötä. Poliittista elämää hallitsevat muodolliset säännöt: neutraali poliittinen metodi. Ihmisten tulisi tietää, milloin suostua tai kieltäytyä velvoitteista. Kansalaiset harjoittavat kollektiivisesti poliittista autoritaarisyyttä. Heidän elämänsä poliittinen ulottovuus määrittää päätöksenteon sisällön ja rajat. (Pateman 1979, 173- 178).

Kommunitaristien tavoitteena on korostaa osallistumista, kansalaisuutta, poliittista aktiivisuutta, jotka kuuluvatkin demokratian keskeisiin hyveisiin. Vaarana on antautua ihannoimaan muinaisia pieniä tasavaltoja, jotka ovat kovin vieraita nykymaailmalle tai mieltä monoliittiseen kollektivismiin, joka voi kääntää laajamittaisen suoran demokratian enemmistön tyranniaksi (Barber 1984, 25). Kysymys kuuluukin, onko yhteisössä tahoja, jotka tunnistavat yksilön edun paremmin kuin yksilö itse? Liberalismissa ollaan huolestuneita yksilön omasta päätäntävällästä. Toisaalta oikeusistumet päätöksineen saattavat kaventaa demokraattista tilaa. Niiden päätökset pitäisi sitoa demokraattisen elimen

päätöksiin. Tuomarit eivät saisi vahvistaa oikeuksia ohitse demokraattisen päätöksenteon (Walzer 1981, 397). Toisaalta vaikuttavatko tuomareiden valintoihin yleinen kansalaismielipide ja yleisesti hyväksytyt demokratian säännöt?

Mutta onko näiden kahden suunnan välillä suurta eroa teoriassa? Caney jakaa kommunitarismin väitteet kolmeen osaan. Ensimmäisenä tulevat deskriptiiviset väitteet ihmisen luonteesta. Yksilöt olisivat yhteiskunnallisia olentoja, joiden identiteetti on yhteisön muokkaama. Kommunitarismi väittää liberalismin korostavan autonomiaa, joka perustuu kestävämmälle minän käsitteelle. Toisena tulevat normatiiviset väitteet, joilla puolustetaan yhteisön arvoa, julkista osaanottoa ja kansalaishyvettä, siis arvoja, jotka liberalistien mielestä tulisi sivuuttaa. Caney väittää, että tosiasiansa näin ei ole, vaan liberalismi hyväksyy nämä kommunitarismin väitteet. Liberalismi hylkää ainoastaan kommunitarismin meta-eettiset väittämät. Liberalistit eivät usko, että oikeat moraaliset periaatteet heijastuvat yhteisön jäsenten yhteisymmärryksen kautta. (Caney 1992, 273-289)

Käytännössä kummankin suunnan edustajat ovat sitä mieltä, että yksilön tulee olla vapaa ja tasa-arvoinen. Samoin siitä, että täytyy olla olemassa institutionaalisia järjestelyjä, jotka suojelevat yksilöitä ja vähemmistöjä, ei ole erimielisyyksiä. Gutmann sanookin, että kommunitarismi auttaa löytämään politiikan, joka sitoo yhteen yhteisöllisyyden ja liberaalisen arvot. Paikallisten yhteisöjen elämää ja demokratiaa voidaan elähdyttää ilman että rikotaan yksilön oikeuksia. Tarvitaan uusia poliittisia instituutioita, jotka syöstävät vanhat pois. Kommunitarismin tehtävänä ei olisi korvata liberaalista oikeuden käsitystä, vaan parantaa sen käyttöä. (Gutmann 1985, 308-322) Pahimmassa tapauksessa näiden teorioiden sulautuessa yhteen syntyisi monia pieniä yhteisöjä, jotka puolustaisivat omia oikeuksiaan niin kiivaasti, että sananvapaus ja politiikka tukahtuisivat lähes olemattomiin.

2.3. Hyvinvointivaltio vs. uuskonservatismi

Argumentit hyvinvointivaltion puolesta ovat sekä taloudellisia kuin myös poliittisia. Talouden puolella valtio pyrkii tasapainottamaan politiikallaan

talouden vaihteluja: hillitsemään nousuvaiheen aikana ja investoimaan laman aikana. Samoin valtio pyrkii kompensoimaan markkinoiden yksilöille aiheuttaman haitan ja epävarmuuden esimerkiksi tulonsiirroin tai erilaisten korvauksien kautta. Valtio pyrkii varmistamaan siis talouden stabiilisuuden säilymistä. (Cohen 1992, 11) Tosin nykyaikana Keyneslaista talousoppia on vaikea toteuttaa, koska yksittäisellä valtiolla on entistä vähemmän keinoja vastustaa globaalia monetaristista systeemiä.

Hyvinvointivaltion tavoite on taata olosuhteet todellisille mahdollisuuksien tasa-arvolle. Yhteisö olisi tasa-arvoinen ja oikeudenmukainen. Jokaisen yksilön taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet olisivat siedettävät, jolloin myös demokraattinen osallistuminen helpottuisi. Tosin systeemi edellyttää vahvaa konsensusta, luokkaristiriitojen hävittämistä, joka vakiinnuttaisi yhteisöä ja poistaisi liian radikaalit mielipiteet. Konsensuksen kautta saavutettua talouden kasvua ei saisi vaarantaa turhalla politikoinnilla. Hyvinvointivaltioilla menikin hetkittäin hyvin ja kansalaisista pidettiin huolta. Kritiikkiä hyvinvointivaltio on saanut niin oikealta kuin vasemmalta.

Uuskonservatistien mielestä hyvinvointivaltio ei kannusta ihmisiä työntekoon tai yrittämiseen, vaan ihmiset ajautuvat kovin helposti hyvinvointivaltion asiakkaiksi. Talouden sääntely ja vahva ay-liike haittaavat markkinoiden kilpailua ja tehokkuutta. Täten itsenäinen keskiluokka joutuu yhä enemmän erilaisten verojen puristuksiin. Keskiluokan oikeudet ja vapaus on uhrattu toisten tähden. Kasvava valtion puuttumien jokapäiväiseen elämään aiheuttaa vakavan uhan yksilön vapaudelle, yksityisyydelle ja autonomialle. Yksilön elämän hallinta ei ole täysin omissa käsissään. (Cohen 1992, 12-13) Toisaalta demokraattisen vaikuttamisen kautta olisi mahdollisuus saada muutos ja rikkoa poliittinen konsensus ?

Uuskonservatiivit puhuvat myös hallittavuuden ongelmasta. Heillä on halu muuttaa massademokratiaan pohjautuvan hyvinvointivaltion järjestelyjä. He uskovat, että valtiolle kasataan liikaa odotuksia, joita se ei pysty täyttämään. Demokraattinen osallistuminen on liiankin laajaa. Ihmiset joutuvat uhraamaan vapauksia halutessaan valtiolle velvollisuuksia. Kun poliittinen koneisto ei pysty

täyttämään hyvinvointivaltion lupauksia, äänestäjät turhautuvat ja vieraantuvat politiikasta. Syntyy runsaasti ei-parlamentaarista toimintaa. Kun valtio ylikuormittuu ja heikkenee, on vaarana syntyä auktoriteettikriisi. Täten hallittavuus vaikeutuu. (Offe 1984, 67-71) Toisaalta miksei valtio pystyisi täyttämään odotukset? Eivätkö ihmiset saa vapaaehtoisesti uhrata vapauksiaan? Onko valtion auktoriteettikriisi suurikin uhka yksilöille? Pitääkö valta siirtää politiikasta hallinnon piiriin?

Uuskonservatiivit tarjoavat vaihtoehtona turvautumista markkinoihin eli julkisten palveluiden yksityistämistä ja sosiaalisen turvan heikentämistä. Työnteosta pitäisi saada ihmisille kannustava vaihtoehto. Tämä malli todennäköisesti johtaisi kasvavaan eriarvoisuuteen ihmisten välillä. Miten turvata yksilön demokraattisen vaikutusmahdollisuuden säilyvyys? Toisaalta, jos yhteisö ei kykene tai halua tarjota yksilölle taloudellista ja sosiaalista turvaa, miksi tällöin yksilön pitäisi kunnioittaa yhteisön voimassa olevia normeja ja sääntöjä tai edes toisen yksilön oikeuksia. Hän voisi luoda oman hyvinvointinsa perusteet noudattamalla omia sääntöjään. Periaatteessa uuskonservatiivitkin tarvitsevat hyvinvointivaltiota jossain muodossa.

Vasemmiston kritiikki syyttää hyvinvointivaltiota tehottomuudesta ja saamattomuudesta. Hyvinvointivaltio ei pysty eliminoimaan niitä syitä, jotka aiheuttavat yksilöille tarpeita saada apua. Se pystyy ainoastaan antamaan jälkihoitoa. Yhteiskunnallinen kontrolli lisääntyy ja se tukahduttaa yksilön. Yksilöstä tulee asiakas, jonka täytyy ansaita apu suostumalla noudattamaan yhteisön sääntöjä ja normeja. Hyvinvointivaltio harjoittaa myös poliittis-ideologista kontrollia. Se on itse osallisena luomassa ihmisten tarpeiden syitä tukemalla talouden tuotannon dynamiikkaa. Samalla se on rajoittamassa yksilöiden poliittista ymmärrystä. Vasemmiston mielestä hyvinvointivaltio toimii pääoman intressien mukaisesti tavoitteena stabiili kapitalismi, jolloin kaikenlainen muutoksen saanti vaikeutuu. (Offe 1984, 154-157)

Vasemmiston ja oikeiston kritiikissä tuntui molemmilla olevan huolena yksilön oman tahdon toteutuminen. Oikeisto luottaa markkinoihin ja tätä kautta depolitisoi yhteiskuntaa, kun taas vasemmisto turvautuisi enemmän

demokraattisten oikeuksien ja osallistumisen turvaamiseen uskoen, että poliittisen toiminnan kautta vaihtoehdot lisääntyisivät. Konfliktit hoidettaisiin poliittisella areenalla. Yhteiskunnallisten liikkeiden ja osallistumisen kautta ihminen vapautuisi valtion tukahduttavasta kontrollista. Yleensäkin hyvinvointivaltion pitäisi olla olemassa kansalaisten tarpeita varten. Itse turvan määrästä päätettäisiin poliittisesti, tosin pitäisi ottaa huomioon turvan vaikutus yksittäisen kansalaisen demokraattiseen vaikutusmahdollisuuteen sekä poliittiseen osallistumiseen.

2.4. Deliberatiivisen demokratiakäsityksen periaatteista

Tämän suunnan edustajat uskovat, että modernien demokraattisten yhteisöjen laillisuuden tulisi perustua vapaalle ja rajoittamattomalle julkiselle tahdon ja mielipiteen muodostukselle (deliberation). Toisinsanoen julkinen sfääri olisi avoin yksilöiden mielipiteille ja tämä olisi keskeistä demokraattisten instituutioiden laillisuudelle. Yhteisöjen instituutioiden tekemät päätökset saavuttaisivat yksilöiden tarpeet, jolloin sääntöjen noudattaminen olisi mielekästä. (Benhabib 1994, 26-27) Tätä kautta demokratialle voidaan antaa määritelmä:

Democracy is best understood as a form of organizing the collective and public exercise of power in the major institutions of a society on the basis of the principle that decisions affecting the well-being of a collectivity can be viewed as the outcome of a procedure of free and reasoned deliberation among individual considered as moral and political equals. (Benhabib 1994, 27)

Deliberatiivinen demokratian malli on luonteeltaan normatiivinen pyrkien sisällyttämään demokratian käytännöllisen rationaalisuuden artikuloinnin sääntöihin. Demokraattinen menettelytapa määrittää tarkoituksen, oikeutuksen ja rajat niin yksilölliselle kuin myös kollektiiviselle vapaudelle. Demokraattisten instituutioiden tehtävänä on luoda olosuhteet edulliseksi sille, että vapaat ja rationaaliset toimijat ovat valmiita yhteisymmärrykseen sekä jatkamaan deliberaation käytäntöä. Päätöksentekoprosessi ja demokraattiset instituutiot tulisi nähdä reiluina ja oikeudenmukaisina silloinkin, kun ne eivät suoraan toteuta jonkun tietyn yksilön tai ryhmän intressiä. Tällöin tarvitaan vahvaa normatiivista

yhteisymmärrystä. (Benhabib 1994, 45-46) Jokainen yksilö siis nähdään täysvaltaisena kansalaisena, jolla on kyky osallistua julkiseen tahdonmuodostukseen.

Heller (1988) esittelee demokratian poliittiset periaatteet myös moraalisisina sääntöinä. Hän luetteloi viisi universaalisti pätevää ohjetta demokratioille. Ensiksikin yksilön tulisi toimia siten, että hänen toiminnastaan riippuisi jokaisen kansalaisen vapaus kuin myös maan itsenäisyys. Tätä hän kutsuu vapauden poliittiseksi periaatteeksi; toiseksi yksilön pitäisi toimia -niin kansallisten kuin kansainvälistenkin- kaikkien poliittisten sääntöjen mukaan, joiden rikkomiseen hän ei antaisi lupaa edes yksittäiselle kansalaiselle. Tätä Heller kutsuu (poliittisen) oikeudenmukaisuuden poliittiseksi periaatteeksi. Kolmantena sääntönä on rationaalisen tasa-arvon poliittinen periaate. Poliittisessa toiminnassa tulisi olettaa, että jokainen mies ja nainen on kykeneväinen tekemään poliittisen päätöksen:

Therefore submit your proposals and plans to public discussion and act in accordance with the outcome of discussion. Co-operate in the decision-making process with everyone who is ready to co-operate with you. If you do not accept the maxim: vox populi, vox dei, resign all your power positions, and embark on convincing others of the correctness of your opinion. (Heller 1988, 69)

Neljänneksi yksilön tulisi tunnistaa ja täyttää ihmisten humanit tarpeet, jos ne eivät ole ristiriidassa vapauden, oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon maksimien kanssa. Tämä on reiluuden poliittinen periaate. Viidenneksi yksilön tulisi auttaa kärsivä ellei se ole ristiriidassa muiden periaatteiden kanssa. Tätä Heller kutsuu kohtuuden poliittiseksi periaatteeksi. Edellisten sääntöjen perusteella voidaan formuloida demokraattisen politiikan peruslaki: " Act in a way which allows all free and rational human beings to assent to the political principles of your action." Tämä mahdollistaa konsensuksen poliittisten päätösten poliittisista periaatteista. Tämä sääntö ei siis estä ihmisiä kritisoimasta tai vastustamasta tiettyjä päätöksiä. Demokraattisten periaatteiden tarkoitus on vähentää herruutta, väkivaltaa ja voimankäyttöä. Ne on tarkoitettu universaaleisiksi standardeiksi normeista ja säännöistä, joihin yksilöt toimiessaan voisivat vedota. (Heller 1988, 70-71) Periaatteet pyrkivät myös ratkaisemaan negatiivisen ja positiivisen vapauden ristiriidan.

Toki demokratia operoi instituutioiden kautta, jotka eivät ainoastaan salli, vaan myös varmistavat kaikille kansalaisille mahdollisuuden politiikan tekoon. Tämä periaate ei ole luonteeltaan sellainen, jonka voisi hyväksyä tai hylätä demokraattisessa politiikassa, koska se on keskeisin asia koko demokratiassa. (Heller 1988, 68) Myös Heldin (1991) autonomian käsitteen kautta voidaan lähestyä yksilön mahdollisuutta demokraattiseen vaikuttamiseen. Autonomian periaatteen määritelmä on:

“...persons should enjoy equal rights (and, accordingly, equal obligations) in the framework which generates and limits the opportunities available to them; that is, they should be free and equal in the determination of the conditions of their own lives, so long as they do not deploy this framework to negate the rights of others.” (Held 1991, 228)

Yksilöillä tulisi olla mahdollisuus osallistua deliberaatioprosessiin, koska tällöin ihmiset todella olisivat vapaita ja tasavertaisia määrittelemään oman elämänsä ehdot. Lailliset päätökset eivät olisi seuraus kaikkien tahdosta (will of all), vaan pikemminkin se olisi tulos yhteisestä tahdon ja mielipiteen muodostuksesta (deliberation of all). Toisin sanoen enemmistö ei saisi päästä liian määräävään asemaan. Yksilöiden ja vähemmistöjen suojana tulisi aina olla institutionaalisia järjestelyjä kuten perustuslaki. Yksilöillähän tulisi olla mahdollisuus määrittää ja oikeuttaa oma toimintansa; tehokkaasti ymmärtää ja muokata elämäänsä. (Held 1991, 229-230) Kansalaisen autonomia voidaan esitellä oikeuksien järjestelmän kautta.

“...five categories of rights are crucial in enabling people to participate on free and equal terms in the regulation of their own association: the civil, political, economic, social and reproductive. Together, these bundles of rights constitute the interrelated spaces within which the principle of autonomy can be pursued- and enacted.” (Held 1991, 231)

Held puhuu 1991 demokraattisen autonomian federaalisesta mallista, mutta 1987 kun kyseessä oli vielä pelkkä demokraattinen autonomian malli, hän esitteli myös

mallin organisaationallisen ja institutionaalisen perustan. Perusideana oli sekä valtion kuin myös kansalaisyhteiskunnan reformoiminen, josta Held käyttää nimikettä "double democratization". Hän esitteli erilaisia demokraattisia mekanismeja, joiden avulla yksilöt voisivat paremmin vaikuttaa elämänsä ja oman ympäristönsä muokkaamiseen; oli kyseessä sitten edustajien valinta tai yhteisöpalveluista. (Held 1987, 283-291) Globaalin demokratian ongelmista käyn keskustelua tämän luvun yhteenvedossa.

Deliberatiivisessa demokratiamallissa korostetaan demokratian ensisijaisuutta. Sellaisen demokratian, johon yksilöt pystyvät osallistumaan julkisen tahdonmuodostuksen kautta. He luottavat ns. tavallisen ihmisen kykyyn ilmaista halunsa, kuinka hän haluaa elää oman elämänsä. Deliberatiivisen demokratian edustajat haluavat luoda periaatteita tai sääntöjä demokraattiselle toiminnalle: kuinka väitellä ja keskustella asioista. He näkevät ihmiset moraalisesti ja poliittisesti tasavertaisina. Ovatko he sitä käytännössä, on täysin eri asia. Samoin kuinka käytännössä sitten lopulta deliberaatio toteutuisi? Luovatko demokraattiset oikeudet tasavertaisesti tilaa yksilöiden toiminnalle? Mikä on passiivisen ja innottoman osallistujan kohtalo? Toisaalta deliberatiivien malli hyväksyy ihmisten ja kulttuurien erilaisuudet. Ihmisten tulisi kyetä keskustelemaan asioista ja luoda myös rajoja yhteisesti.

#####

Teoriassa voisi ajatella, että nykyisen teknologian avulla (esim. internet) voisi harjoittaa suoraa demokratiaa. Kansalaisilla olisi tekninen keskustelufoorumi, jossa he voisivat ottaa kantaa asioihin ja osallistua päätöksentekoon. Tietenkin edelleen vaadittaisiin edustajia tai asiantuntijoita, jotka valmistelisivat ja valvoisivat lakien toimeenpanoa. Toinen ongelma koskisi asioiden esityslistaa. Kuka tai ketkä nostaisivat asiat agendalle? Kuinka kansalaiset pystyisivät vaikuttamaan siihen mitä asioita käsiteltäisiin? Millä varmistettaisiin se, ettei tietyt ongelmat jää hiljaisuuden vankeiksi? Poliitiikkahan on myös pitkälti sitä, että mistä ei puhuta tai keskustella. Pystyykö perustuslaki turvaamaan äänettömien oikeudet?

Julkisuus on harvoin jonkun hallittavissa oleva tila tai väline, ainakaan demokraattisessa valtiossa, vaikka viihdeteollisuus onkin monopolisoitumassa esimerkiksi Yhdysvalloissa. Toisin sanoen yksilöt saavat möykällä ja puheella ongelmia agendalle, kun käyttävät hyväkseen erilaisia julkisuuden muotoja. Toki valtavirtaan vastaan taistelu on vaikeata. Hallitakseen omaa elämäänsä yksilöt eivät aina välttämättä tarvitse yksityiskohtaisia lakeja taakseen. Heillä pitää olla demokraattinen mahdollisuus olla tasa-arvoinen osa yhteisöä. Feministit ovat hyvin osoittaneet, kuinka asioista julkisesti puhumalla saadaan konkreettisia tuloksia aikaan.

Feministit ovat kritisoineet niin länsimaista demokratiaa, valtiota kuin lainsäädäntöäkin. Toki feministitkin ovat jakaantuneet eri suuntiin kritiikissään: on liberalistisia kuin sosialistisia näkemyksiä. Lähtökohtana kriitikille on kuitenkin se, että naisen asema ei ole oikeudenmukainen; ei työssä, ei perheessä, eikä yhteisössä verrattuna miehiin. Liberalistinen feminismi korostaa sukupuolten välisen tasa-arvoisuuden ongelman johtuvan laista ja tavoista, jotka jakavat sukupuolen mielivaltaisesti rooleihin ja näin estävät, ja rajoittavat ihmisten mahdollisuuksia. Radikaalifeminismin mukaan ero johtuu yhteiskunnallisesta vallasta. Miehet vain haluavat asioiden olevan näin. (Mackinnon 1989, 41) Lait ovat miesten intressien mukaisia ja naiset edustavat hiljaisuutta yhteisössä. Valtion valta laissa edustaa miehistä valtaa ja miesten määräysvalta naisiin on organisoitu valtiovallaksi (Mackinnon 1989, 170).

Okin korostaa, että ei ole koko kansan kattavaa samaa mielipidettä siitä, kuinka miehen ja naisen pitäisi toimia. Sen sijaan eri yksilöiden näkemyksiä ja valintoja tulisi kunnioittaa, jos ne eivät lisää naisten ja lasten haavoittuvuutta. Tämä pitäisi varmistaa lainsäädännöllä. (Okin 1989, 170-179) Perheen sisällä naiset ovat taloudellisesti ja sosiaalisesti haavoittuvaisia. Perhe tai avioliitto pitäisi demokratisoida niin taloudellisesti kuin oikeudellisestikin. Perheen käsite olisi hyvä politisoida. Jos perhe yksityistetään ja epäpolitisoidaan, niin viranomaiset ovat kovin haluttomia puuttumaan esimerkiksi perheväkivaltaan, koska perheen päällä on oikeus toimia (yl. mies). (Okin 1989, 124-133) Valtion ja lainsäädännön tulisi lisätä henkilöiden välistä tasa-arvoa.

Mackinnon korostaa, että henkilökohtainen on poliittista. Se on vastaus miehen vallalle määritellä naiseus. Kun naiset tietävät oman tilanteensa poliittisuuden, niin tällöin he saavat tietoa naisen henkilökohtaisesta elämästä ja erityisesti seksuaalisesta elämästä. Tietoisuus eri asioista kasvaa ja ne oppitaan tuntemaan uudella tavalla. Tällöin syntyy uudelleenrakentamisen strategia; naisille tulee valta luoda oma näkökulmansa maailmaan. (Mackinnon 1989, 120-122)

Yhteiskunnallinen muutos tulee tietoisuuden nousun ja seksuaalisen epätasa-arvon tunnustamisen kautta. Sukupuolten välinen tasa-arvoisuus pitäisi määritellä naisten omin termein, jotka tulisivat konkreettisesta elämästä. Naisten pitäisi saada kontrollioikeus ruumiiseensa ja seksuaalisuuteensa. Samoin heidän tulisi päästä osallistumaan lakien tekemiseen. (Mackinnon 1989, 240-244) Feministit vaatimuksillaan pyrkivät vähentämään miesten valtaa, jonka miehet ovat usein sitoneet omiin yksilöllisiin oikeuksiinsa.

Yksi nouseva ongelma tai vaatimus demokratialle kuin myös valtioille on globaalin systeemin vaikutusvallan kasvu. Ongelmana ei ole pelkästään se, että päätöksiä tehdään ylikansallisissa organisaatioissa kuten EU:ssa tai NATO:ssa, mikä osaltaan pienentää yksittäisen kansan enemmistösäännön toteutumista päätöksen teossa. Mutta yksittäisen valtion enemmistön päätökset eivät vaikuta enää omiin kansalaisiin, vaan myös muiden valtioiden asukkaisiin. Esimerkiksi Venäjän ydivoimat varsinkin rajan pinnassa on uhka myös suomalaisille. Kansallinen yhteisö ei enää yksin pääte omasta kohtalostaan, sillä saasteet leviävät kaikkialle. Ne eivät kunnioita valtion rajoja. Keitä kaikkia tällöin pitäisi kuunnella ennen päätösten tekoa? Kenelle päätösten tekijät ovat vastuussa? Yksilöllä ei ole täten aina vaikutusmahdollisuutta häntä koskeviin päätöksiin. (Held 1991, 201-204) Held puhuu demokraattisen autonomian federalistisesta mallista ratkaisuehdotukseksi yksilön autonomian ongelmaan. (Ks. luku 2.4.)

Heldin mielestä demokraattinen autonomia vaatii säilyäkseen demokraattisten valtioiden ja toimijoiden federaation. Toisinsanoen kansallisten ja ylikansallisten valtakeskusten verkosto täytyy demokratisoida. Yksilöllä tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin, esim. vaalipiiriä suurentamalla. Tosin en usko Venäjän kovin helposti antavan suomalaisille esimerkiksi veto-oikeutta tuleviin energiapäätöksiinsä. Asiat, joihin kansallisvaltion kontrolli ei ylety pitäisi

päättää ylikansallisella tasolla. Mutta kansainvälisen systeemin organisaatiot olisi hyvä saada osaksi demokraattista prosessia. (Held 1991, 231-233) Europarlamentti on osa demokraattista prosessia. Kuinka päätöksiä tekevä komissio saataisiin demokratisoitua?

Yksilöillä pitäisi olla mahdollisuus kansainvälisten oikeusistuinten kautta asettaa rajoituksia demokraattiselle päätöksenteolle, jos se rikkoo yksilön keskeisiä oikeuksia. Samoin Held puhuu vaaleilla valitusta valvontaelimestä, joka voisi valvoa esimerkiksi Euroopan komission päätöksentekoa. Kansalaisyhteisön tasolla Held painottaa valintojen mahdollisuutta. Yhteisö ei perustuisi suunnitteluun, mutta ei myöskään pelkästään markkinoiden varaan. Yksilöillä olisi mahdollisuus luoda omaa elämää ilman jonkun toisen osapuolen puuttumista siihen. (Held 1991, 233-234) Käytännössä monia näitä asioita voisi olla vaikea toteuttaa. Miten estetään vahvan valtion sotilaallinen ja taloudellinen painostus? Samoin elitismien vaarat ovat suuret, kuten myös markkinoilla toimivien painostus.

Elitismien mallissa yksilön demokraattinen vaikutusmahdollisuus toteutuu lähinnä vaaleissa äänestämisen kautta. Eliitti pitkälti määrittäisi yksilön elämän viitekehyksen. Osallistuva malli antaisi yksilön enemmän itse määrittää tai osallistua oman elämänsä viitekehyksen määrittämiseen. Elämän hallinta siirtyisi enemmän yksilön omiin käsiin. Oikeuksiin suuntautuva liberalismi korostaa yksilön oikeuksia, joihin turvautumalla yksilöt pystyvät varmimmin päättämään omasta elämästään. Kommunitarismissa yksilöllä pitäisi olla tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omaan elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. Kansalaiset elämänsä kautta määrittävät päätöksenteon sisällöt ja rajat. Hyvinvointivaltiossa ja sen kritiikissä on myös kyse yksilön autonomiasta. Rajaako vai turvaako hyvinvointivaltio yksilön autonomiaa? Uuskonservatiivit uskovat valtion kontrollin vähentyvän siirtyessä markkinayhteisöön. Vasemmistopiirit sanovat, että poliittisen toiminnan kautta vaihtoehdot yksilöille lisääntyvät.

Feministit vaativat, että erilaiset ryhmät (naiset) voivat itse määrittellä oman identiteettinsä ja omalla poliittisella toiminnallaan vapautua miehisestä enemmistön muokkauksesta. Demokratia laajentuisi oman henkilökohtaisen

elämän ja subjektin luomiseen. Yksilöllä on demokraattinen oikeus muokata itsestään sellainen persoona kuin hän todella on. Deliberatiivisen demokratiamallin edustajat painottavat yksilöiden kykyä tehdä itsestään täysvaltaisia kansalaisia. Ihmisillä on tiettyjä oikeuksia, jotka mahdollistavat vapaan ja tasa-arvoisen osallistumisen niin poliittiseen päätöksentekoon kuin oman elämän hallintaan yhteisössä. Ihmisen elämässä on tiettyjä alueita ja tilanteita, jotka eivät kuulu kollektiivisen päätöksenteon piiriin tai joita ei voi lailla yksityiskohtaisesti säädellä, (esim. perheen perustaminen). Yksilöillä tulisi olla demokraattinen mahdollisuus vaikuttaa monella eri tavalla oman elämänsä kulkuun sekä koko yhteisön kehittymiseen. Erilaisia vaihtoehtoja ei saisi sulkea pois.

3. DEMOKRATIA HAYEKILLA

Hayekin yhteiskunnallisessa ajattelussa tärkein vallitseva arvo on vapaus. Mutta vapaude tulee toteutua lakien mukaan, olla sopusoinnussa lain kanssa. Lait ovat väline vapauden päämäärälle. Samoin demokratian pitää toimia välineenä suojehtaessa korkeinta poliittista päämäärää eli vapautta. Tässä luvussa käyn läpi Hayekin käsitystä demokratiasta ja hänen yksilöille antamiaan mahdollisuuksia demokraattiseen vaikuttamiseen.

Aluksi käsittelen demokratian ja rule of law'n suhdetta. Tarkempi määrittely rule of law'sta kuin myös rule of just conductista tapahtuu neljännessä luvussa. Seuraavaksi siirryn yksilöiden vaikutusmahdollisuuksiin markkinoiden kautta. Käsittelen myös Hayekin antamaa kritiikkiä demokratialle ja lopuksi luon lyhyen katsauksen Hayekin sosiaaliseen teoriaan, joka antaa teoreettisen taustan hänen ajatuksilleen yhteiskunnasta.

3.1. Demokratia välineenä rule of law'n ylläpitämiselle

"Equality before the law leads to the demand that all men should also have the same share in making law. This is the point where traditional liberalism and the democratic movement meet." (CL, 103) Tosin Hayekin mukaan ihmiset eivät säädä lakia, vaan löytävät sen. Demokratian suojeleva ominaisuus varmistaa rule of law'n olemassaolon. Se tarjoaa rauhanomaisen mahdollisuuden hallitusten vaihtamiselle. Samoin demokratia takaa sen, että valtion pakon käytöllä vain varmistetaan se, että ihmiset noudattavat rule of just conductia. Mutta tämä periaate pitäisi olla vähintään enemmistön hyväksymä. (LL vol III, 5-6)

Hayek ei pidä demokratiaa suurimpana hyveenä tai päämääränä sellaisenaan. Hän korostaa myös liberalismien ja demokratian eroa. Hän pitää liberalismia oppina siitä, mitä lain pitäisi olla. Demokratia taas on määrittelytapa siitä, mitä laki on. Liberalismin piirissä hyväksytään se, että kansan enemmistön mielipiteen kautta lait tulevat voimaan. Enemmistö pitäisi vaan suostutella noudattamaan tiettyjä yleisiä periaatteita. (CL, 103-104) Hayek haluaisi rajoittaa yleisillä säännöillä tai periaatteilla niin enemmistön kuin hallituksen toimintaa, ettei yksilöiden tarvitsisi

pelätä heihin kohdistuvaa pakkoa. Hayek ei pidä itseään demokratian kannattajana, jos se tarkoittaa enemmistön tai valtion rajoittamatonta valtaa.

”For Hayek the rule of law is opposite of the rule of men,” (Dietze 1976, 118). Toki käytännössä ihmiset hyväksyvät, tekevät ja vahvistavat lait. Mutta Hayek korostaa, että demokraattisen lainsäädännön kehitys voi muodostua uhaksi rule of law’lle ja vapaudelle. Toisaalta hän katsoo, että demokratialla on tärkeä osa rule of law’n ja vapauden evoluutiolle. Demokratian hyödyllisyys näyttäytyy vasta pitkässä juoksussa: edistääkö se vapauden ja rule of law’n toteutumista. Lainsäätäjien ei pitäisi sekoittaa rule of law’n toteutumista, koska sellainen toiminta johtaa väistämättömästi vapauden vähenemiseen ja tyrannian nousuun, Hayekilla on kolme argumenttia, jolla hän oikeuttaisi tai puolustaisi demokratiaa.

Ensimmäinen koskee eriäviä mielipiteitä. Kun erilaiset mielipiteet kamppailevat keskenään, on helpompi ratkaista voittaja laskemalla ääniä kuin tappellemalla. Täten demokratia on ainoa rauhanomainen metodi, jonka ihminen on kehittänyt. Toiseksi yksilöiden vapaus on historian kokemuksen valossa onnistuttu parhaiden suojaamaan demokratian piirissä. Kolmas ja Hayekin mielestä voimakkain argumentti on se, että demokraattiset instituutiot parantavat julkisten asioiden yleisen ymmärryksen tasoa. Demokratia on tehokkain metodi enemmistön opetukseen. Demokratian arvo perustuu sen dynaamisuuteen, jolloin monet ihmiset ottavat osaa mielipiteen muodostusprosessiin. Tämä on vastakohtana staattisuudelle, johon eliitti usein syyllistyy. (CL, 107-109) Mutta poliittinen elämä kuin myös taloudellinenkin on sidottava rule of law’n periaatteisiin. (NS, 152-154)

Hayek periaatteessa hyväksyy edustuksellisen demokratian, mutta edustajat kuin myös instituutiot täytyy alistaa rule of law’lle. Hän ei voi hyväksyä sitä, että yksi ja sama elin tekee lait ja valvoo niiden toimeenpanoa käytännössä. Tässä on taustana se, että kaikki valtiolliset tai hallinnolliset instituutiot palvelevat spontaanista järjestystä. Instituutioille on suotu juuri niin paljon valtaa, että ne voivat hoitaa tehtävänsä eli ylläpitää Great Societyä. (LL vol III, 6) Hayek on kehittänyt hyvin konkreettisen ehdotuksen tai mallin, joka kunnioittaa rule of law’n periaatteita ja samalla asettaa rajoituksia lainsäätäjille.

"Two assemblies are created: a legislative one, whose task it is to embody the opinion of the majority in true law; and a governmental one, to represent the will of the majority in the allocation of public resources to common task." (Crowley 1987, 98) Erityisesti 1970-luvulla Hayek ryhtyi kehittämään enemmän omaa vaihtoehtoista hallintomalliaan, joka sopi hänen käsityksiinsä demokratiasta.

Hayekin luomassa mallissa lainsäädäntäelimeen tai toiseen kamariin valittaisiin jäsenet 15 vuodeksi kerrallaan. Varmistuaan siitä, että valitut henkilöt nauttivat kunnioitusta ja ovat kokeneita, arvostettuja kansalaisia heidän tulee olla 45-vuoden ikäisiä. Joka vuosi täyden 15-vuotiskauden palvelleet korvattaisiin uusilla 45-vuotiailla. Samoin äänestysikä olisi jokaisella kansalaisella 45-vuotta eli he äänestäisivät kerran elämässään ikäkumppaneitaan toisen kamarin jäseniksi. Ehdokkaiksi ei hyväksyttäisi puolueen jäseniä, virkamiehiä tai parlamenttissa toimineita/toimivia. Äänestys olisi alueellista ja perustuisi valitsijan omaan henkilökohtaiseen tuntemukseen ehdokkaasta. (NS, 160-161) Ehdokasasettelu tapahtuisi pitkälti klubien tai seurojen kautta, joihin miehet ja naiset yhteiskuntaluokasta riippumatta voisi liittyä täytettyään 18-vuotta. Näissä seuroissa (vrt. rotarit) heitä voisi kouluttaa tulevaan tehtäväänsä. (LL vol III, 117-118)

"Governmental assembly" tarkoittaa pitkälti parlamenttia ja hallitusta, mutta Hayekin mallissa ne ovat saaneet tärkeitä rajoituksia.

"the different task...require that...different assemblies should represent the views of the electors in different respects. For the purpose of government proper it seems desirable that concrete wishes of the citizens for particular results should find expression ...for the conduct of government a majority committed to a programme of action and 'capable of governing' is thus clearly needed." (LL vol III, 112)

Hayekin demokratiassa hallitus tai valtuustopuolue ei pystyisi saamaan yleiseksi säännöksi heille sopivaa tiettyä, määrättyä sääntöä, joka toisi toivotun tuloksen. Sitä ei voi sitoa 'oikean menettelytavan sääntöihin', (rules of just conduct). Hallitus tai valtio on lakiin sidottu, lain alainen. Hayek haluaa tehdä hyvin selväksi sen, että vapaassa yhteisössä on tiettyjä asioita, joita kukaan ja erityisesti valtio ei saa laittaa toimeen. (LL vol III, 121-124) Julkinen valta ei saisi olla absoluuttista.

Yksilöillä on oikeuksia, jotka asettavat rajoja valtiovallan toiminnalle. Valtiolla ei olisi oikeutta puuttua tai sekaantua yksilön tiettyihin elämän alueisiin

Mikä estäisi sen, että lainsäädäntäelimen jäsenet vahingoittaisivat rule of law'n periaatteita hyväksymällä lain, joka esimerkiksi pyrkisi hyödyntämään jonkin tietyn ryhmän etuja, esim. eläkeläisten? Tällaisen mahdollisuuden estää perustuslakituoimioistuin (constitutional court), joka valvoo viime kädessä lakien perustuslaillista luonnetta. Samoin tämä elin ratkaisee toisen kamarin ja parlamentin kiistoja. (NS, 160) Toisen kamarin tehtävä on siis antaa yleisiä lakeja ja myös valvoa esimerkiksi hallituksen tai parlamentin lainsäädäntää. Kaikkien lakien, myös kirjoitetun perustuslain pitäisi olla yhdenmukainen rule of law'n kanssa (CL, 178).

Tässäkin mallissa on pitkälti kyse vallan kolmijaosta. Hayekilla on suuri huoli siitä, että keskushallinto pääsisi rajoittamaan yksittäisten ihmisten omaa päätöksentekoa elämästään. Hän haluaa jakaa lainsäädäntä-, toimeenpano- ja tuomiovallan eri elimille. Samoin hän usein korostaa paikallista ja alueellista hallintoa keskusvallan sijaan. Hayekin mielestä rule of law'n noudattaminen takaisi yksilön vapauden päättää omista asioistaan. Tällöin myös demokratian täytyy taata rule of law'n säilyvyys ja vaikuttaa siihen, että ihmiset eläisivät rule of law'n. Siksi tarvitaan erillinen elin, joka suojelee kansalaisia sorrolta ja mielivallalta. Lainsäädäntäelimen tehtävähän olisi heijastaa yleistä mielipidettä, ei jonkun tietyn ryhmän intressiä. Kuinka 45-60-vuotiaat pystyisivät todella heijastamaan julkista mielipidettä?

Yksittäiselle kansalaiselle Hayekin mallissa demokraattinen vaikutusmahdollisuus tuntuu jäävän äänestämisen tasolle, ainakin julkisessa, poliittisessa sfäärissä. Hayek tuntuu välillä mieltävän ajatukseen, että valtion virkamiehiltä ja sosiaaliavun saajilta äänestys-oikeus otettaisiin kokonaan pois: "... for reasonable people to argue that the ideals of democracy would be better service if, say, all the servants of government or all recipients of public charity were excluded from the vote." (Cl, 105). Samoin hänen kirjoituksistaan saa sellaisen kuvan, että lainsäädäntäelimen ehdokkaiksi ei aivan kaikki ns. tavalliset kansalaisetkaan olisi päteviä tai tervetulleita. Yksittäisen kansalaisen osallistuminen pitäisi tapahtua

markkinoilla, kuluttajana. Hayekin mielestä markkinoilla yksittäisen ihmisen itsenäiset valinnan mahdollisuudet toteutuvat parhaiden.

3.2. Yksilöiden demokraattinen vaikutusmahdollisuus markkinoiden kautta

Markkinoiden kautta rationaalinen ihminen pystyy parhaiden päättämään, millä tavoin ja keinoin hän saa suurimman hyödyn itselleen. Markkinoilla yhteisön hajallaan oleva tieto ja taito tulee otetuksi kauttaaltaan käyttöön. Täten markkinat on tehokkaampi kuin mikään tunnettu vaihtoehto. Markkinoilla ihmisillä on mahdollisuus toimia objektiivisen ja persoonattoman hintasignaalin mukaan. Tällöin ei välttämättä tarvitse ottaa huomioon yksilöiden tunnettuja haluja tai tarpeita, eikä myöskään valtion pakkoa. Täten markkinat on moraalisempi kuin muu tunnettu vaihtoehto. (NS, 61-66)

“The market is the only method by which activities can be adjusted to each other without the coercive and arbitrary intervention of authority...and it gives the individual a chance to decide whether the prospects of a particular occupation are sufficient to compensate for the disadvantages and the risk connected with it.”
(RS, 27)

Täten markkinat tarjoavat enemmän valinnan mahdollisuuksia sekä vapautta kuin muut tunnetut vaihtoehdot. Markkinat myös kannustavat itsekkäitä yksilöitä saavuttamaan enemmän materiaalista hyvinvointia, jonka kautta jokaisen yksilön onnistumisen mahdollisuudet parantuvat. Sillä ehdolla, että hintoja määrittävät vain markkinavoimat, ei valtio. (NS, 62) Täten markkinat ovat oikeudenmukaisempi kuin mikään muu tunnettu vaihtoehto. Hayek vastustaa keskusjohtoista sosiaalista suunnittelua, koska tällöin vapaiden markkinoiden logiikka häiriytyisi. Hayek haluaa estää sen, että joku organisaatio käyttäisi pakkoa ja näin kieltäisi muita löytämästä yrityksen ja erehdyksen kautta parempaa vaihtoehtoa.

Markkinoiden pitäisi perustua abstrakteihin sääntöihin, jotka jättävät yksilöille mahdollisuuden käyttää heidän omia tietojaan tavoitellessaan päämääriään. Markkinat eivät perustu yhteisille tavoitteille tai päämäärien hierarkialle. Monien

eri yksilöiden omien tavoitteiden saavuttaminen toisi hyötyä kaikille osaanottajille. Tämä onnistuu, kun kaikki yksilöt noudattavat abstrakteja sääntöjä, jotka eivät velvoita mihinkään tiettyyn toimintaan. Sääntöjen ei tulisi kertoa vapaille yksilöille mitä heidän pitää tehdä, vaan sen mitä heidän ei pidä tehdä. Rules of just conduct siis ainoastaan rajoittaa sallittavan toiminnan piiriä. Se ei pyri määrittelemään tiettyä toimintaa tietylle hetkelle, jonka yksilön täytyy suorittaa. (S, 162-167)

Markkinoilla yksilöt voivat kehittyä suotuisammin, koska he kykenevät tekemään vapaasti omat arvovalintansa. Tämä vapaus luoda ja muuttaa omaa moraalista persoonallisuuttaan on mahdollista, koska markkinoilla jokainen yksilö on vastuullinen valintansa kautta siitä, kuka hän on. Jos yksilön valinnan piiriä rajoitetaan tai kavennetaan esimerkiksi valtion pakkokoneiston kautta, tällöin rajoitetaan yksilön moraalista kehitystä. Tämä yksilön esteetön moraalinen kehitys on ainoa mahdollinen oikeutus yhteisölle. Rationaaliset säännöt ohjaavat kehitystä siihen suuntaan, että jokainen voi paremmin saavuttaa maksimaalisen moraalisen kehityksensä. (Crowley 1987, 53-54) Hayek haluaa varmistua siitä, että jokainen pystyy itse suunnittelemaan toimintansa ilman kenenkään manipuloivaa vaikutusta. Tämän varmistamiseksi tarvitaan ihmisille yksityinen sfääri, johon muut eivät voi vaikuttaa tai puuttua. (CL, 13)

Valtion oikeus käyttää pakkoa voidaan sallia vain, kun se saattaa voimaan rules of just conductin. Siis säännöt, jotka suojelevat ja tukevat ihmisten yksityistä aluetta. Tähän kuuluu lisäksi yksityinen omistus, joka on elinehto yksilöiden vapaalle toiminnalle markkinoilla. (S, 164-165) Valtion rooli ei kuitenkaan ole näin selvä Hayekin mallissa, koska valtiolle kuitenkin kuuluu turvallisuuden ylläpitäminen. Tähän liittyy mm. varusmiespalvelu (CL, 143). Samoin valtion velvollisuuksiin kuuluu tarjota julkisia hyödykkeitä, jos markkinat eivät tähän kykene. Tähän liittyy minimitoimeentulo kaikille niille, jotka eivät sitä saa markkinoiden kautta. Valtiolla on lisäksi oikeus verottaa ja tehdä lakeja. Samoin erilaisten katasrofien sattuessa, esimerkiksi luonnonmullistusten, valtiolla on oikeus pakottaviin toimenpiteisiin.

Markkinoillakin valtiolla tuntuu olevan osansa yksilön elämään. Tosin valtion toimet pitäisi olla ennakoitavissa tai tiedossa, että jokainen yksilö voi ottaa sen etukäteen huomioon omaa elämäänsä suunniteltaessa. Mutta Hayek tuntuu myös pelkäävän, että ilman valtion kontrollia yhteisö saattaisi ajautua kaaokseen tai anarkiaan. Vaikka Hayek haluaa suojella yksilöitä vahvalta valtiolta, näyttää myös siltä, että valtion täytyy olla tarpeeksi vahva suojellakseen yksilöitä tovereittensa laittomilta toimilta tai hyökkäyksiltä. Hayekilla on hyvin kielteinen kanta äkilliseen vallankumoukseen, jossa hylättäisiin voimassaolevat lait.

Mutta valtion ei missään nimessä pidä pyrkiä toteuttamaan sosiaalista oikeudenmukaisuutta tai hyvinvointivaltion mallia, koska nämä vaihtoehdot ovat askel kohti tyranniaa. Hayekille sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsite on myytti (ks. LL vol II). Hayek riistäisi myös mielellään valtiolta oikeuden kontrolloida rahan tarjontaa. (ks Hayek 1978b) Hayek hyökkäsi erittäin rajusti hyvinvointivaltiota vastaan juuri 1970-luvulla.

Toinen Hayekin hyökkäyksen kohde on valtion lisäksi ammattiyhdistykset, jotka toiminnallaan hankkivat itselleen erikoisetuja ja täten uhkaavat markkinoiden sujuvaa toimintaa. Varhaisemmassa tuotannossaan Hayek piti ay-liikettä ja pääoman monopoleja samanarvoisina uhkina yksilön vapaudelle. Mutta myöhemmässä tuotannossaan hän tyytyi korostamaan vain ammattiyhdistyksien aiheuttamaa vaaraa niin markkinoille kuin työntekijöille itselleen. (Barry 1982, 50) Hayekhan mielellään mitätöisi ay-liikkeen lakko-oikeuden. Toisaalta hän ei laisinkaan kannata työläisten osallistumista työpaikkansa päätöksentekoon eli työpaikkademokratiaa (CL, 277).

Markkinat on paras väline koordinoimaan tuottajien ja kuluttajien päätöksiä ilman minkään auktoriteetin ohjausta. Tällöin jokainen voi tavoitella omia päämääriään niillä keinoilla, jotka ovat heidän käytössään. Tällöin mikään eliitti ei pysty määräämään kuinka asioiden pitäisi toimia. Poliitikka valtiollisena päätöksentekosysteeminä on aina epätäydellinen valintasysteemi verrattuna markkinoihin. Siten politiikka tai valtion toiminta täytyisi supistaa minimiin liberaalisessa valtiossa. Hayek uskoo, että yksilöt tekevät itsenäisiä päätöksiä markkinoilla ja valintojensa kautta ohjaavat koko yhteisön kehityksen suuntaa.

Kilpailun kautta yhteisöjenkin tulisi jatkuvasti kehittyä. Samoin tieto yhteisössä lisääntyy.

Kilpailun avulla yksilöt pyrkivät jatkuvasti keksimään uusia hyödykkeiden käyttömahdollisuuksia ja löytämään yhä halvempia tuotantokeinoja. Hintamekanismi tuo tietoa siitä, mitä yksilöt tarvitsevat. Se ohjaa ihmisiä markkinoilla tuottamaan kysyttyjä tavaroita. Hayekin mukaan kukaan ei voi etukäteen tietää, mitä tarvitaan tai kukaan ilman kilpailua ei olisi osannut etsiä eri vaihtoehtoja. (NS, 179-182) Nämä uudet asiat tai tavarat tulevat lopulta kaikkien ulottuville, vaikka aluksi yleensä pieni vähemmistö ottaa ne käyttöönsä. Kun tuotteiden tekeminen halpenee, saa enemmistö mahdollisuuden käyttää niitä. Saman mallin pitäisi toimia myös rikkaiden ja köyhien maiden välillä. Tieto siirtyy kaikkien ulottuville ja yleinen kehitys jatkuu. (CL, 43-44) Hayek ei juuri puutu mahdollisiin resurssiongelmiiin, joita muodostuu -hänen mielipiteistä heijastuu osittain se, että ne on kirjoitettu 1960-luvulla.

Hayek pyrkii painottamaan, että politiikka on vain yksi osa julkista keskustelua. Poliittinen dialogi toteutuu myös markkinoilla. Markkinoilla käydään jatkuvaa väittelyä hyvän luonteesta. Tämä 'dialogi' ei välttämättä ole verbaalista, vaan yksilöt voivat mukautua tai hylätä erilaisia elämän käytäntöjä. Valinnat perustuvat yksilöiden omiin kokemuksiin siitä, millä menestyy ja millä ei. (Kukathas 1989, 117) Samoin kunnista voisi muodostua eräänlaisia yrityksiä, jotka kilpailisivat asukkaista tarjoamalla heille eri etuja. Veroista tai muista maksuista riippuisi, mikä kunta saisi houkutelluiksi enemmän kansalaisia. Kansalaiset äänestäisivät siis jaloillaan. (NS, 162) Yksilön demokraattinen vaikutusmahdollisuus muuttuisi vaikuttamiseksi markkinoilla tehtyjen valintojen kautta. Tarkoittaako tämä erilaisia ostoboikotteja esimerkiksi saastuttavaa yritystä tai tuotetta vastaan?

Tämä taas tarkoittaa sitä, että rahasta muodostuu entistä tärkeämpi vaikuttamisen väline. Mutta pääsevätkö kaikki erilaiset intressit tai mielipiteet todella julkisuuteen markkinoilla? Käydäänkö markkinoilla perusteellinen väittely ja mielipiteiden testaus? Hayek uskoo, että markkinat ovat tehokas väline eri instituutioiden testaukseen. Samoin erilaiset vaihtoehdot saavat paremmin tilaa

markkinoiden kautta. Ihmisethän eivät etukäteen voi tietää, mikä käytäntö on paras. Parhaiden yhteisöä palveleva käytäntö säilyy. Hayekhan vastustaa sitä, että joku yksittäinen instanssi päättää, mitä jonkun yksilön pitäisi saada tehdä, sekä sitä että jotkut ryhmät saisivat etuoikeuksia toisten kustannuksella:

”The universal tendency of politics is to give preferential consideration to few strong and therefore conspicuous effects over numerous small and therefore neglected ones, and therefore to grant special privileges to groups threatened with the loss of positions they have achieved.” (LL vol II, 122)

Politiikka Hayekille on supistunut valtaan tuottaa hyvin rajallinen järjestely: markkinajärjestyksen aikaansaama sääntöjen viitekehys. Näistä kumpaakaan kokonaisuutena ei saa asettaa kyseenalaiseksi. (LL vol II, 24-27) Tässä tilanteessa demokratia voi olla tarkoituksenmukainen järjestelmä, mutta mitään sisäistä arvoa sille ei suoda. Kenenkään ei ole pakko päästä osalliseksi päätöksenteosta, varsinkin jos sääntöihin perustuvat markkinat tuntuvat hyviltä ja toimivilta. Ainoa todella tärkeä osallistumisen muoto, jota täytyy varjella ja suojella on osallistuminen markkinoille (Crowley 1987, 68). Hayek on tuotannossaan hyvin ahkerasti kritisoinut tiettyjä demokratian järjestelyjä ja toimintatapoja, jotka hän on katsonut uhkaavan rule of law’ta, markkinoita ja yksilön vapautta. Arvostelu oli ankarinta hänen 1970-luvun tuotannossaan.

3.3. Hayekin demokratiakritiikki

Hayek liittää demokratian pitkälti äänestämiseen, lainsäädäntään ja ylimmän tason päätöksentekoon. Hän myös kritisoi enemmistön mielivaltaa ja massademokratiaa sekä elitismää, puoluepolitiikkaa ja parlamentaarista lainsäädäntöä. Kritiikki perustuu sille ajatukselle, että nämä käytännöt eivät kunnioita rule of law’n periaatetta. Tätä kautta taas yksilön vapaus päättää omista asioistaan ja elämästään vaarantuu. Kuten edelläkin on tullut ilmi, demokratian tehtävänä on turvata vapaan liberaalisen yhteisön toiminta tiettyjen sääntöjen puitteissa. Yksilöiden oman elämän hallinnan toteuttaminen onnistuu parhaiden markkinoilla, sen sääntöjen alaisuudessa. Hayek suhtautuu hyvin epäluuloisesti kaikenlaiseen poliittiseen toimintaan.

"...Political freedom, the participation of men in the choice of their government, in the process of legislation, and in the control of administration. It derives from application of our concept to groups of men as a whole which gives them a sort of collective liberty. But a free people in this sense is not necessarily a people of free men; nor need one share in this collective freedom to be free as an individual...we have seen millions voting themselves into complete dependence on a tyrant has made our generation understand that choose one's government is not necessarily to secure freedom." (CL, 13-14)

Hayekin mielestä demokraattinen hallinto voi hyvinkin ajautua totalitarismiin, kun taas autoritaarinen hallinto voi hyvinkin toimia liberalismien periaatteiden mukaan. Ongelmana ei ole se, kuka hallitsee, vaan mitä valtio/hallitus on oikeutettu tekemään. Hayek pitää myös sietämättömänä ajatusta siitä, että eliitillä olisi demokratiassa rajoittamaton valta hallussaan. (CL, 403) Mutta suurin huolenaihe Hayekille on massademokratia. Hän pelkää enemmistön tukahduttavaa mielivaltaa. Toisaalta hän on huolestunut siitä, että enemmistön valta siirtyy heidän edustajilleen. Edustajat sitten taas kauppaavat etuisuuksia äänestäjilleen ja unohtavat julkisen intressin.

Valtion tehdessä yksilöitä koskevia pakkosäännöstyjä pitäisi enemmistön ääntä kuulla, mutta Hayek rajoittaisi asioiden tai kysymysten määrää, mitkä päätettäisiin enemmistön tahdon mukaisesti. Enemmistön tahtoa rajoittaisi pitkän ajan periaatteet. Hetkellisen enemmistön tahto pitäisi syrjäyttää yhteisymmärryksellä yhteisistä periaatteista. Ihmisten muodostaessa yhteisöjä he eivät anna lakeja itselleen, vaan noudattavat samoja käytössääntöjä (rules of conduct). Tämä tarkoittaa, että enemmistön valtaa rajoittavat yhteisinä pidetyt periaatteet, joita mikään legitiimi valta ei voi sivuuttaa. Jos ihmiset eivät pääse yhteisymmärrykseen tarpeesta käyttää pakottavaa valtaa, tällöin kukaan ei saa legitiimisti harjoittaa sitä. Tätä kautta vähemmistön oikeudet rajoittaisi tehokkaasti enemmistön valtaa. (CL, 106-107)

Enemmistön päätökset kertovat meille, mitä ihmiset haluavat juuri sillä hetkellä. Jos heitä olisi paremmin informoitu, ihmiset saattaisivat olla paremmin tietoisia

todellisista intresseistään ja vaihtaa mielipiteitään. Toisin sanoen demokratian edellytys olisi, että vähemmistön mielipide voisi tulla enemmistön vastaavaksi. Enemmistön mielipide on yleensä ymmärryksen ja tiedon kehitystä vastaan estäen usein uusien ajatusten esiintulon. Enemmistön mielipide ei myöskään yleensä muodostu keskustelun kautta, vaikka Hayek myöntääkin, että demokratia on "government by discussion". Tämä kuitenkin viittaa prosessin viimeiseen vaiheeseen, jossa erilaiset näkemykset ja halut testataan. Yksilöt oppivat toisilta yksilöiltä ja enemmistö yleensä vähemmistöltä. (CL, 109-110) Tietysti enemmistön päätökset ovat myös esteenä yhteisön vapaalle ja spontaanille kehitykselle. 1960-luvulla vallinnut massademokratian pelko heijastuu selvästi Hayekin käsityksissä.

Hayekin huolena on myös, kuinka saada esille kansalaisten enemmistön todellinen mielipide (opinion) verrattuna eri intressiryhmien tahtoon (will). Tietyn ryhmän kollektiivinen intressi ei ole sama kuin julkinen intressi. Samoin erilaisten ryhmien intressien summa ei vastaa julkista intressiä. (LL vol II, 6-8) Saadakseen ääniä vaaleissa hallitukset ja puolueet on pakotettu antamaan etuja tietyille ryhmille ja lisäämään taakkaa toisille. Enemmistö syntyy tavallaan ostamalla etuja äänien avulla. Puolueiden kannattajia avustetaan eduilla muiden kustannuksella. Tällä kaupankäynnillä on vähän tekemistä enemmistön todellisen yhteisymmärryksen kanssa siitä, mikä olisi hallituksen toiminnan substanssi. Ihmiset antavat vallan edustajilleen, koska hyötyvät tästä ja tällöin heillä ei ole mitään syytä irtaantua tästä menettelytavasta. (NS, 156-157)

Tässä on tietysti ongelmana se, että kaikilla ryhmillä tai yksilöillä ei ole samanarvoista mahdollisuutta organisoitua. Enemmistön aseman omaavilla ryhmillä on todennäköisesti paljon poliittista vaikutusvaltaa, jolloin heidän tavoitteet tulevat laiksi. Nykyään pitäisi puhua kai lobbaamisesta. Hayekin esimerkkinä toimii ammattiyhdistysliike. Puolueiden välinen kilpailu äänestäjistä johtaa politiikot laajentamaan valtion huolenpitoa eli lisäämään esimerkiksi hyvinvointipalveluja, jotta erilaiset intressit liitoutuisivat äänestämään heitä. Hayekin mielestä kukaan rationaalinen ihminen ei voisi tälläistä systeemiä hyväksyä. (LL vol III, 13-18) Hayekin mielestä enemmistöllä ei ole moraalista oikeutta päättää siitä, kuinka paljon vähemmistöltä otetaan esimerkiksi veroja,

joilla tasoitetaan eri ryhmien taloudellista epätasa-arvoa. Demokratian ei pitäisi pyrkiä egalitarismiin. Mutta rajoittamaton demokratia tekee sen.

Kun hallitus määrittää sen, kuinka paljon valtion on kontrolloitava koko yhteisön resursseja tuhoaan universaalisesti käytössä oleva 'rules of just conduct'. Tämä johtaa siihen, että valtio käyttää tiettyjä keinoja tiettyihin tarkoituksiin.

"Government will be driven to use their power to organize...all the resouces of society, including the individual's, to serve the particular wishes of their constituents." (LL vol III, 16) Hayek ei luota poliitikkoihin. Hänestä lakien jättäminen heidän käsiin on sama kuin jättäisi kissan vahtimaan kermakannua. (LL vol III, 31) Kuten edelläkin on tullut ilmi ainoa vaihtoehto on "government under law". Valtaa täytyy jakaa eri päätäntäelinten välillä. Luvussa 3.1. käsiteltiin tarkemmin Hayekin omaa ehdotusta vallan jakamiseksi.

Hayekin demokratikritiikissä on pitkälti kyse siitä, että demokratia saattaa tuhota rule of law'n tradition. Tällöin yksilön vapaus joutuu esimerkiksi enemmistön mielivallan kohteeksi.

"Liberal democratic institutions, in which the same representative body lays down the rules of just conduct and directs government, necessarily leads to a gradual transformation of the spontaneous order of a free society into totalitarian system conducted in the service of some coalition of organized interest." (LL vol I, 2) Hayek ei hyväksy sitä, että traditionaalinen rule of law ja sen liberaaliset arvot korvataan demokraattisella lainsäädännöllä ja hallinnollisilla säännöksillä.

Hayekin antaa ymmärtää, että yksilön toimiminen perinteisessä mielessä demokraattisesti eli yrittäminen vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon ei oikeastaan ole välttämätöntä. Siitä syntyy enemmän haittaa kuin hyötyä yhteisölle ja yksilölle. Poliittinen toiminta aiheuttaa turhia väittelyjä ja konflikteja ja koko yhteisön status quo vaarantuu. Poliittisella toiminnalla organisoidut ryhmät saavat oman äänensä kuuluville muita huomattavasti paremmin, mutta yksilön toimiessaan esimerkiksi puolueessa, hän ei välttämättä paranna mahdollisuuksiaan päättää omasta elämästään ja toimistaan. Hän on vain yksi monien joukossa. Sen sijaan sääntöjen ja lakien avulla voidaan turvata yksilöiden

mahdollisuudet toteuttaa omia päämääriään, etteivät esimerkiksi puolueet tavoitellessaan omia etujaan tuhoa yksilöiden mahdollisuuksia.

Samoin sääntöjen ja lakien ohjatessa yhteisöä tai markkinoita saavat vähemmistöt varmemmin toimia ilman pelkoa tukahduttavista toimista. Tosin Hayek ei juuri määrittele, mitä ryhmiä hän todella vähemmistöillä tarkoittaa. Joka tapauksessa markkinat ovat paras paikka tai keino, joka koordinoi ja harmonisoi monien eri yksilöiden päätöksentekoa, etteivät nämä tavoitellessaan omia päämääriään ajautuisi konfliktiin keskenään. Rowlandin mielestä Hayek on hyvin pessimistinen sen suhteen, ymmärtävätkö useimmat markkinasysteemin hyvyyden ja hyödyn. Hän pelkää ihmisten tekevän vääriä päätöksiä ja näin tuhoavat liberalismien tradition. (Rowland 1988, 236-237) Siksi hän ajaa voimakkaasti rules of just conductia ja rule of law'ta. Hän ei ymmärrä, että yksilöiden on jatkuvasti itse päätettävä tai oltava osallisena laajemmassa päätöksenteossa siitä, millaiseksi he haluavat elämänsä muodostuvan.

Mitä valtio on oikeastaan oikeutettu tekemään ja miten valtion toiminnan rajat määritellään? Pääsevätkö kansalaiset osallistumaan tähän määrittelyprosessiin? Miten tällöin estetään enemmistön mielivalta? Hayek perää julkista intressiä tai yhteisiä periaatteita. Mutta yhteisöhän on täynnä erilaisia mielipiteitä ja tahtoja. Onko julkinen intressi löydettävissä? Onko parlamentarismi vieläkin pelkkää etujen kauppaamista vai ovatko Hayekin käsitykset vanhentuneita? Takaavatko markkinat sen, että yksilöt voivat päättää omista asioistaan ilman painostusta tai ohjausta? Pitäisikö tällöin poliittinen toiminta supistua minimiin? Onko rule of law yksilön vapauden ja vaikuttamisen ainoa turvaaja?

Ekskursio Hayekin sosiaaliseen teoriaan

Ekskursion avulla pyrin sijoittamaan Hayekin käsitykset demokratiasta ja sen toimivuudesta hänen laajempaan ajatteluunsa, joka näin helpottaa hänen ajatuksiensa ymmärtämistä. Samalla ekskursio auttaa ymmärtämään, miksi hän painottaa yksilön vapautta ja pakon poistamista. Hayekin sosiaaliseen teoriaan liittyvät keskeisesti käsitteet spontaani järjestys ja kulttuurievoluutio.

Sosiaalisella teoriallaan Hayek pyrkii selittämään läntisen sivistyksen kehityksen. Teoriallaan hän pyrkii oikeuttaamaan oman yhteiskuntamallinsa ja erityisesti markkinoiden ylivertauisuuden tilana, jossa yksilöt voivat toimia vapaasti. Hayekille kieli, moraalit, oikeus ja raha ovat osa laajempaa kulttuurievoluution prosessia. Tämä prosessi selittää sen, että ihmiset yhdessä eläen ovat luoneet läntisen sivistyksen. Kehitysprosessi on luonteeltaan spontaaninen siinä mielessä, että se on tapahtunut useiden eri ihmisten toimintojen kautta. Heitä ei ole kukaan ohjannut, eivätkä he ole ennalta aavistaneet toimintansa seurauksia.

Spontaani järjestys muodostuu, kun yksilöitä rajoittavat ja ohjaavat tarkoituksenmukaiset käytössäännöt (rules of just conduct). Nämä säännöt luovat edellytykset itsetuotetulle järjestykselle (self-generating order). Sääntöjä ei voi ihmismieli suunnitella tai keksiä; yksilöt pikemminkin vain löytävät säännöt ja arvot. Ne ovat monien sukupolvien kokemusten tulosta. Sääntöjen ja niistä muodostuneiden instituutioiden menestys ja henkiinjääminen riippuu kulttuurisesta valintaprosessista; ne instituutiot menestyvät, jotka parhaiden auttavat yksilöitä ja ryhmiä menestymään. (Rowland 1988, 224) Ihmisen viisaus ei siis tee lopullista päätöstä hyvästä tai huonosta, vaan ne ryhmät tuhoutuvat jotka ovat kiinni väärissä uskomuksissa tai käytännöissä. (CL, 36)

Hayekin mukaan kaikki yhdistykset, instituutiot ja muut yhteiskunnalliset muodostumat voidaan jakaa spontaaneihin järjestyksiin tai organisaatioihin. Hayek ottaa vertauksen antiikin Kreikasta, jossa 'tehtyä järjestystä' kuvattiin sanalla taxis ja 'kasvanutta järjestystä' sanalla kosmos. Kosmos pitää sisällään järjestyksessä olevia rakenteita, jotka ovat ihmisen toiminnan tuloksia, eikä ihmisen suunnittelun tuloksia. Taxis palvelee suunnittelijan tai ohjaajan tiettyä päämäärää, kun taas kosmoksessa ei voida legitimoida mitään yksittäistä päämäärää tai tavoitetta. Pikemminkin monet erilaiset yksilölliset tavoitteet voivat valikoitua. (LL vol I, 37-38) Tämä on erityisesti suunnattu sosialismia ja keskusvaltaista suunnittelua vastaan, jossa määrättäisiin yksilön valinnat tai rajoitettaisiin valintamahdollisuuksia.

Spontaani järjestys mahdollistuu tiettyjen käyttäytymissääntöjen yleisen havaitsemisen ja noudattamisen kautta, vaikka ihminen ei aina tiedä miksi hän

seuraa näitä sääntöjä. Hän ei myöskään osaa pukea kaikkia sääntöjä sanalliseen muotoon.

“The formation of spontaneous order is the result of their elements following certain rules in their responses to their immediate environment.” (LL vol I, 43)

Hayekhan kehitti ja muotoili sosiaalista teoriaansa 1940-luvulta lähtien kuolemaansa saakka, mutta pääkohdat hän kirjoitti 1970-luvun alussa.

Yksilöt siis noudattavat sääntöjä, jotka ovat inhimillisen toiminnan tulosta, ei suunnittelun. Tähän on Crowleyn mukaan kaksi tärkeätä syytä. Ensimmäiseksi sääntöjen seuraaminen suo ihmisille paremman mahdollisuuden saavuttaa omat tavoitteensa kuin tietoinen tiedon löytäminen tekisi. Toiseksi säännöt eivät määrää yksilöiden tavoitteita, vaan pikemminkin ohjaavat yksilöitä käyttäytymään menestyksellisesti. Säännöt voivat jatkuvasti sopeuttaa itsensä uuteen tietoon ja keksintöihin. Ihmiset siis pyrkivät jatkuvasti kohti uutta tietoa, joka taas vuorostaan sisäistyy yhteisön instituutioihin. (Crowley 1987, 74-75) Tämän tiedon löytäminen tapahtuu parhaiden markkinoilla. Hayek siis viittaa, että kulttuurievoluutiolla olisi jokin tietty suunta tai tarkoitus.

“I have so far carefully avoided saying that evolution is identical with progress, but when it becomes clear that it was the evolution of tradition which made civilization possible, we may at least say that spontaneous evolution is a necessary if not sufficient condition of progress.” (LL vol III, 168)

1980 -luvulla Hayek pyrkii selittämään liberaaliset markkinainstituutiot traditiona, joka juontaa alkunsa kulttuurievoluution luonnollisesta valinnasta. Hayekin mielestä meidän täytyy pitää kiinni näistä traditionaalisista markkinainstituutioista, jos me haluamme turvata ihmiskunnan säilymisen. “The alternative is poverty and famine,” (FC, 63). Hayek ei oleta, että liberalistinen järjestys syntyisi automaattisesti evoluution kautta, jos sen annettaisiin rauhassa kehittyä. Pikemminkin Hayek haluaa oikeuttaa liberalismilla, että se on evolutionistinen välttämättömyys, koska se ainoana järjestelmänä varmistaa ihmisen pärjäämisen. Mikään vaihtoehtoinen systeemi ei takaa samaa menestyksellisyttä kuin liberalistinen traditio. (FC, 68-70) Lait ja säännöt

suojelevat viime kädessä sekä spontaania järjestystä että kulttuurievoluutiota ja ohjaavat näin poliittista toimintaa.

Kulttuurievoluutiossa traditio on myös tärkeä tiedon välittämisen väylä. Sanaton tieto (tacit knowledge) ja kokemus ovat sisäistyneet yhteisön instituutioihin. Traditionaaliset säännöt kuljettavat tätä viisautta ja kokemusta sukupolvelta toiselle ilman että ihmiset täysin ymmärtävät niitä. (CL, 60) Sosiaalinen evoluutio on aina hyvin abstraktinen ja tiedostamattomalla tasolla pitää sisällään usein idean siitä, mikä on oikein. (LL vol I, 69) Tämä on varoitus myös poliitikoille, etteivät he puuttuisi tähän olemassaolevaan traditioon, sillä sitä kautta inhimillisen järjen tavoittamattomassa oleva tieto ja kokemus voisivat kadota.

Rowland huomauttaa, että Hayek tuntuu välillä unohtavan sen, että tradition olemassaolo on riippuvaista ihmisen toiminnasta ja päätöksistä. Hayek tuntuu pelkäävän ihmisten valintojen olevan vihamielisiä liberaaliselle traditiolle. (Rowland 1988, 237) Hayekillä on välillä taipumus vihjata, että traditio ja sanaton tieto ovat jotenkin autonomisia ja itsenäisiä voimia ollen erillään ihmisten maailmasta.

Hayek korostaa ihmisen tietämättömyyttä. Hän kieltää konstruktiivisen rationalismin idean, että spontaani prosessi voitaisiin korvata tietoiseen kontrolliin perustuvilla organisaatioilla. (LL vol I, 5-6) Hayekin mukaan ihmisen mieli ei voi tulkita sitä kokonaisuutta, jonka sisällä se on kehittynyt ja jonka olemassaolosta se on riippuvainen. (ks. Hayek 1952) Grayn mielestä tämä tarkoittaa, että yksilön älyllinen itsensä ymmärtäminen on mahdotonta. Samoin ihmiset voivat tehdä vain immanenteja arvostelmia maailmasta, koska ihmiset eivät saa otettua etäisyyttä heihin vaikuttavaan kulttuuriinsa. Gray kirjoittaa: "just as in the theory of mind we must break off when we come to the region of unknowable ultimate rules, so in social theory we come to a stop with the basic constitutive traditions of social life." (Gray 1985, 24-25)

Hayekille traditio on kulttuurievoluution tulos. Se ei ole täysin stabiili ja ihmiset ymmärtävät, kuinka se muuttuu. Yksilöt voivat jopa muuttaa sitä muuttamalla käyttäytymistään. Mutta esimerkiksi tietoista poliittista toimintaa Hayek pitää jo

uhkana liberalistiselle traditiolle. Tavallaan Hayek haluaa ihmisten toimivan spontaanisti ja taitojaan hyväksi käyttäen erityisesti markkinoilla. Samalla hän kuitenkin luo rajat tuolle toiminnalle, ettei se uhkaisu liberaalista traditiota ja evoluution etenemistä, koska hän katsoo sen ainoaksi selviytymisen muodoksi tässä maailmassa. Tällöin vaarantuisivat yleinen vauraus ja yhteiskunnallinen rauha.

Oliko aikoinaan Venäjän vallankumous ja sen seurauksena muodostunut Neuvostoliitto evoluution tulosta vai oliko se ihmisen tietoinen yritys saada yhteisö muokattua tiettyyn utopian muottiin? Toisaalta Venäjän vallankumous oli hyvin spontaaninen tapahtuma. Jos se ei ollut osa evoluutiota, tällöin evoluutio tuntuisi olevan tyhjä termi, jota käytetään vain retorisessa mielessä. (Paul 1988, 260-261) Kenties spontaani järjestys ei olekaan tahattoman ja ennakoimattoman sosiaalisen toiminnan tulos, vaan pikemminkin ideaalityyppi siitä, kuinka sosiaaliset instituutiot kehittyvät vapaiden markkinoiden ympärille (Galeotti 1987, 177). Muutenkin Hayekin ajattelussa vallankumoukset ja kapinat eivät saa suurta hyväksyntää. Eikö juuri hallitsematon toiminta ole todellista spontaania toimintaa?

#####

Hayekille tärkein päämäärä on yksilön vapaus, jota säätää ja turvaa lait, erityisesti rule of law. Demokratia on Hayekille erinomainen väline, joka toteuttaa ja ylläpitää hyvin rule of law'n avulla toteutuvan vapauden. Demokraattiset instituutiot palvelevat kehitykseen suuntautuvaa evoluutiota eli liberaalista traditiota. Tämä traditio palvelee niin yksilöä kuin yhteisöäkin. Yksilön parhaiden taitojen kehityksen kautta myös yhteisö saavuttaa suurimman hyödyn. Neutraalit markkinat ovat tällöin avainasemassa. Vapailla markkinoilla vain menettelytavat voivat olla tasa-arvoisia, jolloin jokaisella yksilöllä on mahdollisuus menestyä tai olla menestymättä. Hayekille pelkkä kansalaisuus ei riitä siihen, että kukin olisi oikeutettu saamaan tietyn määrän hyvinvointia. Hayek kyllä hyväksyy äärimmäisen köyhyyden poistamisen valtion toimilla.

Yksilön demokraattinen vaikutusmahdollisuus ja elämänhallinta tapahtuvat parhaiten valintojen kautta markkinoilla. Hayek ei juuri luota perinteisiin demokraattisiin instituutioihin kuten parlamentaariseen lainsäädäntötyöhön. Hän pelkää poliitikkojen romuttavan liberaalisen tradition ja tätä kautta yksilön vapauden. Hänen omat ehdotuksensa valtion vallan jakamisesta ja lainsäädäntöystä nojautuvat rule of law'n kunnioitukseen. Hayek depolitisoisi yhteisöä. Hän ei näe erityistä syytä, että ihmiset liittyisivät vapaaehtoisesti yhteen ajamaan omia etujaaan, koska tällöin yhteisön julkinen etu kärsisi. Hayek uskoo, että markkinoiden kautta demokratiakin laajentuisi. Yksilöt voisivat vapaasti ilman pakkoa luoda omaa elämäänsä ja toteuttaa päämääriään kaikkia samalla lailla kohtelevien sääntöjen varjossa. Yksilöt siirtyisivät kulutusdemokratiaan.

Mutta onko mahdollista, että yksittäisestä yksilöstä tuleekin abstrakti olemus loputtomassa evolutionaarisessa laskennossa, jolloin yksilön autonomia tuleekin uhatuksi? (Lundström 1994, 224) Tällöin yksilön vapaus ei olisikaan yhteisön tärkein päämäärä, vaan se järjestys, jonka pitäisi turvata vapaus, olisi yksilön vapautta tärkeämpi. Voiko demokratia toteutua täysin ilman julkista areenaa? Pystyykö yksilö vapaasti muokkaamaan oman elämänsä markkinoilla tai hallitsemaan itse itseään.

Hayek haluaa sääntöjen ja lakien avulla varmistaa yksilön vapauden säilyvyyden. Tärkein Hayekille näistä säännöistä on rule of law, joka neuvoa ja rajaa valtion pakkokoneiston käyttöä turvatessa yksilön oikeuksia. Mutta mitä on rule of law? Voiko rule of law olla ilman politiikkaa? Kuinka se muodostuu? Lisääkö se vai supistaako se yksilön demokraattista vaikutusmahdollisuutta?

4. LEGAL DEMOCRACY JA YKSILÖN DEMOKRAATTISEN VAIKUTUSMAHDOLLISUUDEN PROBLEMATIIKKA

Rule of law:lla on ollut pitkään keskeinen osa ihmisten pohtiessa yksilön ja valtion välistä suhdetta yhteisössä. On kirjoitettu niistä eduista, jotka tulevat lain hallitsemasta yhteisöstä verrattuna ihmisten hallitsemaan. Rule of law ja yksilön vapaus on erityisesti liitetty yhteen Amerikan ja Britannian poliittisista ja filosofisista traditioista. Merkittävä asia liberaaliselle poliittiselle teorialle on rule of law'n myötä tulevat ennustettavuus ja universaalisuus sekä ei-mielivaltaisuus, jotka ovat olennaisia yksilön autonomialle.

Ensimmäisessä alaluvussa pohdin konstitutionalisiin ja demokratian suhdetta. Tämän alaluvun loppupuolella tuon esille enemmän Hayekin käsitystä rule of law'n toimimisesta ja merkityksestä. Tämän luvun toinen alaluku keskittyy rule of law'n määrittelyyn: mitä on rule of law. Luvun kolmannessa alaluvussa pohditaan tarkemmin rule of law'n poliittisuutta: millaisia implikaatioita se mahdollistaa demokratialle? Neljäs alaluku keskittyy kriittiseen tarkasteluun Hayekin mallin suomista mahdollisuuksista yksilön demokraattiselle vaikuttamiselle yhteisössä. Samoin pohditaan markkinoiden soveltuvuutta yksilön autonomian ylläpitämiseen.

4.1. Konstitutionalismi suhteessa demokratiaan

Konstitutionalisiin ja demokratian konflikti oli erityisesti väittelyn aiheena Amerikan perustuslain muokkauksen yhteydessä. Toinen puoli (Jefferson) kannatti enemmän demokraattista prosessia, kun taas vastustajat (Madison) halusivat kohottaa perustuslain yli politiikan. Konstitutionalisiin tarkoituksena on rajoittaa enemmistön hallintakykyä. Toisaalta on olemassa erilaisia konstitutionalisiin muotoja, jotka palvelevat hyvinkin erilaisia intressejä. (Sunstein 1988, 327) Enemmistöä rajoittavat muodot voivat olla joko proseduraalisia tai substantiivisia. Ne voivat estää tai hidastaa lainsäädännön muutosta; esimerkiksi muutos vaatii toteutuakseen tietyn äänimäärän äänestyksessä tai laki suojaa yksilöiden loukkaamattomia oikeuksia. Keskeinen oikeuksia suojaava elementti modernissa perustuslaissa on laillisuusperiaate

(principle of legality): sen tarkoituksena on estää mielivaltaiset rangaistukset sekä taanehtiva lainsäädäntö. (Elster 1988, 2-3)

Laillisuusperiaatetta ei saisi sekoittaa rule of law'hon, joka ei ole samassa määrin perusehto yhteisön toimimiselle. Ne eroavat toisistaan: "The principle of legality blocks the present from legislating for the past, whereas the rule of law allows it to legislate for the future." (Elster 1988, 3) Sunstein erottaa erityisesti kaksi erilaista konstitutionalismien muotoa. Ensinnäkin rakenteelliset määräykset rajoittavat voimakkaiden intressiryhmien valtaa tai estävät kansanedustajien omien etujen tavoittelun. Tällainen rajoittava määräys on esim. vallan jakoperiaate. Toiseksi oikeuksia korostavat määräykset suojaavat tietyjä yksilön elämän alueita enemmistön kontrollilta. Molemmat määräykset voivat edistää demokratiaa tai haitata sen toimimista. (Sunstein 1988, 328) Tämä myös riippuu siitä, miten demokratia käsitetään.

Demokratia voidaan käsittää moderniksi pluralismiksi, joka näkee politiikan intressiryhmien kamppailuna yhteisön resursseista: poliittinen käyttäytyminen on verrattavissa markkinakäyttäytymiseen. Lait ovat lähes kauppatavaraa. Tätä vastaan tarvitaan korkeampaa lainlaatijaa, joka tuottaisi partikulaarisia normeja perustuslakiin itseensä. Konstitutionaalista politiikkaa luonehtisi erityisesti massojen mobilisoiminen ja kansalaishyve. Normaalin politiikan tasolla kuuluisi pluralistinen kaupankäynti, itsekkyyys, osallistumattomuus. Tätä pluralismia kontrolloitaisiin konstitutionalistisilla normeilla; rakenteellisilla sekä oikeuksia korostavilla määräyksillä. Toisin sanoen haluttiin varmistaa, etteivät kansanedustajat mekaanisesti toimitse oman intressiryhmän puolesta, vaan käyttäisivät omaa harkintavaltaansa ja ajaisivat yhteisön etua. (Sunstein 1988, 329-332)

Lowi esittää pluralismin (interest-group liberalism) muita haittoja yhteisölle. Se ei mahdollista suunnittelua, vaikka lait ovat yleensä suunnittelun tulosta. Samoin se ei mahdollista oikeudenmukaisuuden saavuttamista. Lowi uskoo, että tällainen systeemi heikentää niin demokratian muotoa kuin demokraattista vallankäyttöäkin. Interest-group (eturuhyhmä) liberalismi tuo pluralistisen

yhteisön heikoimmat piirteet esiin. Tällöin tarvitaan käytännöllinen vaihtoehto eturyhmä liberalismille. (Lowi 1979, 310-311)

Kun mekaaninen prosessi on mahdollista, tulee keskeiseksi juridinen tarkastelu. Konstitutionalismi on läheisessä yhteydessä korkeimpaan oikeuteen (esim. USA:n Supreme Court). Demokratiaan voidaan nähdä kuuluvaksi vaaleilla valitut elimet, jotka pitävät sisällään ihmisten osallistumisen, sekä korkeimman oikeus perustuslaillisin rajoituksin sekä toimeenpanevat elimet, jotka pitävät sisällään toiminnan tarpeen. Kuinka paljon valtio/hallitus voi sitten käyttää harkintaa toiminnassaan? Sota-aikana tai yleensä kriisitilanteissa valtio saa enemmän toimeenpanovaltaa. Mutta muuten konstitutionalismi taistelee sekä toimeenpanevia kuin myös parlamentaarisia lainsäädäntäelimiä vastaan. Voisi sanoa, että säännöt käyvät harkintaa ja järki intohimoa vastaan. (Elster 1988, 4-6) Pitäisikö konstitutionaalisten tekstien tulkintavalta olla vain tuomareilla? Pystyisikö konstitutionalismia demokratisoimaan?

Pitäisikö oikeusistuinten puuttua enemmistöpolitiikkaan, kun poliittinen prosessi on puutteellinen, esimerkiksi vähemmistöltä viedään oikeus osallistua? Oikeusistuimia pidetään usein vähemmän poliittisina eliminä; näin ne pystyisivät paremmin määrittelemään ja suojaamaan perusoikeudet. Jos oikeusistuimille annetaan perustuslakien tulkintavalta, tällöin kansalaiset suljetaan pois poliittisesta prosessista. (Sunstein 1988, 327-328) Miksi oikeastaan mikään sukupolvi sitoisi itseään edellisten päätöksiin, sillä yleensä perustuslain periaatteet ovat vanhoja ja vaikeasti muutettavissa. Ihmisethän voisivat itse käyttää omaa harkintaansa heitä koskevissa päätöksissä. Jos proseduraaliset periaatteet ja osallistuminen hallinnon päätöksiin olisi avointa, tällöin yksilö voisi osallistua häntä koskevaan päätöksentekoon. Korkeimman oikeuden tulisi suojella kansalaisten poliittisia oikeuksia, jolloin he voisivat määrittää ja suojella kansalaisoikeuksiaan itse. (Elster 1988, 6-7)

Konstitutionalismin eräs ongelma on, että se poistaa asioita julkisesta keskustelusta. Päätökset siitä, mitä kuuluu julkisuuteen tai yksityisyyteen, tulisi tapahtua julkisen valinnan kautta. Asioiden yksityistäminen perustuslakien kautta tukahduttaa julkisen keskustelun, koska pelätään intressiryhmien konfliktia.

Mutta politiikka vaatii, että peruskysymykset ovat avoinna kollektiiviselle väittelylle ja deliberaatiolle (esim. rotuongelmat USA:ssa). Konstitutionalismi usein suojeleekin yksilöiden oikeuksia omaisuuteen (esim. USA:ssa), koska yksityisomaisuuden nähdään olevan tärkeä kontrolli demokratiaa vastaan. Näin osittain onkin, jos vastassa on esimerkiksi voimakas julkinen sfääri. Toisaalta kyllä poliittiset ja vapausoikeudet tulisi asettaa tärkeämmälle sijalle. Samoin yksilöt omaisuuden kautta voivat myös olla suurena uhkana demokratialle kuin myös konstitutionalismille. (Sunstein 1988, 342-345) Tarvitseeko demokratia suojaukseen perustuslaillisia järjestelyjä?

Suojellakseen itseään ja demokratiaa ihmiset saattavat haluta perustuslaillisia rajoitteita demokratialle. He pelkäävät kenties erilaisten intressiryhmien saavan poliittista valtaa, jonka avulla nämä saavat erikoisoikeuksia (tai hetkellinen enemmistö tekee jonkin mielivaltaisen päätöksen). He ajattelevat, että perustuslailliset määräykset eivät olisi poliittisia kuten on parlamentaarinen lainsäädäntätyö. Toisaalta konstitutionaaliset järjestelyt saattavat aivan yhtä hyvin palvella tiettyjä intressejä. Pitäisikö nämä järjestelyt korvata demokraattisimmilla keinoilla, jolloin yksilöt saisivat enemmän päätäntävaltaa asioihinsa? Tarvitaanko enemmän julkista keskustelua ja väittelyä? Mihin perustuslaillisten muutosten tulisi perustua? Sunstein pohtii, että muutokset voisivat perustua joko oikeudenmukaisuuteen (justice) tai seuraamuksellisuuteen (consequential) (ks. Sunstein 1988, 349-351). Kysehän on osittain myös samasta asiasta.

4.1.1. Hayek ja rule of just conduct

Hayekin malli edustaa vahvaa teoriaa rule of law'sta ja on hyvin läheisessä yhteydessä konstitutionalisiin periaatteisiin. Hayek kiinnittää mallissaan erityisen huomion yksilön vapauteen. Hänellä rule of law tuottaa vapauden. Mutta ennen rule of law'n tarkempaa käsittelyä, hiukan rule of just conductista, jolla on vahva vaikutus rule of law'hon.

Hayekin mukaanhan ihmiset noudattavat tiettyjä sääntöjä, joiden kautta muodostuu tietty järjestys yhteisöön. Noudattamalla rule of just conductia syntyy spontaaninen markkinajärjestys. Tämä järjestys toteuttaa ne odotukset, joita

sääntöjen noudattaminen tuottaa. Nämä säännöt ovat suunnittelemattoman evoluution tulos eli ne ovat voittaneet kilpailun säilymisestä ja jääneet henkiin. (LL vol I, 106-112) Toisin sanoen kokemus on osoittanut, että vahvistamalla universaalin rules of just conductin löytyy parhaiten ihmisille välttämätöntä uutta tietoa. Vapaus ja evolutionaarinen kilpailu ovat parhaita tapoja ohjata tiedon etsintää. Tällöin määrävätkin säännöt ovat oikeutettuja, koska ne suovat yksilöille laajan vapaan toiminnan mahdollisuuden yhdistäen sen toimivaan yhteisöön. Hayek uskoo, että on olemassa laajalle levinyt mielipide rules of just conductin periaatteista (vrt. Dworkin ja oikeusperiaatteet), mutta ihmiset eivät kykene yhteisymmärrykseen sen päämääristä.

Juuri tästä syystä pitäisi yksittäisissä tapauksissa vedota periaatteisiin, etteivät yksilöt joutuisi kenenkään tahdon alaiseksi. Valtion viranomaisten tehtävänä olisi vain vahvistaa rules of just conductin toteutuminen, mutta tuomioistuinten pitäisi vahvistaa ainoastaan tietyt rule of just conductin säännöt; ne, jotka ovat tärkeitä yhteisön ylläpitämiseksi. Muutkin säännöt voivat kuulua rule of just conductin piiriin, mutta niissä on enemmän liikkumavaraa. Nämä säännöt eivät välttämättä ole osa lainsäädäntöä, vaan ne voivat olla myös sosiaalisia sanktioita. Ne lait, jotka sisältävät rules of just conductin periaatteet, ovat erikoisasemassa, koska ne eroavat käskyistä. Hayek kutsuu tällaisia lakeja nomokseksi, esimerkkinä ovat "criminal law" (rikosoikeus) ja "private law" (yksityisoikeus). Nämä suojelevat erityisesti yksilön elämänsä. (LL vol II, 34-35) Tämän kaiken vastakohtana on luonnollisesti "public law" (julkisoikeus).

Itse rule of law mahdollistuu, kun kaikki mukaanlukien ne, jotka julistavat ja hallitsevat lakia, ovat subjekteja rules of just conductille. Toisin sanoen tosi laki perustuu laajalle yhteisymmärrykselle rules of just conductin periaatteista, kun taas vulgaarisempi laki on vain lainsäätäjien tuotosta. Lainsäädännön siis pitää tavallaan löytää rules of just conductin periaatteet. Vaikka valtion tehtävä Hayekin mukaan on myös tarjota julkisia palveluita, ne pitää sitoa tietenkin rules of just conductin noudattamiseen eli valtion tulee noudattaa lakia. (Crowley 1987, 86-87) Mitkä ovat rule of just conductin ominaisuudet, luonteenpiirteet?

Lähes kaikki säännöt, jotka kuuluvat rules of just conductin piiriin, ovat luonteeltaan negatiivisia eli ne eivät määrää velvoitteita yksilöille ellei yksilö ole itse itselleen sellaisia hankkinut. Perhelaki määrää jotain velvoitteita, esimerkiksi lasten velvollisuudet vanhempiaan kohtaan. Sääntöjen pitäisi olla päämäärästä riippumattomia (end-independent) eli ne eivät saa määrätä toiminnan suuntautuvan kohti jotain tiettyä päämäärää. Yksilö itse päättää toiminnastaan, mutta säännöt eivät täysin voi estää kaikkea haitallista toimintaa. Rules of just conduct ei voi suojella kaikkia intressejä. Säännöillä luodaan vain olosuhteet, joissa yksilöt voivat luoda oman turvatun alueensa. Säännöt ovat lisäksi siinä mielessä abstrakteja, että ne viittaavat tuleviin tuntemattomiin tapahtumiin. (LL vol II, 35-38) Kuinka rules of just conductin periaatteet lopulta 'löydetään'?

Periaatteet tai säännöt kehittyvät evoluution kautta. Ihmiset noudattavat niitä usein tietämättään, eikä niitä ole artikuloitu. Kun ihmisten odotusten välille syntyy konflikteja, tarvitaan tuomari tekemään lainkäyttöllinen ratkaisu. Hayekin mielestä common law tuomarit ovat politiikasta, intresseistä ja korruptiosta vapaita. He ovat jotenkin esimerkiksi parlamentaarikkoja paremmin läheissä yhteydessä näihin sääntöihin, tuomari on osa spontaanin järjestyksen instituutioita. Tuomari määrittää, mitkä ihmisten tavat ovat niin merkityksellisiä ja levinneitä, että niiden noudattamatta jättäminen haittaa järkevän ihmisen elämän suunnittelua. Tuomari on siis tulkitsija, joka pystyy olemaan huomioimatta kenenkään tiettyjä intressejä. (LL vol I, 94-98) Myös tuomari on tavallaan luonnollinen osa evoluution prosessia.

Tuomari voi muokata tai tarkentaa sääntöä, artikuloida sen ääneen, tai kenties esittää uuden säännön, jolla ratkaisee jo olemassa olevien sääntöjen ristiriidan. Tosin Hayekin mielestä markkinamekanismin tuntemus on keskeistä lain filosofialle, joka taas ohjaa lainsäädäntöä ja oikeudenkäyttöä. Tuomareilla pitäisi olla sisäinen näkemys markkinoiden toiminnasta, jotta he pystyisivät tehokkaasti toteuttamaan rules of just conductia. (LL vol I, 114) Kleyn mielestä rule of just conduct pitkälti tarkoittaa markkinoiden sääntöjä, jolloin sen tehtävänä on varmistaa markkinoiden toimivuus (Kley 1994, 145-146). Hayek on myös antanut osansa lainsäädännälle (legislation). Oikeudellinen systeemi on kuitenkin melko

hidas, kun tarvitaan nopeita muutoksia, mutta tästä enemmän rule of law'n käsittelyn yhteydessä.

Ennenkuin siirryn rule of law'hon hiukan yksityisoikeuden ja julkisoikeuden eroista. Yksityisoikeus pitää siis sisällään universaalit rules of just conductin, kun taas julkisoikeus tarkoittaa organisaation tai valtion sääntöjä. Lainsäädäntö (legislation) kuuluu luonnollisesti julkisoikeuden piiriin. Siinä siis palvellaan julkista intressiä pyrkien määräämään yksilöiden toimintaa jonkun annetun päämäärän vuoksi, esimerkiksi sosiaaliset päämäärät. Sääntöjen luonne muuttuu aivan erilaiseksi kuin yksityisoikeudessa, joka perustuu spontaaniin järjestykseen. Lainsäädännön yleisten periaatteiden tekeminen on täysin julkisten lakimiesten käsissä (kansanedustajat?). Nämä organisaatioiden specialistit eivät kunnioita tuomareiden lakia (Lawyer's law) . Heillä on suuri vaikutus lain filosofiaan, jonka kautta päätöksillään he muokkaavat myös yksityisoikeuden piiriä. Pelkkä julkisen lain huomioiminen saattaa johtaa kohti totalitarismia. (LL vol I, 132-134)

4.1.2. Hayek ja rule of law

Totalitarismin estävää rule of law'ta Hayek vertaa saksalaiseen Rechtsstaat-käsitteeseen: oikeus on yli valtion. Tosin saksalainen määritelmä on vain kehittyneempi versio rule of law'sta, jota kehitettiin Englannissa jo 1700-luvulla. Hayekille myös tärkeä henkilö rule of law'n kehityksessä on A.W. Dicey. (CL, 201-204) Rechtsstaat on vastakohta Staatsrechtille, jossa hallitsija tekee lain mieleisekseen. Hayekillä rule of law on juuri kehittynyt spontaanin järjestyksen kautta.

Rule of law'n yksi pätehtävistä on valtion/hallituksen lainsäädännön alan rajoittaminen. Tätä kautta Hayek pitkälti määrittelee rule of law'n:

"The Rule of Law thus implies limits to the scope of legislation: it restricts it to the kind of general rules known as formal law, and excludes legislation either directly aimed at particular people, or at enabling anybody to use the coercive power of the state for the purpose of such discrimination. It means not that everything is regulated by law, but on the contrary, that the coercive power of the state can be

used only if the cases defined in advance by the law and in such a way that it can be foreseen how it will be used.” (RS, 62)

Rule of law on siis enemmän kuin pelkkä legaalisuuden vaatimus valtion toimille tai konstitutionalismi. Rule of law vaatii, että kaikki lait ovat yhdenmukaisia tiettyjen periaatteiden kanssa. Hayek ei usko, että lainsäätäjä (legislator) voisi itse rajoittaa valtaansa lain avulla, koska hän voi aina kumota tekemänsä lain. Siten rule of law ei ole rule of law, vaan sääntö siitä mitä lain pitäisi olla eli meta-legaalinen doktriini tai poliittinen ideaali. Demokratiassa sen pitäisi muodostaa osa yhteisön moraalisesta traditiosta ja sen pitäisi olla enemmistön hyväksymä sekä yhteisesti jakama ideaali. (CL, 206) Mitä tapahtuu, kun joku yksilö tai ryhmittymä ei jaa tätä näkemystä?

Miten rule of law sitten ilmenee yhteisöissä? Hayek selittää:

“ Whether, as in some countries, the main applications of the Rule of Law are laid down in a Bill of Rights or a Constitutional Code, or whether the principle is merely a firmly established tradition, matters comparatively little. But it will readily be seen that whatever form it takes, any such recognised limitations of powers of legislation imply the recognition of the inalienable right of the individual, inviolable rights of man. (RS, 63)

Tämän voisi tulkita siten, että lähes mikä tahansa järjestelmä tai käytäntö palvelee rule of law'ta kunhan se vain rajoittaa vääränlaista lainsäädäntää. Mutta kenen vallassa on päättää, mikä käytäntö se kulloinkin on?

Hayekhan asettaa tiettyjä hyvin tuttuja ehtoja, jotka sääntöjen ja lakien tulisi täyttää. Niiden tulisi olla luonteeltaan yleisiä, abstrakteja, prospektiivisiä. Niiden tulisi olla ihmisten tiedossa eli ne lisäisivät elämään ennustettavuutta, samoin niiden täytyisi olla pysyviä ja varmoja. Hayek puhuu myös lakien tasa-arvoisuudesta eli niiden tulisi vedota kaikkiin samalla tavalla. Rule of law'n pitäisi myös olla oikeudenmukainen, mutta tämän täytyisi olla ihmisten hyväksymä. Lain yleinen ja abstrakti formulointi suojelee lain oikeudenmukaisuutta. (CL, 207-210) Mutta Hayekin tärkein syy korostaa rule of law'ta on se, että rule of law on ainoa tai paras väline takaamaan yksilön vapaus ja autonomia.

Hayekilla vapaus (freedom) ja rule of law ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa mielivaltaisuutta vastaan:

”The conception of freedom under law...rests on the contention that when we obey laws in the sense of abstract general rules laid down irrespective of their application to us, we are not subject to another man’s will and therefore free. It is because the lawgiver does not know the particular cases to which his rules will apply, and it is because the judge who applies them has no choice in drawing the conclusions that follow from existing body of rules and the particular facts of the case, that it can be said that laws and not men rule. Because the rule is laid down in ignorance of the particular case and no man’s will decided the coercion used to enforce it, the law is not arbitrary.”(CL, 153)

Hayekilla yksilön vapaus tarkoittaa sitä, että yksilö voi muokata toimintaansa omien aikomustensa mukaan. Kukaan ei saisi manipuloida, kontrolloida olosuhteita ja lähtötilannetta niin, että yksilö joutuisi toimimaan manipuloijan eli kontrolloijan tahdon mukaisesti. Säännöt tarjoavat viitekehysten, jonka sisällä yksilö voi vapaasti tehdä omia päätöksiään. Kiellot ovat luonteeltaan täysin negatiivisia. (CL, 152) Tässä on ongelmana se, että yksilö valintoineen ei saisi kulkeutua sääntöjen viitekehysten ulkopuolelle. Eikö sääntöjärjestelmä kokonaisuutena voi estää tietynlaista toimintaa, vaikka se ei rajoittaisi tietyn yksilön vapautta. Esimerkiksi Hayekin kohdalla se voisi olla markkinoiden vastaista toimintaa tai elämää markkinoiden ulkopuolella.

Toisin sanoen sääntö- tai lakijärjestelmä saattaa palvella tiettyä ideologiaa. Esimerkiksi englannin common law systeemin päätökset olivat joskus tarkoitettu edistämään teollisuuskapitalismia. Kun he esimerkiksi tarvitsivat halpaa työvoimaa maaseudulta kaupungin tehtaisiin, muutettiin köyhäinlakia niin, ettei ihmisillä ollut muuta mahdollisuutta kuin ’vapaasti’ myydä työvoimaansa (Halleröd 1992, 28). Hayekhan on huolestunut vain siitä, ettei yksilö joudu jonkun toisen tahdon alaiseksi. Hän ei juuri välitä siitä, miten muut elämään kuuluvat seikat saattavat vahingoittaa yksilön autonomiaa kuten mm. talous tai tiedon puute. Hayekin mielestä suurin uhka yksilön vapaudelle on demokraattinen lainsäädäntö (legislation), mutta hänellä on siihenkin konkreettinen ratkaisumalli.

Tämän mallin, joka pääpiirteissään esiteltiin luvussa 3.1, tarkoituksena on edistää kehitystä. Tuomarit ja koko juridinen oikeuskäytäntö saattavat toimia tulevaisuuteen suuntautuneiden uusien sääntöjen esteenä. Tuomarithan 'löytävät' lain usein vetoamalla menneisiin tapahtumiin ja tällöin päätökset eivät välttämättä pysy ajassa mukana: yksilöiden oman elämän suunnittelu vaikeutuu, joten tarvitaan innovatiivista lainsäädäntöä. Tosin se on rajoittunut ongelmiin, joita tuomarit eivät pysty hoitamaan tyydyttävästi. Mutta demokraatisilla lainsäätäjillä on kuitenkin valta vaikuttaa, ohjata tuomareita, lakimiehiä. Luonnollisesti heidänkin toimintansa on suuntautunut universaalisti hyväksytyyn rules of just conductin formulointiin.

Hayekin ideaalinen perustuslaki on kolmen portaan hierarkkinen rakennelma, jossa enemmistön hetkellinen tahto on alisteinen laajemman enemmistön mielipiteelle rules of just conductista. Molempia rajoittavat vapauden periaatteet, jotka ovat perimmäisiä ehtoja sille, että ylipäätään on olemassa todellisia mielipiteitä rules of just conductin periaatteista. (Crowley 1987, 96) Kun vapaus on perusta sille, mistä muut arvot tavallaan tulevat sekä ehto yhteisön ja yksilön kehitykselle, niin väittelyä perustuslain sisällöstä ei oikeastaan voida käydä. Perustuslakia säätävällä elimellä ei ole oikeastaan muuta vaihtoehtoa kuin edistää vapauden arvoa, jos koko elintä yleensä tarvitaan. (LL vol III, 123) Perustuslaillisella suunnittelulla Hayek haluaisi mielellään korvata poliittisen keskustelun tai luoda sille uudet säännöt.

Yksi Hayekin perustuslailliseen suunnitteluun kuuluvista elimistä on perustuslakituomioistuin tai valtiosääntöoikeus (constitutional court). Sen tehtävänä on estää, ettei mikään elin käytä tietynlaisia pakkokeinoja yksilöitä kohtaan. Se myös antaa ratkaisun lainsäädäntöelinten välisille ristiriidoille ja tuomitsee, että uudet lait ovat yhdenmukaisia perustuslakiin nähden. Hayek ei ole juuri käsitellyt, kuinka jäsenet valitaan tähän tuomioistuimeen. Valinnan suorittavat toisen kamarin (legislative assembly) eläkkeelle jääneet jäsenet. Ensimmäinen kamari (governmental assembly) muistuttaa esimerkiksi Britannian parlamenttia. Se siis perustuu edustuksellisuudelle ja puoluejaolle. Mutta sen valtaa rajoittaa siis perustuslaki ja rules of just conduct, jotka toinen kamari on

hyväksynyt. (LL vol III, 120-123) Toisin sanoen toisen kamarin viisaat henkilöt unohtavat omat intressinsä ja vaalivat julkista mielipidettä.

Toinen kamari siis kehittää substantiivista lakia rules of just conductin hengessä.

Tämän kamarin valtaa rajoittaisi vain perustuslaissa määritellyt yleiset tunnusmerkit, joita rules of just conductiin täytyy sisältyä. (LL vol III, 123)

Rowlandin mielestä Hayekin viittaa traditionaalisiin moraalisiin uskomuksiin.

Toisin sanoen toisen kamarin tulisi päättää ja väitellä traditionaalisten moraalisten näkemysten kautta siitä, minkälainen toiminta on oikeaa tai väärää. Muutamat henkilöt päättävät, kuinka enemmistön mielipide käännetään laiksi. (Rowland 1987, 30-31) Edustaako tämä laki tällöin yhteistä käsitystä hyvästä? Gray sanoo, että toisen kamarin tehtävä on korjata evoluution mukana tuomat vääristymät common law-traditioon ja näin estää vangin dilemman synty (Gray 1985, 71). Tästä enemmän luvussa 4.4.

Hayek pyrkii mallinsa kautta vähentämään turmiollista ja kallista politiikan tekoa.

Kun valtion pakon käyttö vähenee, niin tehtäviä ja palveluja siirretään paikallistasolle, jossa asukkaat voivat kilpailuttaa kuntia tai yrityksiä. Tällöin kustannukset alenevat. (LL vol III, 103) Samoin parlamentilla, hallituksella on mahdollisuus sanoa ei kansalaisten kasvaville vaatimuksille vedoten rule of just conductiin: valtion budjetti ei saa ylikuormittua. Tai toisinpäin toinen kamari voi kieltää lain, jolla olisi suotu esimerkiksi laajaa avustusta yksinhuoltajaäideille. Systeemin käytännön toteutus riippuisi siis aivan siitä, kuinka aktiivisia kukin elin tosiasiaassa olisi. Periaatteessa suurin valta tuntuisi olevan toisella kamarilla (legislative assembly). Yksilöillä ei näyttäisi juurikaan olevan vaikutusvaltaa rules of just conductin sisältöön tai rule of law'n toimintaan, vaikka näillä molemmilla olisi aikamoinen vaikutus yksilöiden elämään.

Keskeinen päämäärä konstitutionaalisessa demokratiassa on suojella julkista keskustelua ja kollektiivista valintaa sekä suojella demokratiaa puolue tyranniaa ja omaa etuaan ajavia edustajia vastaan. (Sunstein 1988, 352-353) Tiettyä vastaavuutta on havaittavissa Hayekin rule of law -malliin. Hayek pyrki erityisesti estämään yhteisön perustumista suunnittelulle, sen sijaan hän halusi ylläpitää informatiivisen markkinayhteiskunnan. Rule of law saattaa olla konfliktissa

demokratiaa kohtaan. Miten rule of law'n ja demokratian suhdetta voidaan tematisoida muutenkin kuin konstitutionalistisen lukutavan sisään jäävällä tavalla? Tulisiko demokratian vahvistaa rule of law'ta? Voivatko ne edellyttää toisiaan?

4.2. Rule of law vs. lainsäädäntä

Rule of law:sta ei ole olemassa vain yhtä määritelmää. On olemassa monta käsitystä siitä, mitä on rule of law. Mitä enemmän siitä kirjoitetaan, sitä erilaisempia asioita painotetaan. Harden ja Lewis toteavatkin, että rule of law'ta ovat käyttäneet historiassa monet eri hallitukset tai hallitsijat omalla tavallaan monissa erilaisissa tilanteissa. Heidän mielestä rule of law'lla on ollut vain symbolinen arvo. (Harden & Lewis 1988, 25-26) Monet kirjoittajat pyrkivät rule of law'n avulla yhdistämään legaalisen ja poliittisen teorian. He pyrkivät luomaan määräävän elementin, joka on välttämätön yhteiskunnan järjestykselle.

Vuonna 1885 ilmestyneessä teoksessaan "Introduction to the Study of the Constitution" A.V. Dicey käytti termiä rule of law puhuessaan Britannian perustuslain kolmesta periaatteesta: (a) ihmistä ei voida rangaista kuin erillisellä lain alueella, joka on vakiinnutettu yleisellä legaalisella tavalla tuomioistuimissa, (b) ihminen asemastaan huolimatta on subjekti laille ja vastuunalainen tuomistuinten tuomiovallalle ja (c) perustuslain yleiset periaatteet ovat peräisin oikeudellisista päätöksistä, joilla on tuomioistuimissa määritelty yksilöiden oikeuksia yksittäisten tapausten kautta, eikä päinvastoin. Diceyn periaatteista ensiksi mainittu (a) on yleisesti hyväksytty mutta periaatteet (b) ja (c) ovat korvattu doktriinilla, jonka mukaan joidenkin lakien tulisi hallita ja rajoittaa valtion viranomaisten toimintaa. (Waldron 1989, 79-80)

Tätä kautta rule of law'n määritelmäksi saadaan, että valtion tai hallituksen toiminta on laille alisteinen. Tavallisilla kansalaisilla on oikeus vaatia voimaan nämä lait, eikä heitä saisi alistaa valtion vallalle ellei se perustu lakiin. (Waldron 1989, 81) Mutta jos valtion tai hallituksen toimintaa ei säädä lait, eikö tällöin automaattisesti niiden toiminta ole lainvastaista. Toisaalta monet totalitaariset valtiot toimivat omien lakiensa mukaan tai niiden hengen mukaisesti. Rule of law

ei täten automaattisesti voi taata yksilön vapautta. Toisinsanoen rule of law vaatii institutionaalista suojelua. Ollaanko tällöin riippuvaisia demokratiasta? Mitä rule of law kirjaimellisesti oikein tarkoittaa?

Laajassa mielessä käsitettynä rule of law tarkoittaa kahta asiaa: (a) ihmisten toimintaa säätelevät lait, joita heidän tulisi noudattaa. (b) Lakien pitäisi olla sellaisia, että ihmiset ovat kykeneväisiä ohjaamaan elämäänsä sen kautta. Se, että lakia voitaisiin noudattaa tarkoittaa: "It must be capable of guiding the behaviour of its subjects." Ihmisten täytyy ymmärtää laki ja toimia sen mukaan. Tämä on tietysti hyvin formaalinen määritelmä rule of law'sta. Monia erilaisia periaatteita voidaan johtaa tästä rule of law'n perusideasta. Ne vaan pitää suhteuttaa erilaisten yhteisöjen omiin olosuhteisiin. (Raz 1977, 196-198) Näitä periaatteita käsittelen rule of law'n ohuen (thin) mallin kautta.

Malli on luonteeltaan normatiivinen. Se suosittelee kuinka positiivista lakia tulisi käyttää ja millainen muoto sekä sisältö sillä pitäisi olla. Siten rule of law'n ideaali on tavallaan alkulähde positiivisen lain päätelmille ja oikeusviranomaisten toimille. Tämä pitää sisällään niin lainsäätäjät, virkamiehet sekä tuomarit. Se on myös lähde normatiivisille argumenteille, joita käytetään lakia tehtäessä kuin myös lain hallinnossa. (Summers 1988, 157-158) Kirjoittaja esittelee artikkelissaan muutamia eri malleja, joista esittelen nyt hänen oman valintansa.

Kansalaisia tulisi hallita vain lain valtuuttamien henkilöiden toimesta. Lisäksi kansalaisten hallitseminen pitäisi olla yhdenmukainen ennakkopäätösten ja asetusten kanssa. Lakien tulisi perustua tiettyihin sääntöihin. Sääntöjen olisi oltava mm. yleisiä, määrättyjä ja selviä, tarkoituksenmukaisia niin viranomaisille kuin subjekteille. Lisäksi niiden olisi oltava julkisia, muuttumattomia ja yhdenmukaisia oikeuskäytännön kanssa. Ne eivät saisi olla ristiriidassa muiden sääntöjen kanssa, lisäksi niiden olisi oltava alttiita mukautumiselle eli muutoksille. (Summers 1988, 158) Mutta muutoksille on myös selvät ohjeet siitä, kuinka niiden pitäisi toteutua.

" ... Legislative officials ought to change the rules whenever changes are justified, but such changes ought to be in accord with rules for changing the rules, and

ought to take the form of changes from rules to new rules, not grants of discretion to officials.” (Summers 1988, 158)

Summersin mielestä ohut teoria on poliittisesti neutraalimpi kuin vahvat teoriat, jotka pyrkivät liittämään teoriaansa ihmisoikeudet, markkinat tai demokraattiset foorumit. Tämä malli ei myöskään anna virkamiesten tai tuomareiden muuttaa lakia omaa tarkoitustaan varten. Se ei määrää demokratiaa. Se ei määrää, että lain sisältö olisi oikea tai hyvä. Se ei myöskään määrää kirjoitettua perustuslakia. Ohut malli on luonteeltaan tekninen. Se ei hämää ihmisiä, kun rule of law'n periaatteet uhrataan kiistassa jonkun muun yhteisössä vaikuttavan asian kanssa.

Viranomaiset eivät voi paeta tätä tosiasiaa. Summers uskoo vahvojen teorioiden antavan turhaa toivoa siitä, että lähes kaikki ongelmat voitaisiin ratkaista rule of law'n otsikon alla. (Summers 1988, 159-161) Kuinka rule of law oikein sitten palvelee yksilön autonomiaa?

Raz painottaa, että rule of law on hyve, mutta vain yksi hyve legaaliseen prosessiin kuuluvien muiden hyveiden joukossa. Samoin on hyvin tärkeää tietää, mitä arvoja rule of law palvelee. (Raz 1977, 202) Waldron puolestaan painottaa, että kansalaisten pitäisi tietää periaatteet, joilla hallinnon toimintaa kontrolloidaan. Modernissa rule of law-keskustelussa on huomio kiinnittynyt tiettyjen formaalisten ja proseduraalisten tunnusmerkkien erittelyyn, joita käskyillä ja säännöillä on tai ei ole. Esimerkiksi lakien tulisi olla universaalisia ja hyvin tunnettuja, jotta yksilö voisi hyvin suunnitella omaa elämäänsä. (Waldron 1989, 81) Mainitut kaksi ovat tärkeimmät monien joukosta.

Palveleeko universalisuus yksilön autonomiaa? Universalisääntöhän ei ole määrätty vetoamaan juuri johonkin tiettyyn henkilöön tai tilanteeseen. Kuitenkaan rule of law ei kiellä tekemästä partikulaarista legaalista järjestystä. Sellaista järjestystä vain tulisi ohjata universaaliset säännöt tai ainakin se pitäisi oikeuttaa universaalein periaattein. Toisin sanoen lakien tulisi kohdella kaikkia tasa-arvoisesti. Yksilöiden on helpompi ennustaa tuomareiden tai virkamiesten toimintaa, jos päätökset perustuvat universaaleihin periaatteisiin. Ehtona tietysti on, että ne ovat yleisiä ja ihmisten tiedossa. Toisaalta partikulaariset säännöt ollessaan vakaita ja kaikkien tiedossa tarjoavat aivan yhtä hyvän mahdollisuuden

suunnitella omaa elämää kuin universaaliset säännötkin. (Waldron 1989, 81-82) Jossain tapauksissa tarvitaan aivan omanlaista erityiskohtelua.

Universaalien sääntöjen tulisi estää yksilöä joutumasta lainsäätäjän tahdon alaiseksi. Tämän se monesti estääkin, mutta se ei suojele esimerkiksi koko kansaa joutumasta lainsäätäjän armoille. Ajatellaan vaikka monissa arabimaissa vallalla olevaa islamilaista lakia. Jos laki on epäoikeudenmukainen, eikö tällöin vetoaminen universaalisuuteen estä esimerkiksi tuomareita tai virkamiehiä poistamaan tätä yksilöön vaikuttavaa epäkohtaa. Toisaalta yksilö tietää, mitä tuleman pitää (Waldron 1989, 82). Viranomaisten yksittäinen ja paikallinen mielivaltaisuus voi joskus parantaa yksilön autonomiaa päättää omasta elämästään.

Mutta yleensä rule of law on nähty vastakohtana juuri mielivallalle. Valtio tai hallitus ei voi muuttaa lakeja itselleen sopivaksi mielivaltaisesti ja salaisesti. On ylipäätään väärin käyttää julkista valtaa jonkun yksittäisen päämäärän saavuttamiseksi. Hayek syytti esimerkiksi juuri puolueita tällaisesta toiminnasta. Mutta toisaalta lainsäätäjä voi edistää rule of law'ta, vaikka hänen toimintansa perustusikin oman edun ajamiseen. Raz sanookin, että mielivallan käsite voi osittain olla subjektiivinen. Kyse voi olla siitä, mihin tarkoitukseen lainsäätäjät lain tekevät. (Raz 1977, 203) Periaatteessa eri yksilö voi kokea mielivaltaisuutta hyvinkin erilaisissa tilanteissa.

Ronald Dworkinin vastaus mielivaltaisuuteen on "value of integrity": vaikka lainsäädäntä (legislation) onkin tulos kilpailevien intressien välille tehdyistä sopimuksista ja kompromisseista, sen silti pitäisi ilmaista koherentti käsitys oikeudenmukaisuudesta (justice). Laki on koherentti, kun henkilö voi pitää sitä moraalisenä näkemyksenään. Asetusten ja päätösten pitäisi olla yhtenäisiä perustana oleville periaatteille, jotka legitimoivat lainsäätäjien ja oikeusistuinten toimintaa. Dworkinin mielestä yhteisö voi laillisesti määrätä velvoitteita jäsenilleen vain silloin, kun yhteisön lait voidaan tulkita koherentiksi moraaliseksi näkökulmaksi, johon kansalaiset voivat identifioitua. (Waldron 1989, 83-84) Tarkoittaako tämä, että jos yksilö ei kykene identifioitumaan yhteisön

moraaliseen näkökulmaan, hänen ei tarvitse yksilönä hyväksyä yhteisön velvoitteita?

Yksilön autonomiaa eivät palvele pelkästään universaalisuuden tai eimielivaltaisuuden arvot, vaan myös lakien ja sääntöjen ennustettavuus. Ohuen mallin yhteydessä mainittu sääntöjen ominasuuksien lista luo laille ennustettavuuden tuntua. Kun yksilön elämän olosuhteisiin vaikuttavan viranomaistoiminnan ennustettavuus on suuri, niin tällöin yksilön autonomia tai vapaus tehdä valintoja oman elämänsä suhteen laajenee. Rule of law on siis tärkeä suoja myös yksilön vapaudelle. Näin lähestytään vahvasti liberalismiin perustaa ja myös Hayekhan korostaa juuri yksilön vapautta. Raz painottaa kuitenkin, että tämä vapaus eroaa poliittisesta vapaudesta. Rule of law kyllä antaa yksilön oikeuksille suuren arvon, mutta ei välttämättä estä valtiota puuttumasta näihin oikeuksiin. (Raz 1977, 204)

Raz korostaa, että rule of law kunnioittaa erityisesti ihmisyyden arvokkuutta (human dignity). Laki saattaa vahingoittaa tätä arvokkuutta monella tapaa ja sitä ei rule of law'kaan välttämättä suoja. Mutta rule of law tarjoaa laillisen perustan ihmisen arvokkuuden kunnioittamiselle. Ihmisen arvokkuuden kunnioittaminen tarkoittaa yksilön autonomian arvostamista eli mahdollisuutta suunnitella omaa tulevaisuuttaan. Rule of law'n vahingoittaminen tai huomiotta jättäminen haittaisi yksilön autonomiaa. (Raz 1977, 205) Mitä yksilön autonomia oikeastaan pitää sisällään? Autonomiaa voisi pitää vastakohtana pakotetuille valinnoille. Jos yksilö elämässään ei voi tehdä valintoja tai ei ole harjoittanut omaa valitsemista, onko yksilö tällöin hallinnut omaa elämänsä.

Sosiaalinen turvaverkkohan kasvattaisi periaatteessa ihmisen valinnan vapauksia tehdä erilaisia päätöksiä, koska se lisää ennustettavuutta ja hyvinvointia. Valtion pitäisi suojella ja edistää yksilön autonomiaa. Mutta määritteleekö rule of law kuinka valtion valtaa pitäisi käyttää? Ihmisten tulisi vaan tietää, kuinka valtion päätökset vaikuttavat heidän elämäänsä. Yksilöiden kuuluisi tuntea lait ja se kuinka saavuttaa niillä päämääränsä. Mutta minkälainen toiminta on mahdollista? Autonomian laajuudesta riippuu se, kuinka paljon yksilö voi tehdä päätöksiä oman elämänsä suhteen. Waldronin mielestä laki ei saisi olla niin yksityiskohtainen, että jokainen päätös menisi lakimiesten kautta. Samoin yksilön

pitäisi tietää, milloin turvautua asiantuntijan apuun. (Waldron 1989, 91) Mitä vakaampia ja pysyvämpiä lait ovat, sitä helpommin ihmiset pystyvät suhteuttamaan niitä elämäänsä.

4.3. Rule of law'n poliittisuus

Rule of law'han pyrkii olemaan vastaus tyrannian ongelmaan; tilanteeseen, jossa jotkut ihmiset pyrkivät määräämään toisten ihmisten elämästä ja päätöksenteosta sopeuttaen ne omiin tarkoituksiinsa ja päämääriinsä. Toisaalta marxismin ja posivitismin edustajat eivät usko oikeuden avulla voitavan rajoittaa hallitsevan luokan valtaa, vaan pikemminkin oikeus on heille vain väline hallita tahtonsa mukaan (Reynolds 1989, 1). Kenties vetoaminen rule of law'han tarkoittaa vain velvollisuutta legitimoida vallitseva hallinto: kansa pidetään kurissa rule of law-retoriikalla. Hardenin ja Lewisin mukaan rule of law ei ota huomioon todellisia valtasuhteita tai sosiaalista systeemiä, eikä myöskään takaa yksilöllistä vaikuttamista (Harden & Lewis 1988, 33 ja 157). Mikä on rule of law'n suhde yksilöön ja demokratiaan? Kuinka rule of law perustellaan?

Reynoldsin tulkitseman klassisen tradition mukaan rule of law voidaan oikeuttaa vetoamalla ihmisluonteen monimutkaisuuteen. Sen mukaan ihminen on sekä radikaalisti yksilöllinen että sosiaalinen. Ihminen voi toimia niin yksilönä kuin kollektiivina joko itsekkäästi tai altruistisesti. Ihminen ei voi olla tietoinen vaihtoehtoisen toiminnan seurauksista. Huolimatta suuresta informaatiomäärästä kukaan ei voi saavuttaa tilaa, jossa ei olisi väärän päätöksen mahdollisuutta. Toisin sanoen ihmisen toimintaa ei voida kontrolloida tai ohjata perustaen se abstraktiin moraaliseen totuuteen. Ennustamattomat tahtoon tai järkeen perustuvat virhearvioinnit vaikeuttavat siis elämäämme. Joissakin yhteisöissä ihmisluonteen negatiiviset vaikutukset ovat enemmän esillä, toisissa taas positiiviset. (Reynolds 1989, 5)

Reynoldsin tulkinta tuo yhteen legaalisen ja poliittisen filosofian. Sen mukaan lain instituutio alistaa ihmisluonteen puutteet sen hyvyydelle. David Humea mukaillen ihmisillä on kyky muokata maailma mieleisekseen, tästä seuraa lain tuotos, joka näinollen olisi keinotekoinen. Joidenkin mielestä se on ihmisen

luonteen ja käytännöllisen järjen tulosta. Laki käsittelee ihmisen luonteen ongelmaa kahdella tasolla:

” It provides authoritative rules of conduct for all to observe in the pursuit of their own ends, rules which provide order in that they establish legitimate expectations for such conduct. It also establish conventions for interpreting, creating, and changing the rules. These procedures and other official structures can be consciously constructed in ways that discourage inventive self-seekers from perverting the designedly neutral process of law to private advantage.” (Reynolds 1989, 5-6)

Lakien konventionaalisuus saattaa aiheuttaa sen, että demokratioissakin oikeus on vahvemman tahto, esimerkiksi enemmistö jyrää yksilön. Rule of law on traditionaalisesti viitannut yhteisöihin, joissa laki on luonteeltaan yleinen, prospektiivinen ja julkinen. Tuollaisissa yhteisöissä oikeus palvelee samaa neutraalia funktiota kuin luonnonlait (laws of nature). Ne vain tiedottavat, kuinka yksilön pitäisi toimia. Mutta ihmisten tulisi saada valvoa, että viranomaiset noudattavat rule of law'ta, ettei se muuttu rule of will'ksi. Eräitä parhaista rule of law'n säilyttäjästä ovat perustuslailliset järjestelyt, jotka vallan jaon turvin tehokkaasti estävät rule of law'n syrjäyttämisen. (Reynolds 1989, 6-8) Voiko keskustelu rule of law'sta muodostaa agendan? Pystyvätkö esimerkiksi tuomioistuimet estämään julkista valtaa harjoittamasta pakottavaa toimintaa yksilöä kohtaan?

Raz painottaa, että näkemys rule of law'sta eroaa erilaisissa poliittisissa ja kulttuurisissa elinympäristöissä. Hän erottaa kaksi traditiota toisistaan, joilla rule of law on oikeutettu erityisesti Britanniassa. Ensimmäinen on byrokraattinen malli. Se perustuu reiluuden vaatimukseen. Puolueettomat tuomarit pyrkivät muodolliseen oikeudenmukaisuuteen. Byrokraattisen koneiston pitää olla reilu yksilöitä kohtaan, vaikka anonymit virkamiehet käyttävät sitä. Mallia on kritisoitu siitä, että oikeuden saamisesta tulee kallista ja se vieraannuttaa yksilöt lain tuntemuksesta. Legaaliset asiat formuloidaan hyvin teknisin termein, joten asianomaiset joutuvat jatkuvasti kääntymään korkeasti koulutettujen asiantuntijoiden puoleen. (Raz 1990, 332-333) Toisaalta monimutkaisessa

maailmassa ehkä tarvitaan kasvotonta ja puolueetonta byrokratiaa kohtelemaan yksilöitä tasa-arvoisesti.

Toinen rule of law'n oikeuttamiseen pyrkivä malli on traditioon suuntautunut lähestymistapa. Hayekin ajatuksia sivuavassa mallissa ihmiset jakavat saman yhteisen tradition. He luottavat tietoon, jota ei voida oikeudessa todistaa pitäväksi, koska sitä ei edes aina voida muuttaa sanalliseen muotoon. Malli korostaa vahvaa ja itsenäistä tuomiovaltaa, joka tulkitsee ja muuttaa lakeja. Se sitoutuu yleensä common law -traditioon. Maan tavat ja käytännöt testataan ja jalostetaan tuomioistuinten kautta. Rule of law'n tehtävänä on juuri varmistaa, ettei laki olisi kenenkään tahdon mukainen. Tämä koskee erityisesti parlamenttia ja hallintoa. Kaikki harkinta tulisi olla ohjattua; päätösten pitäisi olla yhdenmukaisia jo hyväksi havaittujen käytäntöjen kanssa. Rule of law'n suojeleminen ja kehittäminen kuuluisi vain common law-oikeuksille. (Raz 1990, 333-334) Yksilön demokraattinen vaikutusmahdollisuus jäisi aika vähäiseksi.

Raz korostaa, että traditioon suuntautunut malli on vanhanaikainen. Nykyään elämme nopeasti muuttuvissa pluralisteissa yhteisöissä, joissa ei enää pahemmin ole yhteisesti jaettua traditiota tai arvoja. Yhteisöt ovat jakaantuneet moniin etnisiin, uskonnollisiin ja taloudellisiin ryhmittymiin, joilla jokaisella on omia arvoja ja käsityksiä elämästä. Laki asettaa rajoituksia erilaisille alakulttuureille, koska ei välttämättä ymmärretä tai haluta sietää erilaisuutta. Tällöin rule of law palvelee vain yhteisön eliittiä toisten kustannuksella. (Raz 1990, 334) Rule of law vaatii rinnalleen demokraattiset elimet ja lainsäädännön (legislation).

Demokraattisella lainsäädännöllä on tärkeä osa pluralistisessa yhteisössä, jossa on käynnissä jatkuva sosiaalinen ja taloudellinen muutos. Tällöin demokraattinen politiikka pystyy parhaiden reagoimaan muutoksiin ja huomioimaan eri ryhmien intressit ja mielipiteet. Rule of law vahvistaa demokraattisen lainsäädännön valtaa varmistamalla, että legaaliset instituutiot ovat lojaaleja tälle lainsäädännölle. Toisaalta rule of law asettaa rajoituksia enemmistödemokratialle, mutta tuomioistuinten täytyy olla jatkuvassa julkisuuden valokeilassa ja alistua tätä kautta kritiikille. Oikeuden päätökset muovaavat osaltaan kulttuuria ja osaltaan päätösten pitäisi heijastaa ympäröivää maailmaa. Kuinka tuomarit pystyvät

pitämään omat poliittiset kantansa poissa päätöksistä, on eri asia? Raz hakee vastausta yhteisestä legaalisesta kulttuurista. (Raz 1990, 335-336)

Legaalia kulttuuria muovaavat niin lainsäädöntä kuin juridiset käytännötkin. "It is a legal culture responsive to the democratic impulse." Tällainen kulttuuri kehittyy hitaasti ajan myötä. Raz tavoittelee demokratian ja lain integraatiota, johon yhdistyy kansalaisten vapaus. Mutta riippumattomat tuomioistuimet kuitenkin osittain valjastavat demokraattisen lainsäädännön. Se ei perustu mihinkään mystilliseen meta-lakiin, vaan lain yhtenäisyyden valvomiseen ja tradition ylläpitämiseen. Lain yhtenäisyys takaa demokratian tehokkuuden. Legaalisen tradition varmistaminen takaa, ettei lyhyen tähtäimen politiikka hukuta pitkän tähtäimen intressejä. Toki julkisuuden kautta oikeusistuimet joutuvat epäsuoran julkisen vaikuttamisen piiriin. (Raz 1990, 336-337) Kysymys kuuluukin, kuinka syvälle ihmisten elämän käytäntöihin laki tai rule of law tunkeutuu? Erottaako tuomioistuimet substanssin menettelytavoista?

Laki luo vaaran mielivaltaisuudesta, puuttuu yksilöiden vapauksiin, on epävakaa tai epäselvä. Rule of law'n tehtävänä on estää nämä vaarat. Rule of law on luonteeltaan negatiivinen hyve, sillä se pyrkii poistamaan lakien kautta syntyneen pahuuden. Toisin sanoen rule of law ei pitäisi olla rule of good law. Sen avulla ei pitäisi pyrkiä oikeuttamaan esimerkiksi jotain tiettyä ideologiaa. Voiko rule of law toimia ohjausnormina poliittiselle yhteisölle? Tietyissä mielessä se voisi opastaa kansalaisten käyttäymistä yleisellä tasolla. Vaikka laki täyttäisi rule of law'n tunnusmerkit, se voisi silti olla hyvin ahdistava ja tukahduttava, esimerkiksi Iranissa (kärjistetty esimerkki). Yksilön demokraattisen vaikutusmahdollisuuden kasvattaminen vaatii demokratiaa ja oikeutta vapaaseen poliittiseen toimintaan. Rule of law antaa länsimaissa yksilöille legaalisen autonomian. Kuinka käy demokraattisen autonomian?

Edellä on tullut esiin toisiinsa läheisesti liittyviä käsityksiä rule of law'sta, jotka kuitenkin myös hiukan ovat eronneet toisistaan. Yksilön autonomia halutaan turvata ja suojella erityisesti valtaapitäviltä, mutta ei juuri esimerkiksi markkinoilta tai taloudellisilta toimijoilta. Ylipäätään muodolliseen legaaliseen prosessiin luotetaan, mikä toisaalta on hyvä, jos se antaa tilaa poliittiselle

toiminnalle. Toki yksilöiden oikeuksia suojaavat lait ovat tärkeitä yhteisössä, mutta harvassa tapauksessa rule of law'n tulkinta on avoin tai jätetty yksilöiden harkinnan varaan. Eikö rule of law voisi olla täysin poliittisesti määriteltävissä. Missään esitetyssä mallissa ei lakia ole varsinaisesti kohdeltu siten, että se olisi pelkästään neuvoa-antava; jos lait eivät palvele yksilöiden tarpeita, niistä voitaisiin irtaantua. Toki Raz tuo rule of law tulkinnan hyvin lähelle demokratiaa ja yksilön vaikuttamista.

#####

Rule of law'ta voidaan tulkita eri tavoin tai ainakin painottaa eri asioita sen tulkinnassa. Jos ajatellaan rule of law'n olevan tulkinnolle avoin, eikö sen sisällön määrittäminen ole täten laajassa mielessä poliittinen kysymys. Totuutta ei ole löydettävissä. Rule of law tulisi demokraattisen keskustelun alaiseksi, johon jokaisen yksilön tulisi pystyä osallistumaan (ks. luku 2.4.). Toisaalta juuri rule of law suojelee kansalaisia valtion pakolta ja mahdollistaa autonomisen demokraattisen osallistumisen. Jos ei olisi valtion pakkoa, ei tarvittaisi rule of law'takaan. Yksilön pitäisi itse määritellä ja olla osallisena määrittelemässä niin oman demokraattisen toiminnan kuin yhteisön demokraattisen päätöksenteon sisältöä ja rajoja; saada itselleen eräänlainen demokraattinen autonomisuus. Konstitutionaaliset järjestelyt suojaavat yksilön oikeuksia niin valtion kuin esimerkiksi markkinoidenkin pakkokeinoja vastaan.

Rule of law'n ohuessa mallissa rule of law ei pyrkinyt määräämään demokratiaa. Se oli vain yksi tärkeä osa legaalista prosessia. Se ei määritellyt tarkasti kuinka valtion pitäisi toimia, vaan jätti osittain asiat demokraattisille institutioille. Malli suojeli yksilön omaa päätäntävaltaa oman elämänsä suhteen. Yksilöt eivät toki saaneet huomattavaa mahdollisuutta vaikuttaa lakien sisältöön tai laajuuteen ja kyllähän järjestelmä tietyssä mielessä oli melko hierarkkinenkin. Mutta Hayekin mallissa rule of law ohjaa koko yhteisöä: rule of law'sta uhkaa tulla rule of good law. Kaikki kilpailevat arvot hylätään, koska ne loukkavat rule of law'ta, vaikka monesti syyt ovatkin poliittisia. Razin mielestä kilpailevat arvot pitäisi tasapainoittaa suhteessa rule of law'hon, koska rule of law on vain yksi hyve siitä,

mitä lain tulisi sisältää. Jos uhrataan liian monta sosiaalista päämäärää rule of law'n alttarilla, tekee se laista hyvin onton ja tyhjän. (Raz 1977, 210-211)

Yksilöiden tulisi Hayekin mallissa voida vaikuttaa rule of law'n ja rules of just conductin sisältöön omalla käyttäytymisellään ja vallinnoillaan. Täten he muokkaisivat liberaalista traditiota. Hayek kuitenkin ohjaa ja neuvoo politiikkoja, tuomareita ja toisen kamarin jäseniä siitä, millaiset tulkinnat takaavat liberaalisen tradition säilymisen. Mikä jää tällöin yksilön oman vaikuttamisen mahdollisuudeksi? Mikä takaa muutoksen synnyn? Mitä lakien hallitseminen lopulta tarkoittaa, sillä ihmisethän niitä konkreettisesti tulkitsevat ja muuttavat. Onko Hayekin malli sopiva nykyiseen pluralistiseen yhteisöön? Lainsäädäntö (legislation) palvelee rule of law'ta ja markkinoita, siis liberaalista traditiota. Mikä takaa, etteivät myös yksilöt ole enemmän palvelijan asemassa kuin autonomisia?

4.4. Yksilön demokraattinen vaikutusmahdollisuus

Voisi sanoa, että Hayekin mallissa ollaan yksisuuntaisessa tunnelissa, jossa tunnelin toisessa päässä pilkottaa edistyksen valo, mikä takaa ihmiskunnan menestyksen ja säilymisen. Tunnelin sisällä saa evoluutio kehittyä, toimia spontaanisti, politikoida ja jopa rationaalisesti suunnitella tulevaisuutta kunhan hakun terä ei iskeydy tunnelin seiniin, lattiaan tai kattoon, jolloin syntyy vaara, että tunneli romahtaa ja elämän turvaava valo häviää katseiltamme.

Tämä metafora voi olla lähtökohtana ryhtyessäni tarkastelemaan ongelmia, joita Hayekin malli aiheuttaa yksilön demokraattiselle vaikutusmahdollisuudelle. Hayekin tarkoitushan on taata yksilön vapaus vapaiden markkinoiden kautta ilman valtion mielivaltaisia pakkotoimia yksilöä kohtaan. Voiko tämä toteutua, jos lait ja säännöt vievät politiikan mahdollisuuden yhteisössä? Mikä on todellinen valtion asema Hayekin mallissa? Todellinen peruskysymyshän on, voivatko yksilöt itse hallita ja muokata autonomisesti elämänsä Hayekin sääntöjen puitteissa?

4.4.1. Valtion ja yksilön suhde

Hayekin mallissa valtiolla on oikeus rakentaa organisaatio säilyttääkseen maan sisäisen rauhan ja pitääkseen ulkoiset viholliset loitolla. Täten valtio ylläpitää armeijaa sekä poliisi- ja rangaistuslaitosta. Pakollinen asevelvollisuus rajoittaa yksilön vapautta, mutta kun se on ennustettavissa, voi yksilö suunnitella omaa elämäänsä. (CL, 143) Hayek ei juuri mainitse mahdollisuutta valita siviilipalvelus tai kieltäytyä kokonaan valtion pakollisesta velvoitteesta. Valtion rooli kasvaa sodan uhatessa tai kun kapina tai muu laiton väkivalta on valloillaan. Samoin myös luonnonkatasrofien yhteydessä. Tarvittaessa nopeita toimia yhteisön suojelemiseksi toisen kamarin erityinen hätätilakomitea (emergency committee) antaa hallitukselle erityisvaltuudet toimia tilanteen mukaan. Se saa kaiken vallan, jopa antaa käskyjä tietyille yksilöille (vangitseminen?). Toisella kamarilla on jatkuva oikeus rajoittaa tätä valtaa. (LL vol III, 124-125)

Toinen kamari siis julistaa hätätilan, mutta toimenpiteitä ohjaa hallitus. Tällä vallan jaolla Hayek uskoo, ettei tätä erikoisvaltaa käytetä väärin. Toisella kamarilla tuntuu kuitenkin olevan rajaton määrittelyoikeus siitä, mikä milloinkin katsotaan uhkaavan spontaanista markkinajärjestelmää. Toisin sanoen kaikki vähänkin rajummat poliittiset vastalauseet (kuten esimerkiksi mielenosoitukset, asunnon valtaukset ja Greenpeacen iskut) voitaisiin luokitella laittomaksi väkivallaksi. Markkinathan vaativat tuekseen tietynlaiset poliittiset, kulttuuriset ja sosiaaliset organisaatiot. Jos näitä uhkaa yksilöiden vastarinta puhumattakaan laajemmasta kapinaliikkeestä, valtiolla on oikeus periaatteessa estää heidän toimintansa. Toisella kamarilla on aina oikeus traditioon vetoamalla hylätä poliittiset vaatimukset. Mikä takaa, etteivät oikeusistuimet tee samoin?

Valtion tarjoamien palveluiden pitäisi mahdollisimman usein tulla markkinoiden kautta, esimerkiksi valtio voi rahoittaa tien teon, mutta urakan suorittaa yksityinen yritys. Kansalaisille välttämättömät palvelut tulisi yksityistää, jos se suinkin on mahdollista kuten esimerkiksi on tehty Britanniassa ja USA:ssa Thatcherin ja Reaganin hallintokausina. Täten kaikki tulisivat kilpailun piiriin, jolloin hintoja ei määriteltäisi poliittisin perustein. Valtio tarjoaisi investointiapua,

kun yksityisen puolen rahahanat sulkeutuisivat tai pääoma olisi riittämätön. Tiettyjen palveluiden kustannustaso (esimerkiksi tieverkko) on niin korkea, että vain valtio voi sen kustantaa. Samoin valtio tarjoaisi lasten vanhemmille vouchereita, joilla he voisivat kustantaa ainakin osan jälkikasvunsa koulutuksesta. Vanhemmat voisivat näin itse valita lastensa koulun, tosin he itse maksaisivat kalliin koulun lisän. (LL vol III, 56-61)

Hayek haluaa tarjota yksilöille mahdollisemman paljon valinnan varaa. Valtio olisi vain eräänlainen hätävara, jos markkinat eivät onnistuisi tarjoamaan palveluja. Hayek myös korostaa vapaaehtoisten järjestöjen rooleja, jotka avustavat köyhiä tai myöntävät stipendejä vähävaraisille opiskelijoille. Mutta Hayek tunnustaa valtion kasvavan vastuun köyhien auttamisesta. Sairaas, vanhukset, fyysisesti ja henkisesti vammaiset, lesket ja orvot pitäisi saada valtion kautta minimitoimeentulo, jos he eivät sitä markkinoiden kautta onnistu hankkimaan. Minimimäärä tulisi olla riippuvainen valtion yleisestä varauden tasosta. Tavoitteena ei siis olisi ylläpitää yksilön jo saavutettua elintaso. (LL vol III, 54-55)

Tässä on pientä ristiriitaa siihen, että Hayek ei hyväksy sosiaalista oikeudenmukaisuutta.

Onko työtön oikeutettu minimitoimeentuloon, sillä hän on täysin kykenevä toimimaan markkinoilla? Sitä paitsi jotkut toimivat varmasti täysin markkinoiden ulkopuolellakin. Pelkkä kansalaisuus ei Hayekilla riitä saamaan sosiaalista turvaa. Heidän pitäisi ottaa markkinoiden tarjoamia vakuutuksia pahojen päivien varalle. Hayek ei näe sellaista mahdollisuutta, että yksilön vapaus uhrattaisiin sosiaaliselle turvalle. Jos yksilöt kollektiivina haluavat uhrata vapauden saavuttaakseen esimerkiksi hyvinvointivaltion, voiko tämänkin kieltää Hayekin mallissa. Hayekin mukaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsite ei merkitse mitään, koska markkinoilla vain toimijoiden menettely (conduct of players) voi olla oikeudenmukaista. Lopputulos voi hyvinkin olla epäoikeudenmukainen, mutta ketään ei tule syyttää epätasaisesta tulonjaosta. Tällöin valtion ei pidä yrittää tasoittaa tulonjakoa puuttumalla markkinoiden toimintaan. (LL vol II, 69-70)

Hyvinvointivaltion ylläpitäminen tarkoittaa kovaa verotusta, mitä Hayek erityisesti vastustaa. Hän kyllä ymmärtää verotuksen tarpeellisuuden, mutta julkisen

sektorin koko määräytyisi verotuksen määrän kautta. Verotus ei saisi olla progressiivista, eivätkä kustannukset saisi tulla vähemmistön harteille. Toinen kamari määrää yleiset säännöt, joiden mukaan verorahat kerätään. Parlamentti määrää kustannuksien kokonaissumman sekä rahojen käyttötarkoituksen. Joissain tapauksissa yksilöillä olisi mahdollisuus äänestää esimerkiksi siitä, haluavatko he osallistua esimerkiksi uimahallin kustannuksiin. Äänestyksissä enemmistön tahto voitaisi. Hayek ei tarkemmin määrittele, kuinka usein näitä äänestyksiä järjestettäisiin ja mistä asioista. Kyse olisi lähinnä paikallisen tason kohteista, ei esimerkiksi armeijan määrärahoista. Perusideahan on, että käyttäjä maksaa kustannukset. (LL vol III, 126-127) Valtion kustannusten pitäisi olla hyvin pienet.

Hayek sanoo, että valtion ei tarvitse nojautua pakkoon antaessaan erilaisia palveluja, paitsi varoja kerätessään. Toki varojen keruu verotuksen kautta on aikamoista pakottamista. Eikä yksilön elämän kontrolli juuri lisäännny siitä, että hän saa äänestää, käytetäänkö hänen rahojaan tiettyyn annettuun kohteeseen. Pikemminkin yksilöiden pitäisi päästä osalliseksi päättämään, mihin verorahoja sijoitetaan eli antamaan niiden kohteet, väittelemään niistä julkisella areenalla. Sosiaaliturva on monelle yksilölle paljon tärkeämpi kuin uimahallin rakentaminen. Muutenkin jos yksilöiden palveluiden käyttö hinnat nousevat kovin runsaasti, ei pienipalkkaisilla ole varaa käyttää yleisiä palveluja. Samoin progressiivinen verotus antaa sosiaalipolitiikalle enemmän liikkumavaraa ja luo tätä kautta enemmän vaihtoehtoja.

Hayekin mallissa ei oikeastaan ole esteitä valtion puuttumiselle yksilön elämään. Sitä voidaan aina perustella: se koskee samalla lailla kaikkia ja on välttämättömän mukautumiskykyä yhteisön kasvaviin tarpeisiin. Samoin voi olla joskus vaikeaa päättää Hayekin kahden kamarin välillä siitä, mikä kuuluu lainsäädännön (legislation) ja mikä lain piiriin. Vaikka toinen kamari määrää säännöt tai lait, Hayek jättää yksityiskohtaisemman lainsäädännön ja tarkempien määräysten tekemisen parlamenttin harteille. (Bellamy 1994, 432 ja 436) Toisen kamarinhan pitäisi olla luonteeltaan epäpoliittinen, jos se nyky-yhteisössä mitenkään olisi mahdollista. Mutta Hayek ei selitä, kuinka tämä epäpoliittisuus varmistettaisiin. Hän ei samoin anna vastausta, miten ulkopolitiikka olisi järjestetty hänen yhteisössään. Pystyisikö yksilöt vaikuttamaan ulkopolitiikan suuntaviivoihin?

4.4.2. Säännöt ja yksilö

Hayekilla säännöt kuten rules of just conduct määrittelevät ja ohjaavat yhteisön sekä yksilöiden elämää. Näitä sääntöjä tulkitsevat pääsääntöisesti toisen kamarin jäsenet ja tuomarit. Esimerkiksi rules of just conduct on peräisin spontaaneista käytännöistä. Tällöin ne eivät ole täysin artikuloitavissa. Ovatko ne myös kriittisen keskustelun ulkopuolella? Voivatko säännöt olla täysin persoonattomia? Dobuzinskin uskoo, että eliitti voi käyttää pelisääntöjen sanatonta tietoa hyväkseen vahvistaakseen asemaansa ja saavuttaakseen tiettyjä tuloksia. Säännöillä ja käytännöillä voidaan esimerkiksi rajoittaa maahanmuuttajien omia käytäntöjä tai estää tuottamasta ei-traditionaalisia tuotteita ja palveluja. Tosin kansa taas tietää, kuinka systeemiä voi huijata. (Dobuzinskis 1989, 249) Hayek uskoo ihmisen olevan pääsääntöisesti sääntöjä seuraava olio.

“The rules of conduct are then not merely regulative rules of behaviour; rather, they are constitutive rules, defining the range of possible interactions in the various areas of human action, providing the actors with resources for understanding and communication, and, finally, bringing about social coordination. ..the rule of conduct constitute social practices...following the rule, she is constrained in the range of possibilities open to choice.” (Galeotti 1987, 172)

Hayekin poliittisten järjestelyjen tarkoituksena ei ole puuttua itse spontaaniin prosessiin, vaan vahvistaa ei tietoisesti luotua rules of just conductia eli luoda rule of law-valtio. Tässä valtiossa tärkeintä olisi suojella yksilöiden negatiivista vapautta. Kansalaisten tavoitteiden ja päämäärien toteuttaminen ei ole yhtä tärkeää. Hayek ei suosi positiivista vapautta. Täten vapaus suorittaa valintoja eri vaihtoehtoista tai poliittinen osallistuminen ei kuulu Hayekin vapauskäsitteiden piiriin. (Galeotti 1987, 166 ja 169) Mutta onhan eri asia toimia sääntöjen puitteissa kuin valita säännöt, joiden puitteissa toimii.

Hayekilla sääntöjen pitäisi toteuttaa julkista intressiä. Hän valitsee yksilöiden puolesta oikeat intressit, joita yhteisön pitäisi toteuttaa ja vaalia. Hän tavallaan luo tahtojen hierarkian, joka on itsenäinen ja eroaa näin yhteisössä elävien ihmisten

todellisista tahdoista. Hayek asettaa perustuslaillisia rajoituksia yksilöiden sosiaalisille valinnolle varmistaen, että tiettyjä kollektiivisia päätöksiä ei saavutettaisi. Säännöt ohjaavat valitsemaan jatkuvasti status quon. Toisin sanoen määrättyjä oikeuksia perustuslaissa suojellaan, jottei yksilöiden toiminta loukkaisi niitä. Hayek vetoaa julkiseen mielipiteeseen (opinion) asettaessaan rajoituksia eri ryhmien poliittisten intressien toteutumiseksi. Mutta miksi toisen kamarin päätösten tulisi sitoa yhteisöä? Kansalaisilla täytyy olla oikeus itse kollektiivisesti valita omat sääntönsä keskustelun ja väittelyn kautta. (De Jasay 1989, 297-307) Tuskin mitkään meta-säännötkään ovat peräisin 'pyhästä hengestä', vaan ne voivat palvella jonkin ryhmän tarkoituksia.

Hayek pelkää enemmistön hetkellisen tahdon tuhoavan pitkän ajan kehityksen jolloin evoluution kautta syntyvä järjestys voisi häiriytyä. Ihmiset politikoinnillaan tuottavat vastakkaisia tuloksia verrattuna liberaaliseen traditioon. Toisaalla ihmisillä on mahdollisuus sanoa ääneen tradition merkitykset ja kritiikin kautta pyrkiä muuttamaan yhteiskunnallisia käytäntöjä. Esimerkiksi feministit ovat kiinnittäneet huomiota naisten asemaan traditioissa, joissa korostetaan perhelämää ja muokataan sukupuolten identiteettejä miesten maailman mukaiseksi. Galeotti sanookin Hayekin unohtavan, että usein spontaaninen yhteiskunnallinen kehitysprosessi tuhoaa traditiot ja erityisesti näin käy markkinataloudessa (Galeotti 1987, 176). Rule of law -valtiossa julkinen tila on rajoitettu suojelemaan yksilöiden yksityistä aluetta. Tällöin poliittinen mielipiteenilmaisu vaikeutuu.

Hayekin itsensä organisoivilla taloudellisilla ja yhteisöllisillä instituutioilla on eri funktio kuin valtiolla mikä takaa liberaalisen järjestyksen pysyvyyden. Mutta julkisen tilan hävittäminen saattaa merkitä todellista uhkaa liberaaliselle poliittiselle kulttuurille. Kun yksilön valintamahdollisuudet, jotka toteutuvat juuri osallistumisen kautta julkisella areenalla, ovat poissuljetut, tällöin yhteisön jäsenten vapaus on rajoitettu. Yksilöiltä on evätty mahdollisuudet toimia aktiivisena, valveutuneena kansalaisena ja päästä näin osallistumaan elämän eri normien muokkaamiseen. Hetkellisen enemmistön tehtävänä olisi väittelyprosessin kautta määritellä yhteinen hyvä. (Dobuzinskis 1989, 252-253)

Tosin vähemmistöllä olisi aina oikeus haastaa tämä määritelmä, jopa yksilöllä olisi oikeus muokata sitä omaan elämäänsä sopivaksi.

Hayek väittää, että spontaaninen järjestys ei voi olla ihmisen suunnittelun tulosta ja järjestyksen voi ymmärtää vain evoluutiolain termein. Mutta Dobuzinskis sanoo, ettei se välttämättä ole myöskään ihmisen toiminnan tulosta. Tällöin on mahdotonta alistaa poliittiset oikeudet (taloudellisista eroavina) negatiiviselle vapaudelle. (Dobuzinskis 1989, 255) Hayekin sosiaalinen teoria ei anna päteviä vastauksia yhteisön käytännön ongelmiin, vaan vastauksia pitäisi etsiä poliittisen väittelyn kautta. Tällöin jo edellä mainittu positiivinen vapaus lisää yksilöiden valmiuksia osallistua yhteisön käytäntöjen muokkaamiseen. Samoin yksilöiden kyky itse tuottaa itselleen arvoja parantuu kuin myös jo olemassa olevien perusarvojen kritisointi. Koulutuksen tai tietyn elintason tarjoaminen ei periaatteessa ole Hayekin mallin vastaista, jos valtiolla on pieni osuus palvelujen tuottamisessa tai jokin puolue ei määrittele toiminnan tavoitteita. (Dobuzinskis 1989, 254)

Hayek ajattelee, että nykyisissä pluralistisissa yhteisöissä olisi saavutettavissa yhteisymmärrys yhteisistä moraalisisista periaatteista. Toisen kamarin (legislative assembly) tehtävänä olisi ilmaista tämä yhteisön mielipide (opinion), jonka kautta yhteisö saa legaaliset periaatteensa. Mutta modernissa yhteisöissä on hyvin ongelmallista vedota enää universaaleihin sääntöihin tai normeihin. Yksilö voi olla monen erilaisen ryhmän jäsen, jotka muokkaavat hänen identiteettiään: ammatillisen, perheen, sukupuoli, etnisen, uskonnollisen ja kaveripiirin. Yhteisön eri alueilla operoivat toisistaan eroavat eettiset periaatteet ja moraaliset koodit. Tästä syystä aiheutuvat konfliktit tarvitsevat juuri poliittista kaupankäyntiä jonkinlaiseen kompromissitilaan pääsemiseksi. Tällöin olisi ehkä välttämätöntä, että lainsäädäntä (legislation) syrjäyttäisi lain (law). (Bellamy 1994, 434-435) Tähän liittyy tietenkin se, että julkinen tila olisi avoin keskustelulle.

Tietenkin positiivisen vapauden ja lainsäädännän korostaminen tuottaa tiettyjä riskejä yksilön vaikutusmahdollisuuksia kohtaan. Hayek puhuu enemmistön tai hallitsijoiden mielivallasta. Mutta jos yksilöllä ei ole mahdollisuutta tai tilaa poliittiseen toimintaan, yksilön ei voida sanoa olevan kovinkaan

vaikutusvaltainen päättämään omasta elämästään. Hayekilla vastauksena tähän ongelmaan ovat markkinat, joista yksilöitä ei voida vapauttaa, mikäli he haluavat saavuttaa menestystä ja varautta. Kuka haluaa osallistuvaa poliittista toimintaa, kun yksilöt voivat markkinoilla täysin vapaasti ja reilujen pelisääntöjen vallitessa päättää ja hallita omaa elämänsä? Nykyään tosin ekologiset syyt jo estävät ihmisten toimivan täysin omien päämääriensä mukaan.

4.4.3 Markkinat ja yksilö

Vapaaehtoiseen vaihtoon perustuvat markkinat takaavat Hayekin mielestä miljoonien ihmisten elämän ja sivistyksen. Rationaaliseen ihmisen tulisi valita sääntöihin ja hintamekanismiin perustuvan järjestys, koska se takaisi yksilöille laajat valintamahdollisuudet vaurastua ja päättää omasta elämästään. Markkinat pystyvät tarjoamaan yksilöille suuremman tuoton kuin mikään muu vaihtoehtoinen systeemi, samoin markkinoilla ihmiseen kohdistuva pakko on pienimmillään. Toisin sanoen lähes kaikkien ihmisten pitäisi hyötyä markkinoista. Kley kuitenkin huomauttaa, että näin ei suinkaan tapahdu. Jokainen ei suinkaan kykene tai halua tarjota palveluja, joista markkinat antaisivat vastahyödyn. Kaikilla ei tällöin olisi pääsyä tilaan, joka olisi oleellista siedettävälle elämälle. (Kley 1994, 97-98) Samoin automatisaation yleistyessä on vielä vaikeampaa löytää työtä, jonka palkalla voi ylläpitää valintoja mahdollistavaa elintaso.

Hayek myöntääkin, että kaikkien odotukset markkinoilla eivät tule toteutumaan. Mutta pitkässä juoksussa markkinat hyödyttävät jokaista. Hayek pitää markkinoita pelinä, josta lopulta kaikki saavat reilun osuuden. Tässä pelissä ketään ei kohdella eriarvoisesti. Kaikki ovat puhtaan sattuman vankeja. (LL vol II, 115-117) Kley tosin huomauttaa, että harva yksilö pääsee aloittamaan uudestaan puhtaalta pöydältä samoista lähtökohdista kaikkien muiden kanssa. Ihmiset ovat harvoin kovin tasa-arvoisessa asemassa pelatessaan markkinoiden peliä. Miksi sellaiset yksilöt jotka jo lähdössä saivat huonot kortit, suostuisivat edes pelaamaan peliä ainakaan sääntöjen mukaisesti. (Kley 1994, 99) Hayekin myöntää markkinoiden suosivan niitä, joilla on jo omaisuutta. Tämähän vain lisää heidän kykyään tarjota palveluja muille ja tätä kautta mahdollistaa muidenkin vaurastumisen. (LL vol II, 123-124)

Käytäntö on kuitenkin osoittanut, että kaikille ei riitä vaurautta markkinasysteemissä. Tosin köyhyys on määrittelykysymys.

Hayek korostaa usein markkinoiden tehokkuutta, joka vie parhaiten kehitystä eteenpäin. Hän ei pohdi juuri sitä, pystyvätkö markkinat myös korjaamaan kehityksen aiheuttamat haitat. Sitäpaitsi reaalisen maailman resurssit eivät riitä kaikkien ihmisten hyvinvointiin, tai ainakaan markkinat eivät ohjaa resursseja jokaisen käyttöön, niin paikallisesti kuin globaalisestikaan. Samoin jatkuvaan kasvuun perustuva markkinajärjestys on vähitellen tulossa tiensä päähän: kasvu alkaa tyrehtyä. Lisäksi, jos markkinat perustuvat osittain puhtaaseen sattumaan tai onneen, kuinka tämä voisi taata menestyksen jokaiselle yksilölle edes pitkällä tähtäimellä. Hayekin mielestä markkinat ovat myös hyvä rauhanomainen väline ihmisten väliselle yhteistyölle. (Kley 1994, 88-93) Toisaalta tämän voi nähdä myös hobbesilaisena kamppailuna elintilasta ja henkiin jäämisestä, jossa harvoin säälitään häviäjää. Ainoastaan valtio pystyy rajoittamaan ja valvomaan tämän kamppailun sääntöjä.

Hayekin mallissa valtiolla on samanlainen valvontatehtävä, jottei tiettyjä sääntöjä rikota markkinoilla. Usein säännöillä suositetaan tietynlaista toimintaa. Markkinat luovat tilan, jossa se vahvistaa pelkästään instrumentaalista toimintaa. Tällä tavoin toimivien ihmisten arvot ovat harmoniassa markkinoiden itsensä kanssa. Ne yksilöt, jotka eivät toimi harmoniassa suhteessa markkinoihin ajautuvat epäedulliseen kilpailuasemaan, jolloin heillä on vaikeuksia saada omaa osaansa markkinoiden resursseista. (Dizerega 1989, 233) Tällöin he siis eivät toimi markkinoiden päätöksentekokontekstin mukaan. Jos yksilön valinta ja toiminta yhteisössä voi perustua ainoastaan vain markkina-arvoihin ja vaihtoehtoisille mahdollisuuksille ei jätetä juuri tilaa, yksilöllä on tällöin hyvin rajoitettu määrä toiminnan eri mahdollisuuksia.

Voidaanko markkinoita pitää lainkaan vapaina, kun niitä hallitsevat oligopolistiset ja monopolistiset rakenteet; suurten monikansallisten yhtiöiden käskeyvalta, isojen pankkilaitosten logiikka ja erilaiset taloudelliset valtablokkit. Tällöin on hyvin vaikeaa nähdä tuottajien ja kuluttajien asema tasa-arvoisena, kun markkinat systemaattisesti tuottavat yhä uudelleen vallan ja resurssien

asymmetriaa. Liberaalinen valtio usein tukee tällaista toimintaa. (Held 1987, 252) Hayekin malli ei poista ainoatakaan näistä ongelmista, vaikka hän tuskin hyväksyisi kovin laajaa valtiokapitalismin mallia. Mutta kohtaavatko ihmisten tarpeet markkinoilla? Eikö juuri tämän takia tarvita valtion rationaalista puuttumista markkinoiden toimintaan? Yksilöllä on vaara jäädä markkinoiden kontrollin vangiksi, tuottajien mielivallan alaiseksi.

Hayekin mallissa yksilö yrittää löytää todellisen halunsa markkinoilta. Mutta pystyykö yksilö markkinoillakaan tekemään todellisen valinnan? Saako hän tietoa ei-mahdollisista valinnoista? Onko markkinoiden tarjoama tieto neutraalia ja todella keskeistä yksilön elämälle? Kuinka paljon mainostajat, media ja viihdeteollisuus vaikuttavat yksilön/kuluttajan tahdon muodostumiseen? Mainostajat harvoin korostavat oikeudenmukaisuutta, hyväntekeväisyyttä tai julkisia arvoja, kuten demokraattinen väittely ja keskustelu tekevät. Kukathas sanoo myös, etteivät markkinat poista pakkoa. Yksilöhän pakotetaan, kun joku kieltäytyy tarjoamasta tuotetta tai palvelua, jotka olisivat tärkeitä hänen olemassaololleen. Jokaisen yksilön tulisi itse päättää, mitkä asiat ovat tärkeitä hänen olemassaololleen. (Kukathas 1989, 136) Yksilön ostovoima ratkaisee, tuleeko hän saamaan palvelua.

Kukathas pohtii ongelmaa, kuinka määrittää oikeudenmukainen hinta, kun sellaista ei voi määritellä. Jos yksilölle ei myydä elintärkeätä tuotetta (vesi) kohtuuhinnalla, kuka tällöin oikeastaan pakottaa ketäkin. Kukathas sanookin, että Hayekilta puuttuu teoria oikeudenmukaisesta hinnasta. Spontaani markkinajärjestys saattaa tuottaa myös vangin dilemman eli rationaalinen ja maksimoitu toiminta tuottaa huonoja kollektiivisia tuloksia, joita markkinaprosessi ei hoida tai korjaa. Tällöin tarvitaan valtion puuttumista asiaan. Sama koskee julkisten hyödykkeiden tarjoamista. Jokainen olisi halukas maksamaan oman osuutensa esimerkiksi tiestä, mutta henkilö pelkää, että hänen toverinsa kyllä nauttii tien eduista mutta ei osallistukaan kustannuksiin. Tämä pelko johtaa siihen, ettei kukaan maksa ja tie jää rakentamatta. (Kukathas 1989, 152 ja 213) Tämä taas pakottaa valtion keräämään verorahoja ja osallistumaan sellaisten hankkeitten kustannuksiin, jotka ovat välttämättömiä niin yksilöille kuin myös markkinoiden toimimisellekin.

Hayek haluaa antaa yksilölle lähinnä kuluttajan aseman, jolla olisi tasavertainen osallistumismahdollisuus markkinoille. Tätä osallistumista tulisi suojella. Mutta kuluttaja eroaa kuitenkin kansalaisesta kuten poliittinen toiminta eroaa taloudellisesta toiminnasta. Yksilö pyrkii pelkästään omaan päämääräänsä kuluttajana. Hän toimii ja tekee valintoja hintojen mukaan. Kuluttajan ei tarvitse tietää markkinoiden muista osaanottajista. Hänen valintoihinsa ei vaikuta laajempi horisontti, kun taas kansalainen pyrkiessään saavuttamaan poliittisesti hyvää itselleen toimii yhteisönsä tietoisena jäsenenä. Yksilön poliittinen minä on vain yksi osa muodollisesti tasa-arvoista yhteisöä ja hän tunnistaa eettiset sekä poliittiset velvoitteet tuntemattomia kanssatovereitaan kohtaan. Kansalaisen tulisi ottaa huomioon toiminnassaan niin menneisyys kuin tulevaisuuskin. (Dizerega 1989, 230) Toisin sanoen kansalaisen suhde muihin ihmisiin on erilainen kuin tuottajan ja kuluttajan välinen suhde.

Kysymys on siitä, että valintoja suoritetaan erilaisissa konteksteissa; kuluttaja markkinoilla ja kansalainen demokraattisessa poliittisessa yhteisössä. Markkinoilla pyritään usein suorittamaan ns. edullinen valinta eli saamaan jokin tavara tai palvelu halvalla, kun taas kansalaisen valinnan konteksti on laajempi ja sen tulisi perustua erilaisille kysymyksille ja arvoille. (Dizerega 1989, 231) Jos nyt korostetaan kulutusdemokratiaa, niin ei pidä unohtaa sitä tosiseikkaa, että ihmiset ovat kovin eriarvoisessa asemassa kuluttajina. Kyllähän miljonääri voi suorittaa valintoja kaikkialla maailmassa, mutta työtön vain lähikaupoissaan. Tämä kärjistetty esimerkki kertoo kulutusdemokratian suurimman ongelman: raha ei voi toimia demokratian välineenä, koska se jakaantuu maailmassa kovin epätasa-arvoisesti. Samoin palveluthan keskittyvät rahan ympärille paljon paremmin kuin köyhemmille seuduille (keskusta vs. periferia).

Hayek uskoo, että markkinoilla tehtyjen valintojen kautta ihmiset pystyvät vaikuttamaan yhteisön hyvän muodostumiseen ja oman elämän muokkaamiseen. Ihmiset hylkäävät tiettyjä huonoksi havaittuja käytäntöjä. Päästäänkö näin esimerkiksi syrjinnästä eroon? Jos työnantajat maksavat puolta huonompaa palkkaa naisille tai mustille työntekijöille, onnistuvatko ihmiset valintojensa kautta muuttamaan tämän syrjivän käytännön? Hayekin mallissa

lainsäädäntäprosessi saattaisi hyvinkin jättää tämänytyypiset ongelmat markkinoiden hoidettaviksi, koska palkkojen tulisi muotoutua pelkästään markkinoilla tapahtuvan tarjonnan ja kysynnän kautta. (Barry 1982, 92-93) Esimerkiksi aikoinaan Etelä-Afrikassa mustat eivät juurikaan saaneet parannusta oloihinsa ostoboikottien avulla, koska jostain oli elämään kuuluvat tarpeelliset hyödykkeet hankittava ja tähän tarvittiin rahaa eli työtä.

Toisin sanoen ostoboikoteista ei ole juuri hyötyä, jos ei ole luotu korvaavia vaihtoehtoja, esimerkiksi mustien omistamia yrityksiä. Tähän taas vaikuttaa suuresti pääoman saanti ja sen hinta. Hayekhan lähes olettaa markkinoiden olevan ideologeista vapaa vyöhyke, jossa kaikki suhtautuvat toisiinsa vain ansaitsemismielessä. Ostoboikotit onnistuvat, mikäli painostavalla ryhmällä on taloudellista merkitystä, esimerkiksi USA:n keskiluokkaiset uskonnolliset yhteisöt tai saksalaiset paperinostajat. Kyllähän esimerkiksi ympäristön suojelelu vaatii yleensä poliittisia päätöksiä, lakeja ja valtion valvontaa, sillä yritykset yrittävät valitettavan usein kiertää ympäristölakeja. Mutta tällaisten lakien voimaantulo Hayekin mallissa voisi olla hyvin ongelmallista, koska ne asettavat markkinoille rajoituksia. Toisaalta ympäristöstä on tullut markkinointikeino, jolla luodaan mielikuva ympäristöystävällisimmistä tuotteista.

Markkinat eivät laajenna demokratiaa, vaan pikemminkin suitsivat politiikkaa. Markkinat antavat yksilölle tietynlaisen autonomian, mutta eivät lisää yksilön demokraattista autonomiaa, vaan pikemminkin supistavat sitä. Markkinoillakaan ei päästä eroon pakosta tai valvonnasta, esimerkkinä vaikkapa kauppojen laajat turvatoimet. Samoin monikansallisilla yhtiöillä on suuri vaikutusvalta yhteisön käytännön järjestelyihin sekä yksilöiden elämään. Suojaavatko valtiot todella yksilöiden etuja verrattuna isoihin yhtiöihin? Markkinoiden ylläpitämiseksi aiheutuvat transaktiokustannukset, esimerkiksi Suomen pankkituki, ovat valtavat. Pääsevätkö yksilöt päättämään näistä kustannuksista? Markkinoilla ja kilpailulla on taipumus vieraannuttaa yksilöt toisistaan; ei pyritä keskustelun kautta konsensukseen, vaan yksittäiset intressit kilpailevat keskenään.

#####

Hayek luottaa suuresti liberaaliseen traditioon, joka pitää sisällään yhteisön yhteisen moraalisen tradition. Traditiosta tulee välttämätön yhteisön kehitykselle ja yksilöiden suojaamiselle. Poliittisten instituutioiden merkitys tässä työssä jää vähäiseksi. Mutta Hayek unohtaa, että traditiot ovat olemassa vain ihmisten päätösten ja toimintojen kautta. Ihmiset määrittelevät, mitä merkitsee elää hyvää elämää ja tekevät valintoja erilaisten moraalisten vaihtoehtojen välillä. Traditioiden substanssi on täten alisteinen argumenteille hyvistä säännöistä, joilla tulisi ohjata ihmisten elämää, mutta Hayek ei anna arvoa hyvälle argumenteille. Hän ei myöskään täysin tunnu hyväksyvän sitä tosiseikkaa, että monet eri traditiot kilpailevat keskenään maailmassa. Mikään ei voi taata liberaalisen tradition voittoa.

Hayekin maailmassa yksilöille ei ole varattu julkista tilaa, koska tieto on luonteeltaan yksityistä eikä täysin viestittävässä. Samoin ei ole olemassa mitään tiedon yhteistä objektia. Yhteisön sosiaalisten ja poliittisten järjestelyjen tuomitseminen ainoastaan voi olla yksilön yksityinen asia. Näiden mielipiteiden hyödyllisyys arvioidaan objektiivisesti persoonattomilla markkinoilla. Yksilöiden tulisi käyttää tietoaan vain omien päämääriensä toteuttamiseen. Hayek haluaa alistaa poliittisen sfäärin markkinoiden ensisijaisuuden alaiseksi. (Crowley 1987, 66-67) Markkinoista tulee osittain päämäärä eikä keino saavuttaa uutta vapautta. Järjestelmä ajaa yksilön tarpeiden ohitse. Hayek haluaa rajoittaa yksilön demokraattista vaikutusmahdollisuutta osittain siksi, että hän ei luota demokraattisiin instituutioihin.

Demokraattisissa valtioissa voi vähemmistön mielipide tulla enemmistön vastaavaksi. Harvoin hetkellisen enemmistön johtajat pyrkivät vain institutioimaan valtansa. Demokratioissa kunnioitetaan ihmisten välistä poliittista tasa-arvoa eikä haluta luopua demokratian hyveestä edes vallan saamisen kustannuksella. Hayekin käsitykset ja pelot demokratian suhteen ovat ymmärrettäviä, mutta eivät empiirisesti tarkasteltuna monestikaan siihen kuuluvia; ainakaan niiden eivät pitäisi kuulua demokratian käytäntöihin. Demokratiaa voidaan uusintaa ja kehittää näitä käytäntöjä demokratisoimalla eikä pelkästään nojautumalla johonkin meta-lakiin. Edellä on tullut ilmi, että myös hayekilainen legal democracy -malli on myös melko rajoittava yksilöä kohtaan.

Samoin valtion tarjoamat universaalit palvelut kuten opetus tai terveydenhuolto, eivät juurikaan johda totalitarismiin.

Hayekilla on vahva luottamus markkinoihin yksilön elämän parantajana. Mutta elämä ei ole pelkkää kaupassakäyntiä. Yksilöllä tulisi olla mahdollisuus toimia myös poliittisesti. Poliitiikkahan edellyttää mm. ristiriitojen ilmaisun mahdollisuutta. Poliitiikan tilan supistaminen ei paranna tätä mahdollisuutta. Poliitiikka voidaan nähdä myös kollektiivisena toimintana, jolloin tarvitaan laajaa julkista areenaa. Hayek supistaessaan julkista tilaa käy hyökkäykseen juuri massademokratiaa kohtaan, samoin edustuksellisuus saa häneltä tylyn tuomion. Demokratian eräs hyve on ollut yksi ääni-periaate. Markkinoilla tämä ei toimi. Yksilön ei tulisi käyttää vahvoja tunteitaan vaikuttamiseen. Yksilön vastarinta pitää olla hallinnassa. Se ei saa suuntautua väärin kohteisiin.

Hayekin malli supistaa yksilön demokraattista autonomiaa tai sille on mahdollista luoda laajempikin merkitys yhteisön demokratisoimisen kautta. Tässä rule of law voisi hyvinkin toimia autonomian suojelijana sekä poliittisen osallistumisen mahdollistajana yhä pluralisoituvassa yhteisössä. Onko yksilön demokraattisen autonomian ainoa ja pahin uhka enää valtio tai korporaatit? Voidaanko uhkien joukkoon lisätä markkinat ja talouden toimijat? Pitäisikö rule of law'n suojella myös talouden pakkoa vastaa? Tarvitaanko ylipäätänsä rule of law'ta vai riittävätkö demokraattiset käytännöt?

5. MONIMUOTOINEN DEMOKRATIA

Tässä luvussa tarkoitukseni on pohtia demokraattista mahdollisuutta yksilön demokraattisen vaikutusmahdollisuuden lisäämiseksi. Mitä se voisi pitää sisällään? Tarkoitukseni on osittain kertauksen omaisesti esittää Hayekin mallin epäkohtia sekä pohtia yleisesti liberalistista demokratiakäsitystä. Tähän liittyvät ongelmat yksilöllisyydestä ja yhteisöstä. Esimerkiksi Held (1987) käsittää, että demokratian tulisi olla monimuotoinen eli sen tulisi tarjota erilaisia vaihtoehtoja ihmisille elämänsä muokkaamiseen. Tätä kautta se haastaa ajatuksen, että yhteisöllä olisi jokin yksi yhteinen elämäntapa. Samoin monet asiat tulisivat poliittisen kamppailun piiriin. Mutta tämäkään tapa ei suinkaan ole ongelmaton yksilöille.

Hayek on huolissaan yksilön vapaudesta ja siihen kohdistuvista uhkatekijöistä. Valtion pakkovalta tai enemmistön mielivallan mahdollisuus on yleisesti tunnustettu ongelmaksi. Mutta nykyään demokrateoria tarjoaa myös vastalääkkeitä näille uhille. Hayekin kritisoidessa esimerkiksi puolueita hän unohtaa julkisen median valvonnan, joka joskus ärhäkkäästikin puuttuu väärinkäyttöksiin. Demokratian ei tarvitse merkitä enemmistön mielivaltaa, äänen ostelua etuja tarjoamalla tai yksilön vapauden riistoa kollektiivisen suunnittelun hyväksi. Hayek ei pysty ymmärtämään, että demokratialla voi olla hyvin erilaiset kasvot kuin millaiseksi hän on ne mielessään kuvitellut. Esimerkiksi deliberatiivinen demokratiamalli tarjoaa aivan erilaisen näkökannan demokratiaan. (ks. luku 2.4.)

Hayek ja kuten myös yleensä liberalismikin korostaa yksilöiden erilaisuutta ja ainutlaatuisuutta tehdä valintoja omien uskomuksiensa sekä tietojensa perusteella. He ovat valintojensa kautta moraalisia olentoja. Mutta yksilöt eri yhteisöissä sopivat erilaisilla kuinka yksilöllisyydelle määrätään rajat. Monien Aasian maiden ajattelutavoissa on suuria eroavaisuuksia verrattuna läntiseen kulttuuriin ja jopa läntisen kulttuurinkin piirissä on eroavaisuuksia. Kun tähän lisätään suuret siirtolaismäärät, jotka ovat tulleet Yhdysvaltoihin ja Länsi-Eurooppaan, on vaikea kuvitella vain yhtä käsitystä yksilöllisyydestä tai selvää yhteisymmärrystä yhteisön arvoista. Kuinka käy ryhmille, jotka toimivat erilaisilla

verrattuna liberalistiseen traditioon? Tällöin on olemassa suuri vaara, että he joutuvat tavallaan toisen luokan kansalaisiksi tai ovat pakotettuja omaksumaan liberalistisen tradition käytännöt, siis Hayekin tapauksessa toimimisen markkinoilla.

Hayekin teorian ongelmista yksi on se, että hänen järjestelmänsä pitäisi täydellistyä markkinoihin. Markkinoilla yksilö on täysin vapaa valitsemaan ja toimimaan; mutta voiko itsenäisiä valintoja tekevä yksilö valita kuluttajan asemasta itselleen kansalaisen statusta, jolloin hän myös kykenisi hylkäämään markkinoiden itsestäänselvyyden? Hayekille markkinat merkitsevät samaa kuin happi ihmiselle, ilman sitä me kuolemme ja tuhoudumme. Kuinka ihmiset tällöin pystyvät edes harkitsemaan markkinakäytäntöjen muuttamista. Kysehän on elämästä ja kuolemasta. Mutta tällöinhän yksilön mielipiteet tai tahdot täytyy alistaa markkinoille, jos ne uhkaavat sen toimintaa. Samoin muiden traditioiden on hyväksyttävä liberalistisen tradition ensisijaisuus. Järjestelmän ylläpitämisestä tulee tällöin tärkein arvo yhteisössä, johon yksilöiden valintojen täytyy mukautua.

Mikä on julkisen tahdonmudostusprosessin asema tällaisessä järjestelmässä? Erilaiset kysymykset ja ongelmathan tulisi alistaa koeteltavaksi julkiseen keskusteluun, sillä yksilöthän ovat kykeneväisiä tekemään poliittisia päätöksiä. Heitä täytyy pitää moraalisesti ja poliittisesti tasa-arvoisina toimijoina. Jos tämä deliberatiivinen demokratikäsitelmä hyväksytään (ks. luku 2.4.), Hayekin ehdottama malli on luonteeltaan vahvasti epädemokraattinen. Samoin voidaan asettaa kyseenalaiseksi se, palveleeko malli yksilön autonomiaa antamalla hänelle enemmän toimintamahdollisuuksia oman elämänsä suhteen.

Hayekin kehittämä hyvin konkreettinen hallintomalli, jossa toisen kamarin kautta pyritään suojelemaan liberaalisen tradition voimassaoloa, on järjestyksen ylläpitäjä. Hayek todennäköisesti uskoo, että kaaoksen vastapainoksi tarvitaan tietynlainen järjestys, jonka sisällä yksilön vapaus laajenee. Liiallinen demokratia saattaa aiheuttaa liikaa kaaoksen piirteitä yhteisöön (vrt. eliittiteoria, luku 2.1.). Toisin sanoen massojen saadessa liikaa vaikutusmahdollisuuksia yhteisön käytäntöjen muokkaamiseen tarvitaan järjestelmä, joka vie mahdollisuuden massoilta valtansa käyttöön. Mutta Hayek ei luota myöskään poliittisen eliitin

kykyyn ohjata massoja. Pikemminkin hän on huomannut poliittisten puolueiden kilpailussa äänistä antavan periksi massojen vaatimuksille. Tällöin Hayek turvautui vahvaan tuomarijärjestelmään ja toiseen kamariin, joista molempia on melko vaikea kollektiivisesti kontrolloida tai ainakin demokraattisesti vaikuttaa heidän päätöksiinsä.

Ihmisillä on muodollisesti valta hallussaan, kun heillä on mahdollisuus valita parlamentin ja toisen kamarin jäsenet. Mutta toisen kamarin päätöksethän tulisi olla liberalistisen tradition mukaisia ja tätä osaltaan valvovat tuomarit että perustuslakituomioistuin. Toisin sanoen heidän ei edes pitäisi pyrkiä vastakkaisiin tulkintoihin yhteisön käytännöistä! Kuinka tällöin eri lailla ajattelevien tai toimivien mielipiteet pääsevät esille? Voiko eri tradition omaavat päästä laisinkaan toisen kamarin jäseniksi? Hayekia ahtaasti tulkittaessa siirtolaisten maahanmuutto tulisi kokonaan kieltää, koska he eivät pystyisi sopeutumaan heille vieraaseen traditioon ja kenties uhkaisivat muuttaa sitä; heillä on parempi olla heidän omassa maassaan. Hayek ja kuten myös liberalismikin rakentavat demokratian liberalistisiin arvoihin, jolloin tietyt oikeudet ovat esimerkiksi rule of law'n suojelemia. Tästä asiasta ei juuri kysytä yksilöiden kantaa. Liberaalisessa demokratiassa liberalismi on dominoiva osapuoli, joka esittää hegemonista roolia (Parekh, 1992, 166).

Näin Parekh (1992) pohtii etnosentrisyyttä. Ensimmäiseksi liberalismissa on kehitetty perustuslain suojaamat oikeudet, joihin enemmistö ei juuri pysty vaikuttamaan. Parekh puhuu tässä yhteydessä myös parlamentista ja poliittisesta eliitistä vastakohtana massojen vallalle. Hayekilla tämä sopii, kuten edellä tuli ilmi, toiseen kamariin. Toiseksi he ovat kehittäneet valtion ylläpitämän ja kontrolloidun opetuksen, jonka avulla kansalle opetetaan liberalismiin periaatteet. Hayekhan myös korosti demokratian opetuksellista mahdollisuutta. Kolmanneksi kansalle annetaan osansa kapitalistisesta taloudesta. Hayek luottaa markkinoiden edistykselliseen voimaan. (Parekh 1992, 167) Seuraavaksi voisin Crowley'n (1987) tulkitseman konkreettisen esimerkin kautta selvittää, millaisia ongelmia Hayekin demokratiakonseptiosta saattaa ilmaantua. Samalla esille tulee, kuinka markkinat saattavat pakottaa ihmisiä tietynlaiseen käyttäytymiseen.

Esimerkissä on kyse aseiden omistuksesta (esim. USA). Jos jokaisella on hallussaan ase, on täysin rationaalista myös minulle hankkia ase suojellakseni itseäni muilta. Tietysti ehtona on se että viranomaiset hyväksyvät tämän käytännön. Tällöin kaikki ostavat aseensa, osittain tahtomattaan, koska rajoittamattomat markkinat eivät jätä heille muuta mahdollisuutta. Todennäköisesti jokainen haluaisi ettei kukaan olisi asetta. Tämä on kuitenkin mahdotonta, koska markkinasäännöt jättävät avoimeksi vain vaihtoehdon, että joko ostat tai et osta. Tarvittaisiin siis mekanismi, jonka avulla kollektiivinen aseiden vastustus siirrettäisiin julkiseen päätöksentekoon. Tällainen olisi lainsäädännöllinen tai poliittinen ratkaisu. Hayekin sääntöjen puitteissa sellainen pakottava ratkaisu määriteltäisiin varmasti epäoikeudenmukaiseksi, ellei toinen kamari pystyisi ehdotetusta säännöstä poistamaan pakottavia mielipiteitä. Yksilön tai tietyn ryhmän hyvää ei voida käyttää pakon oikeutuksena. (Crowley 1987, 226)

Esimerkki osoittaa, että ihmisten toimiminen sääntöjen mukaan ei tarkoita heidän todellisia halujaan. Säännöt luovat heille vain yhden toimintavan, jonka he omaksuvat luonnolliseksi ja oikeaksi toimintavaksi, eivätkä he pyri etsimään muita vaihtoehtoja. Todennäköisesti toisenlaisesta toimintatavasta saattaisi seurata sanktioita. Edelleen, jos ihmiset tietävät etteivät he kykene vaikuttamaan asiantilaan, miksi käydä sääntöjä vastaan? Toisin sanoen markkinasäännötkin saatetaan hyväksyä siitä syystä, ettei ole konkreettisia välineitä tai mahdollisuuksia toimia niitä vastaan. (ks. ed.) Jo pelkkä poliittinen tila ja julkisuus olisi tällainen väline. Hayekin systeemissä markkinoista voi tulla hänen pelkäämänsä valtion pakon korvaaja. Voisiko tällöin rule of law suojella yksilöitä markkinoiden ja talouden painostukselta?

Ajatellaan, että yksilön tulisi pystyä tekemään itsenäisiä demokraattisia valintoja elämässään ja näin vaikuttamaan yhteisön kehittymiseen. Kuinka paljon tällöin ihmisten valintoihin vaikuttavat taloudelliset pakot, jotka pakottaisivat muuttamaan henkilöiden todelliset mielipiteet? Esimerkiksi tietyt ryhmät eivät halua suojella metsiä, koska sen seurauksena olisi työttömyys ja elintason lasku. Jos heillä olisi muita työmahdollisuuksia tai muuta vaihtoehtoja turvaa, lopputulos voisi olla toisenlainen. Ihmisten päätökset eivät saisi riippua talouden tai markkinoiden antamasta turvasta. Tietenkin toisaalta metsien suojelun ja

työttömyyden vastakkaisasettelu on myös poliittista retoriikkaa, jolla pyritään tiettyyn tulokseen. Perusajatuksena on kuitenkin se, että markkinat ovat melko pakottava mekanismi, joka ohjaa yksilöiden demokraattisia valintoja sekä supistaa yksittäisten ihmisten vaikutusmahdollisuuksia päättää omasta elämästään (vrt. deliberatiiviprosessi).

Se, että kuluttaja valitsee hyvän elämän, ei ole universaalisesti kaikkien saavutettavissa. Jo resurssien vähyys estää tämän sekä eri ihmisten hyvin epätasaroiset lähtökohdat toimia markkinoilla. Tällöin monet ihmiset tipahtavat ulos markkinoiden toiminnasta, jolloin he joutuvat marginaaliryhmiin, joissa oman elämän hallinta on entistä vaikeampaa. Yksilöiden autonomiaan markkinoilla ei oikeastaan kovin hyvin sovi sosiaalinen solidaarisuus, jolloin tarvitaan valtiota turvaamaan minimoitointulo sitä tarvitseville. Muutenkin valtiolla on hyvin keskeinen rooli markkinoiden toiminnassa. Mutta autonominen kuluttaja, markkina-aktivisti ei juuri rakenna moraalista suhdetta valtioon, vaan pyrkii vain vahvistamaan omaa markkina-asemaansa. (Waltzer 1992, 95) Markkinoihin perustuva yhteisö ei tarvitse kansalaisia, vaan ainoastaan kuluttajia.

Rule of law'n pitäisi suojella yksilöitä ei vain valtion, vaan myös markkinoidenkin painostukselta. Tällöin rule of law takaisi esteettömän ja itsenäisen demokraattisen autonomian yksilöille, jotka päätöksiä ja valintoja tehdessään eivät joutuisi valtion eivätkä markkinoiden mielivallan uhreiksi. Valtiollahan on potentiaalia luoda vaihtoehtoisia valintamahdollisuuksia markkinoiden tarjoamien palvelujen rinnalle. Mutta yhtä lailla vaihtoehtoja voisivat tuottaa julkiset tai yksityiset yhdistykset. Kansalaisyhteisö olisi avoin organisaatioille, yhdistyksille ja toimijoille muokata omia projektejaan. (Ks. Held 1991) Kaiken yllä on kuitenkin tasa-arvoisuuden vaatimus. Esimerkiksi yksityisten koulujen opetusresurssi ei saisi olla liian suuri tai parempi verrattuna valtion ylläpitämiin kouluihin.

Kaiken kaikkiaan yksilöillä pitäisi olla suoja ja mahdollisuus vahvempaa vastaan. Se voisi olla valtio, ay-liike tai markkinat. Joskus se voisi olla oma yhteisö, kollektiivinen toiminta, poliittinen osallistuminen tai oikeus. Yksilöllä tulisi olla demokraattinen mahdollisuus aina valita, minkä suojan kinaloihin hän hetkeksi turvautuu. Rajoittavana tekijänä toimivat lähinnä demokraattisen prosessin ja

toiminnan yhteiset rakenteet. Tämän kaiken eräänä edellytyksenä on myös taloudellinen perusturva, jonka avulla on paljon helpompi hallita omaa elämäänsä (kansalaispalkka?). Yhteisön yksi hyveistähän olisi tällöin pluralismi. Tosin pluralismissa vaarana on se, että siitä voi tulla itseisarvo, jolloin konfliktin mahdollisuus häviää (Ks. Marcil-Lacoste 1992). Toimivassa demokraattisessa yhteisössä tulisi olla mahdollisuus politiikkaan, dialogiin, väittelyyn, keskusteluun ja osallistumiseen. Tosin niiden ei pidä olla hyvän elämän välttämättömyyksiä. Passiivisellakin kansalaisella täytyy olla lailla turvatut perusoikeudet. (Vrt. Held 1991)

Tietysti on olemassa vaara, että egoistinen yksilö käyttää hyväkseen yhteisön erilaisia toimintoja ajaakseen vain omia etujaan. Mutta yksilön käyttäessä joko valtion tai jonkun järjestön palveluja tulee hänelle myös velvoitteita koko yhteisöä kohtaan. Yksilöt ovat aina osa yhteisöä, jonka hyvinvoinnin tulisi tukea yksilön hyvinvointia. Ihmisen elämönhallinnan taakan ei pitäisi olla pelkästään yksilön oman toimintakyvyn harteilla, varsinkin jos häviö tai syrjäytyminen langetetaan ainoastaan yksilön syyksi ja häpeäksi. Yhteisön ilmapiiri saattaa äkkiä muuttua sodaksi kaikkia vastaan; korostetaan valintojen kautta vapaiden ja vahvojen yksilöiden kilpailua, jolloin jo saadusta hyvästä pidetään tiukasti kiinni. Tällöinhän yhteisö vain vahvistaisi syrjäytymistä tuottavia rakenteita, kun todellisuudessa ihmiset kuitenkin voivat hyvin vähän vaikuttaa elinehtoihinsa. (Siltala 1996, 117-126)

Rule of law'n yksi perusideoista oli ennustettavuus: se tarjosi ihmisille etukäteiskuvan valtion viranomaisten toiminnasta. Hayekhan korosti sitä, kuinka yksilöillä olisi mahdollisuus suunnitella paremmin elämäänsä, kun on olemassa selvät säännöt ja rajat valtion toiminnalle. Mutta Hayek ei ottanut huomioon toisenlaisia uhkakuvia yksilön toimimiselle. Nykyään yksilöt eivät voi juuri suunnitella elämäänsä pitkällä aikavälillä, koska työpaikka voi hävitä esimerkiksi valuutta- ja pörssikurssien heilahdusten takia. Sosiaalipalvelujen leikkaukset vain lisäävät yksilön turvattomuutta. Markkinat eivät takaa turvaa ihmiselle, vain yhteisön kautta yksilöt voivat saada hyvän mahdollisuuden elämänsä hallintaan. (Vrt. Siltala 1996)

Voitaisiin sanoa, että demokraattinen valtio edellyttää demokraattisen kansalaisyhteiskunnan sekä demokraattinen kansalaisyhteiskunta (analyytisesti ymmärrettynä) vaatii demokraattisen valtion (Waltzer 1992, 106). Kenties enemmän demokraattisessa yhteisössä talous palvelisi ihmisiä, eikä päinvastoin. Pitäisikö jopa yksityisomistus tulla osittain päätettäväksi poliittiselle areenalle? Tämä on kysymys, jota Hayekin mallissa ei edes tulisi asettaa pohdinnan kohteeksi. Onhan mahdollista, että yksityisomistus muodostaa myös uhan yksilöiden elämän hallinnalle.

Hayekin mallissa rule of law suojelee yksilöitä, mutta myös koko systeemiä, jolloin vääränlaisten muutosvaatimusten katsotaan uhkaavan rule of law'n häviämisen kautta yksilöitä. Täten muutoksia olisi vaikea saada aikaan. Kuitenkaan rule of law ei suojele yksilöitä markkinoiden mielivallalta. Hayek ei halua antaa demokraattista vaikutusmahdollisuutta yksilöille, koska hän pelkää näiden tekemiä päätöksiä. Hayek pelkää enemmistön diktatuuria, mutta ei markkinoiden rakenteellista totalitarismia. Hän ei uskalla antaa demokratialle mahdollisuutta. Mutta jos demokratialle annetaan mahdollisuus, kuinka tällöin estetään Hayekin luomat uhkakuvat? Palvelisiko demokratia yksilöiden tarpeita? Kuinka demokraattinen käytäntö konkreettisesti toteutuisi? Mitä demokraattinen käytäntö voisi tarkoittaa?

5.1. Demokraattisuuden mahdollisuus

Nykyajan eräs piirre on yhtenäiskulttuurin pirstoloituminen; moniin eri alakulttuuriin, etnisiin ja uskonnollisiin ryhmiin, moniin erilaisiin vähemmistöihin, moniin erilaisiin elämäntyyliin. Harvasta valtiosta löytyy enää yhtenäistä yhtä kansaa, jotka olisivat keskenään veljiä ja sisaria. Miksi toisaalta pitäisikään löytyä? (Dobuzingis 1989, 259) Parhaimmassa tapauksessa erilaisuus tuo uusia tuulia yhteisöön ja piristää sen käytäntöjä, luo uusia vaihtoehtoja. Huonommassa vaihtoehdossa rasismi ja väkivalta lisääntyvät, kun eri ryhmittymät etsivät vihollisia, johon purkaa huonoa oloansa. Jokin määritelty pieni ryhmittymä on selkeämpi vihollinen kuin laaja ja monimutkainen valtiokoneisto, jota vastaan ei tahdo enää löytyä kapinan keinoja. Poliittinen passiivisuus on lisääntynyt ja yksilöt entistä enemmän eristäytyneet yhteisön

toiminnasta. Tietyissä maissa huumeet, rikollisuus ja jengisodat tekevät elämän kaikilta turvattomaksi, koulujärjestelmä esimerkiksi USA:ssa on puoliksi romahtanut. (Lasch 1991, 58-59)

Liberalismi yksityisti hyvän elämän. Se asetti rajat valtion vallalle ja samalla vapautti ihmiset kansalaisvelvollisuuksistaan olettaen onnen nyt olevan kaikkien ulottuvilla. Mutta he unohtivat, että julkinen järjestys ei ole pelkästään valtion funktio. Valtio hoitaisi koulutuksen ja turvallisuuden ylläpidon, kun yksilöt hoitaisivat vain omat asiansa. Samalla markkinoiden rakenteet kannustavat keskittymään lähinnä omaan etuun ja luopumaan vastuullisuudesta. (Lasch 1991, 65) Onko mahdollista saada hyvinkin eriytyneet ryhmittymät osallistumaan dialogiin yhteisöllisistä toimintatavoista? Kyllähän demokratian yksi ehto on se, että ihmiset keskustelevat rationaalisesti keskenään. Siinä mielessä rationaalisesti, että he ymmärtävät toisiaan. Erilaisten elämäntapojen suvaitsevaisuusasteen pitäisi olla korkea eri ihmisten piirissä. Yksilöä koskeva pulma tässä on, kuinka laajasti yhteisön päätökset tunkeutuvat yksilön elämään. Minkä luonteisia lakien tulisi olla?

Toisaalta mikä on yhteisön sietokyky käytännöille, jotka enemmistö tulkitsee haitalliseksi? Kuinka tiiviisti yksilöt tulisi pyrkiä integroimaan osaksi yhteisöä? Tietyntylaiset päätökset kuuluvat yhteisössä enemmistön päätettäviksi, toiset kuuluvat yksilön tehtäviksi, joihin enemmistö ei saisi liian konkreettisesti puuttua ja vaikuttaa. Keskustelun kautta tulisi sopia periaatteista, kuinka toimia eri tilanteissa. Heller puhuu siitä, kuinka tulisi aikaansaada konsensus poliittisten päätösten poliittisista periaatteista (Heller 1988, 70). Mary Dietz pitää demokratiaa politiikan muotona, joka tuo ihmiset yhteen kansalaisina. Demokratialla on kyky muuttaa yksilö poliittiseksi olioksi, kansalaiseksi muiden kansalaisten joukkoon. Demokratiassa aktiivisuus on jatkuva prosessi, jossa on tärkeätä osallistua julkiseen väittelyyn ja jakaa vastuu itsensä hallitsemisesta sekä pitää huoli yhteisöstään. Yhteisö voi sitten olla naapuristo, kunta, valtio jne. (Dietz 1992, 75-77)

Se, että yksilöt saisivat enemmän vaihtoehtoja ottaa vastuuta elämästään, merkitsisi jonkin asteista valtion vallan hajauttamista, mutta myös talouden sosialisoinnista siten, että markkinoiden monimuotoisuus kasvaisi. Samoin tulisi

pyrkii pluralisoimaan yhteisöä, siten että yksilöillä olisi erilaisia mahdollisuuksia rakentaa historiallista identiteettiään. (Walzer 1992, 106) Tämähän tarkoittaa juuri demokraattista kansalaisyhteisöä eli olisi erilaisia yhdistyksiä, kokouksia, kansalaisryhmittymiä, joihin yksilö voisi halutessaan osallistua. Kenties tämän tyyppinen aktiivisuus vaatisi demokratian ja osallistumisen opetusta. Jo peruskouluissa kannustettaisiin osallistumaan, keskustelemaan, väittelemään ja muokkaamaan omaa elämäänsä. (Vrt. osallistuva demokratia, luku 2.1)

Erilaisilla sosiaalisilla ryhmittymillä ja organisaatioilla tulisi olla mahdollisuus formuloida ja vedota normeihin, jotka ovat sopivia heidän tavoitteilleen ja tilanteilleen. Kenties pitäisi luoda institutionaalinen rakenne, jossa puolueet ja parlamentti ovat vain yhtenä osana. Tämä rakenne mahdollistaisi sosiaalisen systeemin eri elementtien säännellä kanssakäymisiään ja ratkaista ristiriitojaan. Tämä perustuisi avoimelle keskustelulle ja konfliktien rauhanomaisille ratkaisuille; pitäisi siis luottaa siihen, että erilaiset ryhmittymät saavuttavat kiistoissaan kompromisseja. Demokraattisen kontrollin avulla tulisi estää tai vaikeuttaa organisoitujen intressien ylivalta ja suljettujen ovien takana tehdyt lobbaukset. (Bellamy 1994, 438-439) Yksilön demokraattiset vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät, kun vaikuttamisen ja elämisen käytäntöjen vaihtoehdot lisääntyvät. Tietysti on asioita ja intressejä, joita enemmistö tai vähemmistöt eivät halua hyväksyä tai sallia. Tällöin vaatimukset erilaisuuden kunnioittamisesta joutuvat testiin.

Demokratiaan tulisi kuulua yksilöiden ihmisoikeuksia kunnioittava perustuslaki, joka suojelee yksilön oikeuksia yleisellä tasolla. Mutta kuinka laajasti se saisi määrätä niin ryhmien kuin yksilöidenkin elämän käytännön ratkaisuja? Pitäisikö yksilöillä olla suvereeni mahdollisuus muokata itse käytännön ratkaisunsa? Toki perustuslain syntyyn ja muuttamiseen tulisi kansalaisilla olla oikeus osallistua jollain tasolla. Kenties konstitutionalismi tulisi osittain syrjäyttää demokraattisilla menettelytavoilla. (Ks. luku 4.1.) Demokraattisen autonomiansa kautta yksilöt kykenisivät luomaan ja vaikuttamaan yhteisössä oleviin sääntöihin siten, että ne sopisivat heidän tarpeisiinsa ja estäisivät samalla suhteettomat väärinkäytökset. Tietystä mielessä kansalaisyhteisössä olisi laajaa liikkumavaraa; käynnissä olisi

jatkuva keskustelu erilaisista käytännöistä sekä kokeilu niiden vaikutuksista yhteisön elämään. (Held 1991, 220-235)

Valtio voisi vaatia esimerkiksi muslimiyhteisöltä tiettyjen lakien vaatimusten toteutumista, mutta yhteisössä olisi mahdollisuus toteuttaa nämä vaatimukset kulttuurinsa mukaisesti. Yhteisön ei tulisi sitoa yksilöitä liian tiukasti lain ympärille. (Parekh 1992, 171-172) Tällainen käytäntö vaatii aktiivista keskustelua ja konkreettisia mahdollisuuksia tuoda mielipiteensä esiin ja vaikuttaa asioihin. Tavallaan ihmisillä on velvollisuus tehdä valintoja. Tällöin julkisen tilan täytyy olla avoin valintojen esiintuomiselle. Toisaalta tulisi kyetä huomaamaan ja pitkälti sallimaan ne eri tavat, joilla yksilöt tekevät poliittisia valintojaan. Barber määrittää seuraavanlaisesti (Ks. luku 6) poliittisen toiminnan ehdot:

“One can understand the realm of politics as being circumscribed by conditions that impose a necessity for public action, and thus for reasonable public choice, in the presence of conflict and in the absence of private or independent grounds for judgment.” (Barber 1984, 120)

Benjamin Barber on esitellyt myös erilaisia vaikuttamisen ja osallistumisen välineitä. (ks. Barber 1984, luku 10) Toki nyt pitää korostaa sitä, että passiivisuuden roolin omaksuminen on myös poliittinen valinta. Yksilö voi valita myös kuluttajan roolin ja toimimisen markkinoilla. Olisi hienoa, jos yksilö kykenisi tiedostamaan valintansa poliittisuuden ja ottamaan vastuun valinnastaan. Toki myös markkinoiden sisällä voidaan tehdä poliittisia valintoja ostopäätöksien kautta, mutta enemmän julkinen valinta on osallistua yhteisön julkiseen poliittiseen prosessiin. Perusidea tässä on se, ettei saisi olla olemassa vain yhtä oikeata osallistumisen tapaa; toisaalta jos osallistumista korostetaan ja yksilö haluaa vaikuttaa, on oltava myös realistisia ja toimivia välineitä tähän toimintaan.

Hyviä välineitä ovat kansalaisten suora osallistuminen, edustajien valinta äänestämällä sekä tilastoihin tai alueisiin perustuva edustajien valinta. En aio luetella tässä Barberin ehdotuksia, jotka ovat kehityskelpoisia. Käsittelen lyhyesti tekniikan kehityksen suomia mahdollisuuksia demokraattiseen vaikuttamiseen. Tietokone ja internet saattavat muodostua tulevaisuuden

kansalaiskeskustelupaikaksi, jossa ihmiset ilmaisevat mielipiteitään, ottavat kantaa eri asioihin ja keskustelevat. Tietokoneverkossa voidaan järjestää jopa äänestyksiä, ainakin paikallisella tasolla useammin kuin nykyään. Kyllähän äänestäminen ja keskustelu on helppoa kotona päätteen ääressä. Tosin tällöin kyseisen välineen tulisi olla kaikkien ulottuvilla ja jokaisen pitäisi osata käyttää sitä. Voisiko tietotekniikka olla tulevaisuudessa konkreettinen avain tai hyvä apukeino julkiseen tahdonmuodostusprosessiin?

Tietokonetekniikan kuin muidenkin osallistumista kannustavien välineiden tulisi lisätä yksilön oman elämän hallintaa ja demokraattista autonomiaa. Niiden pitäisi myös olla jatkuvasti muutettavissa, aina tulisi löytyä tilaa uudelle kokeilulle. Asiat olisi hyvä kyetä näkemään ja sanomaan uudelleen. Tällöin olisi myös mahdollista luoda jopa uusi poliittinen tila, hylätä vanhat käsitykset poliittisista ja demokraattisista käytännöistä: luoda uusi poliittinen kulttuuri. Tähän ei sisälly väkivallan käyttöä. On vaikea sanoa, mitä uusi poliittinen kulttuuri voisi konkreettisesti tarkoittaa. Kyse on lähinnä siitä, että status quota tulisi aina pyrkiä horjuttamaan: kenties eri kulttuuriset koodit siirrettäisiin poliittiseksi kamppailuksi. Tällöin demokratiakin saattaisi kehittyä, kun luovuttaisiin yhtenäiskulttuurin ajatuksesta. (ks. McClure 1992)

Yhteisön demokraattisiin valintoihin vaikuttavat historia, traditiot, arvot, ongelmat ja tarpeet. Tottakai esimerkiksi suomalaisilla yksilöillä on pitkälti samat käsitykset edellä mainituista. Mutta kyllä jokainen yksilö tulkitsee asiat omalla tavallaan, johon vaikuttaa hänen lähiyhteisönsä. Laajemmassa mittakaavassa taas Suomi eroaa esimerkiksi Ruotsista. Kun Euroopan Unionissa sitten pyritään laatimaan hyvin yksityiskohtaiset säännöt, jokaista jäsenmaata koskevat direktiivit, eikö tällöin väkisinkin pyritä luomaan yhtenäistä eurooppalaista kulttuuria ja jopa identiteettiä kovin erilaisille ihmisille. Erilaiset käytännöt pyritään saamaan yhteen samantyyppiseen muottiin, joka erityisesti suosii markkinakeskeistä liberalistista järjestelmää. Tätä samaa järjestelmää yritetään nykyään saada jopa universaaliksi malliksi.

Monet Aasian ja Afrikan maat käsittävät kuitenkin hyvin erilaisilla yhteisön luonteen. Traditionaalisten yhteisöjen jäsenet eivät kummaksu heidän elämäänsä

rajoittavia esteitä, vaikka liberaalit eivät niitä hyväksyisikään. (Ks. Parekh 1992) Pikemminkin liberalismiin arvot saatetaan nähdä suurena uhkana heidän yhteisölleen. Hayek huomauttaakin aina välillä, ettei hänen mallinsa ole yleispätevä kaikkialla. Toisaalta hän ilmaisee joskus, että hänen mallinsa mukaan olisi hyvä toimia kaikkialla: se auttaisi luomaan hyvinvoinnin. Mutta kuten Parekh sanoo liberalismi ei ole viimeinen totuus ihmisestä ja hänen käyttämisestään. Se on osittain 1700-luvun yksilöllisen yhteisön poliittisiin ongelmiin tuotettu ja suunniteltu järjestelmä. (Parekh, 1992, 168-169) Myös Hayekin voi väittää osittain elävän 1700-1800-luvun maailmassa, jolloin maailma ja yksilön elämä oli jossain muodossa yksinkertaisempaa.

6. LOPUKSI

Hayek on tuotannossaan aina korostanut yksilön vapaata asemaa vapailla markkinoilla. Hän haluaa suojata yksilöä valtion mielivaltaisilta toimilta tai jonkin tietyn intressiryhmän pakottavilta päätöksiltä. Hayek pyrkii kuten liberaali demokratiakin löytämään ja edistämään julkista intressiä. Hayekin varhaisemmassa tuotannossa yksilön oikeuksien suojeleminen saattoi mahdollistaa esimerkiksi bill of rights'in kautta. Myöhemmin hän hylkäsi ajatuksen siitä, että olisi olemassa jokin perusoikeuksien lista, koska tällöin olisi suuri vaara sortua konstruktivistiseen rationalismiin. Samoin legaalisisessa kontekstissa tuotetut juridiset ratkaisut eivät välttämättä pystyneet reagoimaan muuttuvan maailman ongelmiin. (Bellamy 1994, 427-428) Hayekin ratkaisu tähän oli toinen kamari, joka kykenisi reagoimaan olemassa olevaan maailmaan.

Samoin, (osittain äsken mainituista syistä), Hayek vähitellen hylkäsi amerikkalaisen konstitutionalisin jossa korkeimmalla oikeudella olisi suurta vaikutusvaltaa yhteisön päätöksiin. Hän oli myös hyvin pettynyt sen käytännön toimivuuteen. Hän ei myöskään nostanut jalustalle yksilöiden poliittisia vaikutuskeinoja kuten äänestämistä tai kilpailua eri vallan keskusten ja intressiryhmien välillä, jotka ovat kuitenkin keskeisiä liberalistisessa demokratiassa. Hayek ei halunnut antaa liikaa valtaa laillisesti valituille edustajille tai valtion hallinnolle, vaan korosti kuinka valtion toiminnan tulisi olla minimissään.

Mallissa on tärkeää vallan jakaminen: toimeenpano-, lainsäädäntö- ja tuomiovaltaan. Rule of law ja konstitutionalismi ovat hyvin läheisessä yhteydessä toisiinsa. Kummassakin tapauksessa kilpailuun perustuvat markkinat ovat hyvin keskeisessä asemassa yhteisön luonnetta määrittelevänä tekijänä. Samoin yksityisomistus on molemmissa korostetussa asemassa. Hayekin ajatuksiin demokratiasta ja yksilön asemasta vaikuttaa paljon hänen vakaumuksensa taistella kommunismia ja fasismia vastaan. Hän on jatkuvasti pyrkinyt rakentamaan mallia, joka suojaa yksilöä kollektiiviselta päätöksenteolta. Tässä valossa tarkasteltuna on ymmärrettävää, että hän vahvasti korostaa rule of law'ta ja negatiivista vapautta.

Hayekilla rule of law'n tulisi olla enemmän kuin konstitutionalismi, vaikka molempien tarkoituksena on rajoittaa enemmistön valtaa yksilöön nähden. Rule of law'n pitäisi olla eräänlainen poliittinen ideaali; kertomus siitä mitä lain tulisi olla. Hayekilla rule of law on vahvasti sidottu common law -traditioon ja se vaatii tietynlaista moraalista samuutta kansalaisten kesken. Rule of law'n muutostenhan tulisi olla yhdenmukaisia rules of just conductin kanssa. Konstitutionalismi sekä rule of law saattavat edistää ja suojella demokratiaa, toisaalta ne voivat muodostaa myös uhkan yksilöiden vaikutusmahdollisuuksille. Ne asettavat esteitä sille, että valtio tai jokin intressiryhmä voisi muuttaa lait itselleen sopiviksi. Nämä esteet koskisivat erityisesti enemmistöperiaatetta.

Konstitutionalismi ja rule of law korostavat negatiivista vapauden käsitettä. Yksilöt toimisivat oikeuksien kautta erityisesti kansalaisyhteisössä. Oikeusistuimet valvoisivat, ettei valtio loukkaa yksilön oikeuksia. Tällainen järjestely tosin tuo ongelmia demokratian suhteen. Yksilöt yleensä passivoituvat poliittisesta osallistumisesta. Samoin ongelmaksi muodostuu, kuinka näitä perustuslakeja tai periaatteita voidaan demokraattisesti muuttaa. Kuinka kansalaiset voivat osallistua heitä määräävien sääntöjen muokkaamiseen? Onko kansalla suvereniteetti päättää ohi yksilön oikeuden? Jos on, niin minkälaisissa tilanteissa ja kuinka estetään yksilön mielivaltainen huomiotta jättäminen. Legal democracy -mallissa nämä ratkaisut on järjestetty vahvasti yksilön eduksi.

Maaailma ymmärrettynä toimintaympäristönä on hyvin monimutkainen ja pluralistinen. Ei ole olemassa yhtenäistä yhtä kansaa päättämässä elämän peruslinjoistaan tai perustuslaistaan. Konstitutionalismi tai rule of law'n ehdottomuus saattavat estää erilaisten ryhmittymien itsenäisen toimimisen, varsinkin jos demokraattisen osallistumisen muotoja ja välineitä ei ole mahdollista ottaa käyttöön tai niillä ei ole tilaa yhteisössä. Varsinkin Hayekin rule of law -mallisessa yhteisössä erilaisista konteksteista lähtevien diskurssien esiintulo voi olla hyvinkin rajoittunutta. Legal democracyssa kuten liberalistisessa demokratiassakin pelätään erilaisuuden ja konfliktien johtavan yhteisössä anarkiaan, jolloin poliittinen ja demokraattinen osallistuminen korvataan mielellään esimerkiksi yksilön oikeuksilla.

Toki jonkin asteisella demokraattisella osallistumisella on ollut paikkansa liberalismisakin, sen mukaan yksilöillä on mahdollisuus vaalien kautta valita intressiensä edustajat päättämään maansa asioista. Joillakin kansalaisilla on mahdollisuus päästä myös edustajiksi osallistumalla aktiivisesti esimerkiksi puolueutyöhön. Samoin erilaisten yhdistyksien kautta voidaan osallistua yhteisössä vallitsevaan keskusteluun. Tässä vapaalla ja riippumattomalla lehdistöllä on myös tärkeä osuus liberalismissa. Toisin sanoen poliittisia vapauksia kunnioitetaan kuten myös erilaisten poliittisten ryhmittymien kilpailua. Tosin politiikka on oma sfäärinsä erotetuna yksilöiden elämästä, joka tapahtuu kansalaisyhteisössä. Tuolloin (kylmän sodan vastakkainsasettelu) liberalismiin vastakohtana pidettiin marxilaista suoraa demokratiaa.

Suorassa demokratiassa pyrittiin saavuttamaan yhteisön yleinen tahto (general will): se mikä olisi hyväksi koko yhteisölle ja kaikille siellä toimiville. Mallin mukaan pienet yksiköt hallitsevat itseään, esimerkiksi kansalaiskokouksissa päätetään yhteisön asioista ja valitaan edustajat toimeenpanemaan päätökset. Samoin valitaan edustajat suurempaan yksikköön, joista valitaan edustajat koko maan kattavaan yksikköön eli parlamenttiin. Yksilöiden tulisi osallistua oman yhteisönsä asioiden hoitamiseen. (Held 1987, 130) Valtiolla on edelleenkin valta toimeenpanna asioita, mutta sen tulisi olla enemmän vastuussa kansalaisilleen teoistaan kuin liberalismissa. Kansalaisilla on suora mahdollisuus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon, esimerkkinä työpaikkademokratia. Yksilöt osana kollektiivia kontrolloivat valittujen virkamiesten toimia. Jokaiselle on annettu mahdollisuus osallistua omaa yhteisöä koskevaan keskusteluun.

Ympäröivän maailman muutokset (kylmän sodan vastakkainsasettelun murtuminen) johtivat siihen, että sekä liberalistinen demokratia ja marxilainen suora demokratia joutuivat molemmat tarkastelmaan argumenttejaan uudelta näkökannalta. Ne eivät enää automaattisesti olleet ainoita vaihtoehtoja demokratian toteutumiseksi. Ne ajautuivat kriisiin niiden toimintaympäristöjen muuttuessa. Tällöin ryhdyttiin kehittämään uusia vaihtoehtoja demokraattisille käytännöille. Liberaalinen demokratia ja suora demokratia saivat muitakin kilpailijoita kuin itsensä.

Molemmista malleista on monia erilaisia variaatioita, joita tässäkin työssä olen tuonut esille. (ks. luku 2) Deliberatiivinen demokratiamalli tuo uudenlaisia ulottuvuuksia demokraattiseen osallistumiseen. Liberalismissa yksilön tulee toimia pitkälti kansalaisyhteisössä, mutta ilman poliittista julkisuutta yksilöiden erilaiset tarpeet saattavat jäädä pimentoon. Suorassa demokratiassa yhteisön kollektiivinen painostus saattaa musertaa yksilön oman tahdon ja supistaa vaihtoehdot minimiin. Deliberatiivinen demokratiamalli pyrkii yhdistämään kummankin mallin hyvät puolet ja mahdollistamaan juuri erilaisten toimintamuotojen ja elämäntapojen runsauden.

Tämän mallin mukaan demokratiassa olisi keskeistä demokraattiset säännöt tai neutraali metodi, jotka kaikki voisivat hyväksyä oikeudenmukaisiksi ja reiluiksi, vaikkeivat ne palvelisikaan suoraan kenenkään intressejä. Jokainen yksilö olisi moraalisesti ja poliittisesti tasa-arvoinen, poliittisiin päätöksiin kykenevä toimija yhteisössään. Tosin sanoen jokainen kykenisi osallistumaan keskusteluun, väittelyyn ja julkiseen tahdonmuodostukseen. Erilaista puhetta ja elämisen käytäntöä tuotaisiin esille kunhan ne eivät loukkaisi kansalaisten perusoikeuksia. Samoin enemmistösäännön määräysvaltaa olisi rajoitettu. Kollektiivinen enemmistö ei saisi määrätä yksilön oman sfäärin asioista yksityiskohtaisesti, kuitenkin julkisuus olisi avoinna erilaisille mielipiteille.

Yhteisön laillisuus perustuisi siihen, että jokaisella sen jäsenellä olisi mahdollisuus osallistua julkiseen tahdonmuodostusprosessiin. Liberalismissa viitataan esimerkiksi johonkin kansalaisten väliseen äänettömään sopimukseen. Suorassa demokratiassa taas keskeinen elementti on yhteisön yhteisen tahdon toteuttaminen. Hayek pyrkii evoluutioteoriaa hyväksi käyttämällä löytämään määräävän ja välttämättömän elementin yhteisölle. Deliberatiivinen demokratiamalli näkyvimmin korostaa yhteisön pluralisuutta ja yksilön vaikutusmahdollisuuksia määrittää itse ehdot omalle elämälleen. Yksilön osallistuessa deliberaatioprosessiin hän voi tuoda julkiseen keskusteluun mielipiteensä omasta kontekstistaan käsin. Tämän ei tarvitse merkitä puolueaktiivisuutta tai näkyvää poliittista toimintaa, se voi olla vain mahdollisuus tehdä omia poliittisia valintoja elämässään eli siis merkitsee

politiikan aktualisoitumista tietyssä hetkessä. Poliittinen valinta voi olla polkupyörän käyttäminen auton sijasta.

Tässä on myös selvä ero Hayekin malliin nähden. Demokratiassa ei tulisi pyrkiä luomaan yhtä järjestystä tai mallia, johon yhteisön elämä kiinnittyisi. Pikemminkin demokratian tulisi antaa yksilöille jatkuvan mahdollisuuden haastaa vallitseva järjestelmä ja soveltaa erilaisia käytäntöjä elämäänsä. Yhteisössä vallitsisivat monet erilaiset tavat. Hayekilla kaikki on sidottu tietyssä mielessä markkinoiden toimimiseen. Markkinoilla pitäisi käydä erilaisten käytäntöjen testaus, mutta itse markkinoita ei saisi asettaa testiin, kun taas demokratiassa markkinat ovat vain yksi osa tai vaihtoehto ihmisille. Hayekilla tuntuisi abstraktilla tasolla kaikki perustuvan yhteen ja samaan kontekstiin.

Viimeisissä kirjoituksissaan Hayek oikeutti liberalismiin ja kapitalismiin evolutionistisena välttämättömyytenä. Ne eivät enää olleet pelkästään tärkeitä tekijöitä yksilön vapaudelle. (Bellamy 1994, 432) Hän asetti koko valtiokoneiston toteuttamaan tätä evolutionistisen välttämättömyyden toteutumista.

Demokratiasta ja yksilöistä tuli täten mekaaninen osa itse itseään rakentavaan koneeseen. Tietyllä käytännön tasolla Hayekin mallin tapaista demokratiaa voidaan pitää demokraattisena, koska se toteuttaa monia demokratian muodollisia vaatimuksia. Yleisemmällä tasolla se on kuitenkin luonteeltaan melko epädemokraattinen, koska se ei anna yksilöille avointa ja selvää demokraattista vaikutusmahdollisuutta.

Hayek luottaa rule of law'hon yksilön vapauden turvaajana ja alistaa demokratian tälle. Mutta rule of law'lla voitaisiin turvata myös demokratian toimivuutta. Rule of law'n tarkoituksena on suojata yksilöä valtion mielivaltaisilta toimilta. Samoin se voisi suojata yksilön demokraattista vaikutusmahdollisuutta ja poliittista toimintaa. Elster (1988) mukaan korkein oikeus suojelisi yksilöiden poliittisia oikeuksia, joiden avulla yksilöt voisivat itse huolehtia kansalaisoikeuksistaan (Elster , 7). Samoin rule of law turvaisi yksilöiden poliittisen toiminnan mahdollisuuden, jolloin yksilöt voisivat turvata vapautensa. Tätä korostaa Hellerin määritelmä poliittisen käsitteestä: " The practical realization of the

universal value of freedom in the public domain is the modern concept of the political.” (Heller 1993, 340)

Hayek uskoo, että yksilöt pystyisivät paremmin turvaamaan vapautensa yksityisfäärissä ilman julkisuutta tai politiikkaa; sen sijaan nämä saattaisivat tuhota yksilön mahdollisuuden hallita omaa elämäänsä. Mutta kenties julkisuus ja poliittinen toiminta demokraattisin säännöin ovatkin keskeisiä ehtoja vapauden säilyttämiselle modernissa maailmassa. Tällöin yksilöt voisivat aina halutessaan nostaa ongelmat julkiseen keskusteluun kuin myös poistaa ne sieltä. Rule of law tai konstitutionalismi takaisi tämän mahdollisuuden. Tämän tyyppisessä demokratiassa rule of law menettää Hayekin sille antaman erikoisaseman. Sen sijaan demokratia ja rule of law edellyttävät toisiaan.

Korostettaessa demokraattisia sääntöjä tai metodeja on luonnollista, että tietyt arvot nostetaan korkeammalle kuin toiset. Tätä ei voida välttää eikä kiistää. Mutta demokraattinen malli mahdollistaa enemmän vaihtoehtoja ja muutoksen synnyn kuin tiukkaan, yhteen tavoitteeseen perustettu järjestelmä. Hayek ei pysty millään tavoin vakuuttamaan, että liberaalinen traditio olisi evolutionistinen välttämättömyys tai seuraus. Empiirisesti tarkasteltuna liberalismi ei ole hävittänyt ongelmia maailmasta tai tuonut kaikille vapautta. Kiihtyvät vaatimukset jatkuvasta kasvusta ovat synnyttäneet uusia ongelmia kuten ympäristön saastumisen ja resurssien jakautumisen. Tiukkoja valmiiksi suunniteltuja rakenteita ei tarvita ohjaamaan yhteisöä oikeaan suuntaan, vaan sen sijaan pyritään sopimaan periaatteista keskustelemalla niistä yhä uudestaan ja uudestaan.

Jokaisella yksilöllä tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa yhteisönsä käytäntöihin ja sitä kautta hallita omaa elämäänsä. Jokainen yksilö voi olla poliittinen toimija. Hayekin mallilla, fasismilla sekä kommunismilla on se yhteinen tekijä, että kaikissa niissä halutaan sulkea politiikka pois yhteisön hyveistä. Mutta politiikan poissaolo aiheuttaa aina suuren riskin yksilön vapaudelle kuin myös koko yhteisön toiminnalle.

7. LÄHTEET

Hayekin tuotantoa:

Hayek, F.A.

- 1944 The Road of Serfdom. Routledge, London. (reprinted 1991)
- 1952 The Sensory Order. Routledge & Kegan Paul, London.
- 1960 The Constitution of Liberty. Routledge, London. (reprinted 1990)
- 1967 Studies in Philosophy, Politics and Economics. Routledge & Kegan Paul, London.
- 1978 New Studies in Philosophy, Politics, Economics and The History of Ideas. Routledge & Kegan Paul, London.
- 1978 Denationalisation of Money--The Argument refined. The Institute of Economics Affairs, Sussex.
- 1987 Individual and Collective Aims. Teoksessa Mendus, Susan and Edwards David (toim.) On Toleration. Clarendon Press, Oxford.
- 1990 The Fatal Conceit. The Errors of Socialism. Edited by W.W. Bartley III, Routledge, London. (Alkup. 1988)
- 1993 Law, Legislation and Liberty. Routledge, London.
Vol. I: Rules and Order 1973
Vol. II: The Mirage of Social Justice 1976
Vol. III: The Political Order of Free People 1979

Muu aineisto:

- Bachrach, Peter The Theory of Democratic Elitism: Critique. University of London Press, London. (Alkup. 1969)
- 1972
- Barber, Benjamin Strong Democracy. Participatory Politics for A New Age. University of California Press, L.A.
- 1984
- Barry, Norman Hayek's Social and Economic Philosophy. The Macmillan press, London. (alkup. 1979)
- 1982
- Benhabib, Seyla Deliberative Rationality and Models of Democratic Legitimacy. Constellations Vol. 1, no. 1, s. 26-50.
- 1994

- Bellamy, Richard
1994 Dethroning Politics: Liberalism, Constitutionalism and Democracy in The Thought of F.A. Hayek. *British Journal of Political Science*. Vol. 18, no. 4 October, s. 419-441.
- Cohen, Jean &
Arato, Andrew
1992 *Civil Society and Political Theory*. Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts.
- Crowley, Brian Lee
1987 *The Self, The Individual and The Community*. Liberalism in the Political Thought of F.A. Hayek and Sidney and Beatrice Webb. Clarendon Press, Oxford.
- Dahl, Robert
1971 *Polyarchy, Participation and Opposition*. Yale University Press, Yale.
- De Jasay, Anthony
1989 *Is Limited Government Possible?* *Critical Review*, Vol. 3, no. 2, s. 283-310.
- Dietz, Mary
1992 *Context is all: Feminism and Theories of Citizenship*. Teoksessa Mouffe, Chantal (toim.) *Dimension of Radical Democracy. Pluralism, Citizenship, Community*. Verso, London.
- Dietze, Gottfried
1976 *Hayek on The Rule of Law*. Teoksessa Machlup, Fritz (toim.) *Essays on Hayek*. University Press, New York.
- Dizerega, Gus
1989 *Democracy as Spontaneous Order*. *Critical Review* Vol. 3, no. 2, Spring, s. 206-237.
- Dobuzinskis, L.
1989 *The Complexities of Spontaneous order*. *Critical Review* Vol. 3, no. 2, Spring, s. 241-265.
- Dworkin, Ronald
1994 *Taking Right Seriously*. Duckworth, London. (alkup. 1977)
- Elster, Jon (toim.)
1988 *Constitutionalism and Democracy*. Cambridge University Press, Cambridge.
- 1988 Introduction. Teoksessa Elster, Jon (toim.) *Constitutionalism and Democracy*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Galeotti, Anna
1987 *Individualism, Social Rules, Tradition*. The Case of F.A. Hayek. *Political Theory* Vol. 15, no. 2, May, s. 163-181.
- Gutmann, Amy
1985 *Communitarian Critics of Liberalism*. *Philosophy and Public Affairs* 14/3 Summer, s. 308-322.

- Gray, John
1985 Hayek on Liberty. Basil Blackwell, Oxford. (alkup. 1984)
- Halleröd, Björn
1992 Fridrich August von Hayek - frihetens apostel? Sociologisk Forskning Vol. 29, no. 3, s. 12-34.
- Harden, Jan &
Lewis, Norman
1988 The Noble Lie. The British Constitution and Rule of Law. Hutchinson, London. (alkup. 1986)
- Hautamäki, Antti (toim.)
1996 Yksilö modernin murroksessa. Gaudeamus, Helsinki.
- Held, David
1987 Models of Democracy. Polity Press, Oxford.
- 1991 (Toim.)
1991 Political Theory Today. Polity Press, Cambridge.
Democracy, The Nation-State and The Global System.
Teoksessa Held, David (Toim.) Political Theory Today. Polity Press, Cambridge.
- Heller, Agnes &
Feher, Ferenc
1988 The Postmodern Political Condition. Polity Press, Cambridge.
- 1991 The Concept of The Political Revisited. Teoksessa Held, David (toim.) Political Theory Today. Polity Press, Cambridge.
- Kley, Roland
1994 Hayek's Social and Political Thought. Clarendon Press, Oxford.
- Kornhauser, William
1968 The Politics of Mass Society. Routledge and Kegan Paul, London. (alkup. 1960)
- Kukathas, Chandran
1989 Hayek and Modern Liberalism. Clarendon Press, Oxford.
- Lasch, Christopher
1991 Liberalism and Civic Virtue. Telos, no. 88, s. 57-68.
- Larmore, Charles
1990 Political Liberalism. Political Theory Vol. 18, no. 3, August, s. 339-360.
- Lowi, Theodore J.
1979 The End of Liberalism. The Second Republic of The United States. W.W. Norton Company. New York. (alkup. 1969)
- Lundsröm, Mats
1993 Politikens moraliska rum. En studie i F.A. Hayeks Politiska Filosofi. Uppsala.

- Machlup, Fritz (toim.) Essays on Hayek. University Press, New York.
1976
- Mackinnon, Catharine A. Toward A Feminist Theory of The State. Harvard
1989 University Press, Cambridge.
- Marcil- The Paradox of Pluralism. Teoksessa Mouffe, Chantal (toim.)
Lacoste, Louise Dimension of Radical Democracy. Pluralism, Citizenship,
1992 Community. Verso, London.
- McClure, Kirstie On Subject of Rights: Pluralism, Plurality and Political
1992 Identity. Teoksessa Mouffe, Chantal (toim.) Dimension of
Radical Democracy. Pluralism, Citizenship, Community.
Verso, London.
- Mouffe, Chantal (Toim.) Dimension of Radical Democracy. Pluralism, Citizenship,
Community. Verso, London.
- Offe, Claus Contradictions of The Welfare State. Edited by John Keane.
1984 Hutchinson, London.
- Offe, Claus & Democratic Institutions and Moral Resources. Teoksessa
Preus, Ulrich K. Held, David (Toim.) Political Theory Today. Polity Press,
1991 Cambridge.
- Okin, Susan Moller Justice, Gender, and The Family. Basic Books, New York.
1989
- Parekh, Bhikhu The Culture Particularity of Liberal Democracy. Political
1992 Studies. Special Issue, s. 160-175.
- Pateman, Carole Participation and Democratic Theory. University Press,
1972 Cambridge. (alkup. 1970)
- 1979 The Problem of Political Obligation. A Critical Analysis of
Liberal Teory. John Wiley & Sons, New York.
- Paul, Ellen Frankel Liberalism, Uninted Orders and Evolutionism. Political
1988 Studies XXXVI, s. 251-272.
- Rawls, John Oikeudenmukaisuusteoria. WSOY, Helsinki
1988
- Raz, Joseph The Rule of Law and It's Virtue. The Law Quartely Review
1977 Vol. 93, April, s. 195-211.
- 1990 The Politics of Rule of Law. Ratio Juris Vol. 3, no. 3,
December, s. 331-339.

- Reynolds, Noel B. Grounding Rule of Law. *Ratio Juris* Vol. 2, no. 1, March, 1989 s. 1-16.
- Rowland, Barbara M. Beyond Hayek's Pessimism: Reason, Tradition and Bounded Constructivist Rationalism. *British Journal of Political Science* Vol. 18, no. 2, April, s. 221-241.
- Schumpeter, Joseph A. *Capitalism, Socialism and Democracy*. George Allen & Unwin Ltd, London. (alkup. 1943)
- Siltala, Juha Yksilöllisyyden historialliset ja psykologiset ehdot. Teoksessa Hautamäki, Antti (toim.) *Yksilö modernin murroksessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Summer, Robert S. The Ideal Sosio-Legal Order. It's Rule of Law Dimension. *Ratio Juris* Vol. 2, no. 1, March, s. 154-161.
- Sunstein, Cass R. *Constitutions and Democracies: Epilogue*. Teoksessa Elster, Jon (Toim.) *Constitutionalism and Democracy*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Waldron, Jeremy The Rule of Law in Contemporary Liberal Theory. *Ratio Juris* Vol. 2, no. 1, March, s. 79-96.
- Walzer, Michael *Philosophy and Democracy*. *Political Theory* Vol. 9, no. 3, 1981 August, s. 379-399.
- 1983 *Sphere of justice. A Defense of Pluralism and Equality*. Basic books, New York.
- 1992 *The Civil Society Argument*. Teoksessa Mouffe, Chantal (Toim.) *Dimension of Radical Democracy. pluralism, Citizenship, Community*. Verso, London.
- Wolin, Sheldon *Politics and Vision. Continuity and Innovation in Western Political Thought*. George Allen & Unwin Ltd, London.
- 1961